

Torsdagen den 3 februari

Kl. 10.00

§ 1 Justerades protokollen för den 26 januari.

§ 2 Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till riksdagens kammare

Härmed anhåller jag om ledighet från riksdagsarbetet för utrikes tjänsteresa under tiden den 21 februari—4 mars 1972.

Stockholm den 2 februari 1972

Lennart Geijer

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 3 Om åstadkommande av bättre jämlikhet mellan manliga och kvinnliga anställda vid utrikesdepartementet

Herr utrikesministern WICKMAN erhöll ordet för att besvara herr *Romanus'* (fp) i kammarens protokoll för den 21 januari intagna fråga, nr 29, och anförde:

Herr talman! Herr Romanus har frågat mig vilka åtgärder jag tänker vidta för att åstadkomma bättre jämlikhet mellan manliga och kvinnliga anställda vid UD.

Utrikesdepartementet tillämpar självfallet gällande bestämmelser om förbud mot könsdiskriminering inom statliga myndigheter. Formella regler garanterar emellertid inte alltid faktisk likställighet.

Därför måste tillämpningen av reglerna mot könsdiskriminering vara föremål för största uppmärksamhet.

Det är departementets strävan att tillvarata alla möjligheter till förbättringar. Fortlöpande kontakt i denna fråga hålls med företrädare för personalen.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Min fråga har aktualiserats av en artikel i Dagens Nyheter, där man kunde läsa att det finns vissa märkliga regler för den kvinnliga biträdespersonalen vid UD. Om en sådan person gifter sig, får hon välja mellan att resa hem för tjänstgöring i Stockholm eller att sluta vid UD. Det kan också tänkas att hon blir återanställd som lokalanställd med lägre lön. Motsvarande bestämmelser finns inte för de manliga anställda, som ju återfinns i kanslist- och diplomatkarriärerna. Jag har fått dessa uppgifter bekräftade via riksdagens upplysningstjänst.

De skäl som har angivits för dessa regler har varit svåra att få

Torsdagen den
3 februari 1972

Om åstadkommande av bättre jämlikhet mellan manliga och kvinnliga anställda vid utrikesdepartementet

Torsdagen den
3 februari 1972

*Om åstadkomman-
de av bättre jämlik-
het mellan manliga
och kvinnliga an-
ställda vid utrikes-
departementet*

preciserade. Man har sagt att kravet på flyttbarhet som ställs på UD-personal, inte kan anses vara uppfyllt när en kvinnlig anställd gifter sig. Man har anfört säkerhetsskäl. Det är visserligen litet svårt att förstå varför dessa skäl skulle gälla också om vederbörande gifter sig med en svensk. Man har vidare sagt att de biträden som gifter sig får en annan social ställning än de ogifta biträdena och att detta skulle skapa problem.

Det sistnämnda skälet, om skillnad i social ställning, behöver man kanske inte ta riktigt på allvar. Beträffande de andra skälen är i detta sammanhang bara att säga, att det inte finns någon anledning att i dessa hänseenden göra skillnad mellan män och kvinnor. Det kan historiskt sett kanske finnas en viss skillnad, men i dag borde det väl för Sverige, och i synnerhet för staten som arbetsgivare, vara angeläget att inte göra någon skillnad mellan män och kvinnor. Beträffande säkerheten och flyttbarheten är det också orimligt att ha en generell regel som tillämpas helt automatiskt. Man måste göra en individuell prövning.

Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret. Det är mycket positivt i tonen, men det är också mycket allmänt hållet. Därför måste jag be om en precisering. Betyder svaret att de regler som jag har talat om – regler som måhända inte alltid är skrivna men som enligt uppgift ändå tillämpas – kommer att upphöra att gälla?

En följdfråga: Tillämpas motsvarande regler för biträdena vid UD här hemma i Sverige? Är det så att de inte kan gifta sig utan att få sin ställning omprövad på det sätt som jag har angivit, eller är förhållandena annorlunda för dem?

Herr utrikesministern WICKMAN:

Herr talman! Den fråga som herr Romanus tar upp har i departementet varit föremål för diskussion med personalorganisationerna under mycket lång tid. Nuvarande praxis har väl tillämpats i ungefär tio år. Skälen för att tjänstgöringen antingen upphör eller alternativt förlägges i Stockholm har delvis varit de som herr Romanus nämnde.

Jag vill också tillägga att många av de problem som diskuterats som könsdiskrimineringsfrågor i regel gäller olika kategorier av anställda. Den eventuella könsdiskrimineringen ligger alltså inte på det formella planet utan beror på att kvinnorna i vissa kategorier representerar en nästan total majoritet medan männen är i majoritet i andra. Det är i allmänhet i sådana sammanhang som den reella könsdiskrimineringen förekommer på vår arbetsmarknad. Den praxis som har tillämpats, innebärande att de flickor som gifter sig antingen lämnar sin tjänst eller i den mån de önskar fortsätta – den möjligheten finns också – kallas hem till tjänstgöring i Stockholm, tillkom efter diskussioner med företrädare för personalen. Syftet var att förhindra att tjänsterna omvandlades till lokalanställnings-tjänster och därmed försvinna som tjänstgöringsplatser utomlands för de i Stockholm anställda.

Vi diskuterar att ändra denna praxis även om jag i dag inte kan ge herr Romanus ett exakt besked om huruvida och när praxis kommer att förändras. Jag är intresserad av att diskutera frågan ur olika synpunkter. Detta har jag också meddelat den berörda personalen, och vi får inom en inte alltför avlägsen framtid se vilket resultat vi kommer fram till.

Med anledning av den konkreta frågan om motsvarande regler gäller för dem som tjänstgör i Stockholm vill jag säga, att så icke är fallet. Det blir ingen skillnad i anställningsförhållandena för ett biträde i Stockholm som gifter sig.

Avgörande förändringar inom UD i den likställighetsfråga som herr Romanus tar upp görs ju i avtalsförhandlingar mellan parterna. Frågan har därför mycket större räckvidd än enbart utrikesdepartementet. Framför allt föregående års avtalsrörelse innebar ett rätt väsentligt steg mot en likställighet. Avtalsförhandlingarna blir också i framtiden det viktigaste instrumentet för fortsatt utveckling i detta avseende.

När man ser på könsfördelningen i olika kategorier av tjänster upplever man naturligtvis inom UD som på andra håll att detta samhälle i hög grad är vad Per Olov Enquist i går i TV kallade ett handikappssamhälle. Av våra diplomatiska tjänster är 14 av totalt 315 besatta av kvinnor medan inom biträdespersonalen 353 av totalt 355 är kvinnor.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag noterar att utrikesministern inte förnekar att de regler som jag har tagit upp finns, och att han inte heller förnekar att det i praktiken är fråga om könsdiskriminering. Självfallet gäller det formellt olika kategorier av anställda, men det är inte bara så att den ena kategorin – biträdena – är kvinnor, utan också så att mycket av tänkandet bakom dessa regler har könsdiskriminerande karaktär. Man antar att kvinnan är mera osjälvständig och hellre följer med sin man osv. Det har visserligen varit och är många gånger ett realistiskt resonemang, men det bör inte få ligga till grund för en modern personalpolitik.

Utrikesministerns svar är lovande så till vida att han, om jag tolkar honom rätt, instämmer i att det är fråga om omoderna bestämmelser som bör ändras. Men jag tycker att det inte borde ha varit så svårt, trots att vissa överläggningar med personalen återstår, att lämna en klarare bekännelse till principen att det inte skall finnas regler som i praktiken är olika för män och kvinnor. Jag kan försäkra utrikesministern att jag kommer att följa dessa frågor i fortsättningen. Det finns möjligheter att återigen ta upp dem här i riksdagen, om det inte skulle bli en sådan ändring som utrikesministern antyder.

Jag noterar också som ett klart besked att det inte finns några motsvarande regler när det gäller de kvinnliga anställda vid UD i Sverige, och det är glädjande, även om det bara gäller en del av personalen.

Herr Wickman tar upp frågan i ett vidare perspektiv, och det är väl motiverat att göra. Det gäller ju i stor utsträckning just att man har en uppdelning i manliga och kvinnliga karriärer, där kvinnorna har de lägre betalda biträdesjobben. Om jag inte är fel underrättad gjordes en utredning, UD 70, som ville ha större möjligheter till övergång mellan olika karriärer inom UD. Jag kanske får ställa frågan: Har det gjorts något för att befrämja en sådan övergång, och vad har man fått för resultat i det fallet?

Utrikesförvaltningen är ju vårt ansikte utåt. Vill vi visa en bild där jämlikheten mellan män och kvinnor är ett väsentligt drag, eller skall Sverige inför omvärlden framstå som ett traditionellt manssamhälle,

Om åstadkommande av bättre jämlikhet mellan manliga och kvinnliga anställda vid utrikesdepartementet

Torsdagen den
3 februari 1972

*Ang. beräkningen
av preliminärskat-
ten för engångsbe-
lopp i 1972 års
skattetabell*

kanske i ännu större utsträckning än det i själva verket är?

Här finns naturligtvis vissa svårigheter. Det är svårt att ge båda makarna arbete, och därför blir det svårt att förena utrikestjänst med en annan familjetyp än den traditionella. Därför måste det finnas en medveten politik från regeringens och utrikesledningens sida, för att få en annan utveckling till stånd. Har utrikesministern en sådan politik och vad innebär den i så fall mera bestämt?

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Ang. beräkningen av preliminärskatten för engångsbelopp i 1972 års skattetabell

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr *Torwalds* (c) i kammarens protokoll för den 1 februari intagna fråga, nr 35, och anförde:

Herr talman! Herr Torwald har frågat om jag vill för kammaren redovisa hur det procentuella avdraget för preliminär skatt enligt tabell F (1972 års skattetabell för engångsbelopp) beräknats för en skattskyldig med en årslön på 30 001–40 000 kronor, som skall uppbära ett engångsbelopp, t. ex. en retroaktiv löneutbetalning.

Sedan år 1968 uttas preliminär A-skatt på engångsbelopp enligt grunder som riksskatteverket fastställer. För beräknad årsinkomst i det skikt som herr Torwald angett är avdraget för preliminär skatt 45 procent av engångsbeloppet. Riksskatteverket tillämpar vid upprättandet av skattetabellen för engångsbelopp den principen att procentuttaget skall bestämmas efter en mycket försiktig marginalskatteberäkning.

Herr TORWALD (c):

Herr talman! Jag tackar finansministern för svaret. Att jag ställt frågan beror på att jag på detta sätt velat peka på ett par mindre tillfredsställande detaljer i de tabeller som vi använder för preliminärskatteavdrag vid löneutbetalningar.

När någon erhåller ett engångsbelopp – det kan vara en retroaktiv löneutbetalning eller ett ackordsöverskott för exempelvis en byggnadsarbetare – har man alltså speciella tabeller att tillämpa. Dess värre medför avdrag enligt dessa som regel kvars-katt. Det har många bekymrat sig över och undrat hur det kan komma sig, när man drar efter tabell hela året. Jag har därför kommit att titta litet närmare på hur tabellen verkar, och jag har blivit något konfunderad.

Vi tänker oss en person som får en engångsutbetalning på 1 200 kronor. Han tjänar normalt 2 600–2 800 kronor i månaden och har alltså en årsinkomst i skiktet 30 001–40 000 kronor. Det är som finansministern säger att i det fallet skall på de 1 200 kronorna enligt tabellen dras 45 procent i skatt, dvs. 540 kronor. Om han i stället hade fått en löneförhöjning med låt oss säga 100 kronor i månaden, dvs. för hela året också 1 200 kronor, hade man dragit skatt enligt månadstabellen. Det hade medfört ett skatteuttag på 60 procent, dvs. 720 kronor. Denna

Torsdagen den
3 februari 1972

*Om förläggning av
statlig verksamhet
till Söderhamn*

mellanskillnad på 180 kronor gör att vederbörande löper mycket stor risk att få kvarskatt vid den slutliga skattens fastställande. Jag är medveten om att de differenser som kan uppkomma vid det preliminära skatteavdraget alltid rättas till vid beräkningen av den slutliga skatten. Men jag är litet förvånad över att trots att den här tabellen nu använts i flera år så verkar det som om man inte tagit hänsyn till den relativt kraftiga stegring i marginalskatteuttaget som har skett vid inkomster omedelbart över 30 000. Det är uppenbart att månadstabellernas procenttal, 60 procent, är mycket bättre avvägt.

Låt mig också ge ett annat exempel, som också visar en viss brist i tabellernas nuvarande utformning. Vi kan tänka oss en stats- eller kommunalanställd som befinner sig i 13 lönegraden och 14 löneklassen. Det innebär att han har 2 440 kronor i månaden. Han ser fram mot en uppflyttning till 15 löneklassen då han får en lön av 2 510 kronor. I det läget får han kvittera ut 13 kronor mindre än tidigare, dvs. skatteavdraget ökar med 83 kronor beroende på att man just i det skiktet övergår från skatt i 50-kronorsintervaller till 100-kronorsintervaller. Med hänsyn till de höga marginalskatter vi har tror jag att man genomgående borde ha 50-kronorsintervaller för att reducera antalet dylika konsekvenser av en löneförhöjning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om förläggning av statlig verksamhet till Söderhamn

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr Erikssons i Bäckmora (c) i kammarens protokoll för den 1 februari intagna fråga, nr 37, till herr inrikesministern, och anförde:

Herr talman! Herr Eriksson i Bäckmora har frågat inrikesministern när det kan förväntas att statlig verksamhet förläggs till Söderhamn som ersättning för de sysselsättningstillfällena som gick förlorade genom riksdagsbeslutet om att ej lägga mynt- och justeringsverket till Söderhamn. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

I likhet med riksdagen anser jag det inte lämpligt att innan utredningsarbetet slutförts peka ut vissa orter som mottagare av fortsatta omlokaliseringar.

Herr ERIKSSON i Bäckmora (c):

Herr talman! När riksdagen förra året behandlade det stora paketet om utlokalisering av statliga verk och företag hade majoriteten i inrikesutskottet även tillstyrkt motioner om att mynt- och justeringsverket skulle lokaliseras till Söderhamn i stället för i propositionen föreslagna Eskilstuna. Vid omröstningen i riksdagen segrade förslaget om Eskilstuna med två rösters övervikt. Detta upplevdes som en stor besvikelse i Söderhamn och regionen där omkring, inte minst mot bakgrund av att riksdagen två gånger tidigare hade uttalat sig positivt för Söderhamn i fråga om utlokalisering av mynt- och justeringsverket.

Torsdagen den
3 februari 1972

*Om understöd åt
fiskare som blir
arbetslösa i andra
än nordiska hamnar*

Efter denna negativa och beklagliga utgång i riksdagen sades det mer eller mindre officiellt att Söderhamn skulle få något annat företag i stället. Vilket detta skulle bli och när det skulle ske har inte hörts något om. Mot den bakgrunden tyckte jag det kunde vara av intresse att få litet bättre klarhet i frågan hurvida det finns planer och utredningar i gång där Söderhamnsregionen kommer i fråga.

Svaret ger inte mycket klarhet i den frågan, och jag beklagar det med hänsyn till att vi har stor arbetslöshet i Söderhamnsregionen. Åtgärder för att öka sysselsättningstillfällena måste anses som ganska angelägna. Eftersom finansministern har svarat att utredningsarbetet inte är slutfört, uttalar jag den förhoppningen att det ändå skall resultera i att Söderhamn denna gång skall komma i fråga för att få något verk eller företag. Det behövs, det vill jag verkligen understryka, för Söderhamnsregionens del. Jag tackar för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om understöd åt fiskare som blir arbetslösa i andra än nordiska hamnar

Herr inrikesministern HOLMQVIST erhöll ordet för att besvara herr Åbergs (fp) i kammarens protokoll för den 25 januari intagna fråga, nr 30, till herr socialministern, och anförde:

Herr talman! Herr Åberg har frågat socialministern om han avser att vidta åtgärder för att yrkesfiskare, som på grund av storm tvingas till arbetslöshet i andra än nordiska hamnar, skall kunna erhålla det arbetslöshetsunderstöd som rätteligen bör tillkomma dem som är medlemmar i Sveriges fiskares erkända arbetslöshetskassa. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Arbetsmarknadsstyrelsen har ansett att ett medgivande för kassornas medlemmar att uppbära ersättning för tid då de på grund av väderleks- eller ishinder tvingas kvarligga i hamn bör begränsas till vissa nordiska hamnar. Det är såväl principiella skäl som praktiska svårigheter som har talat mot att utvidga medgivandet. Med hänsyn till att arbetsmarknadsstyrelsen nyligen prövat en framställning i ärendet avser jag inte att vidta någon åtgärd.

Herr ÅBERG (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min fråga, men det skulle vara en grov överdrift om jag sade att jag var nöjd med det. Jag är snarare något förvånad över att inrikesministern så nära nog kategoriskt säger ifrån att han inte avser att vidta någon åtgärd. Situationen är ju den att de fiskare som tillhör den erkända arbetslöshetskassan får, när de tvingas till arbetslöshet på grund av väderlekshinder, storm, isläggning eller annan orsak, ersättning om de är hemma i svenska hamnar eller i nordiska hamnar, där arbetsmarknadsstyrelsen medgivit att sådan ersättning får utgå, under förutsättning att vederbörande skaffar intyg på att de har legat arbetslösa.

En stor del av vårt fiske bedrivs vid Storbritanniens kuster, och när det då blir stormar så som innevarande vinter och flera tidigare vintrar "blåser" båtarna ofta i land och får ligga i hamn vecka efter vecka. Jag känner till fall där de varit ute någon dag, tvingats i land igen för en tid av ända upp till fem veckor vid Shetland eller i någon skotsk eller engelsk hamn.

Att de under sådana förhållanden inte får någon ersättning måste av dessa fiskare anses som en stor orättvisa. Hade de kunnat ta sig över till Norge eller Danmark — jag säger: hade de *kunnat* ta sig över — och ovädret inte hade lagt hinder i vägen, hade de varit berättigade till ersättning, men om de går in i Newcastle eller Aberdeen eller någon annan icke skandinavisk hamn får de ingen ersättning. Vecka går efter vecka utan någon som helst ersättning. Därtill kommer att besättningarna på dessa båtar ytterst sällan besvärar arbetslöshetskassan därför att de oftast bedriver sitt fiske ute på dessa vatten.

Därför måste jag fråga herr statsrådet: Vad kan det vara för principiella skäl som arbetsmarknadsstyrelsen här åberopar för att inte kunna gå med på det? Och likaså: Vad kan det vara för praktiska svårigheter som kan tala mot ett medgivande i den riktning som jag pekat på i min fråga? De praktiska svårigheterna går ju att ordna genom överenskommelser när det gäller de olika nordiska hamnarna, och enligt mitt förmenande behöver de inte vara större i de fall jag här påtalat.

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Här rör det sig om frivilliga arbetslöshetskassor. I detta faktum ligger då också i och för sig naturligtvis föreställningen att det är medlemmarna som själva skall verka för förändringar av detta slag. Därför skall man kanske vara försiktig när det gäller riksdagens direktiv om hur stadgarna skall utformas. Jag vill säga det som en utgångspunkt.

Jag var med som jordbruksminister när kassan tillkom. Det rådde på många håll stor tvekan om det över huvud taget skulle vara möjligt att tillämpa samma princip som för löntagare när det gäller en grupp av egna företagare som fiskarna i allmänhet är.

Såvitt jag förstår har man vunnit ganska goda erfarenheter. Efter hand har man emellertid gjort undantag för att försöka tillgodose fiskarnas intressen. Sådana undantag har exempelvis varit att de kunnat anmäla sig i nordisk hamn när det förelegat svårighet med fisket. Redan det är emellertid ett betydande avsteg från den normala principen att vederbörande skall stå till den svenska arbetsmarknadens förfogande. Det sambandet blir naturligtvis ännu mer uttunnat om man skulle ta upp också den möjligheten att de som ligger i andra europeiska hamnar skulle kunna få ut ersättning av kassan.

Jag kan således för min del lätt förstå att det kan råda betydande betänkligheter i detta fall. Jag tror för övrigt att frågan kommer att prövas också vid behandlingen av en riksdagsmotion. Därför har jag för mitt vidkommande inte anledning att ta några initiativ i denna sak.

Torsdagen den
3 februari 1972

*Om åtgärder för att
förbättra arbetslöshetsstatistiken*

Herr ÅBERG (fp):

Herr talman! Jag vill inte på något sätt kverulera och absolut inte säga att herr statsrådet inte är intresserad av den här frågan. Det är riktigt att herr statsrådet väl känner till den. När fiskets organisationer hade framlagt sin utredning, som syftade till denna kassa – som är den första i sitt slag i vårt land, kanske t. o. m i världen – för enskilda och fria företagare, tog dåvarande jordbruksministern Holmqvist mycket aktiv del i arbetet för att den skulle komma till. Det vill jag gärna ge honom en eloge för i det här sammanhanget.

Likaså vill jag faktiskt ge AMS en eloge för att man ordnade så, att det gick att få kassan att fungera vid besök i norska hamnar; det har nämligen gått alldeles utmärkt. Nu har inte kassan blivit utnyttjad i så stor utsträckning som man kanske befarade när AMS tog det här steget. Det är i alla fall på det viset, herr statsråd, att även om naturligtvis förslagen bör komma inifrån kassan själv, från dess styrelse osv., ligger godkännandet till syvende og sidst hos AMS.

Det kan vara riktigt att fiskarna även när de befinner sig i andra nordiska hamnar som arbetslösa skall kunna stå till arbetsmarknadens förfogande, men skillnaden när det gäller att nå svensk arbetsmarknad från exempelvis Haugesund eller från Aberdeen är inte särskilt stor. I båda fallen måste man säkerligen anlita flyg för att ta sig hem, om man nu skulle behöva göra det. Men myndigheterna har heller inte ansett att den här bestämmelsen skall hårdras på det sättet.

I det senaste svaret från herr statsrådet tyckte jag mig i alla fall finna en något mera positiv tongång. Dörren skulle alltså inte härmed vara absolut stängd. I hopp om att man skall lyckas klara de praktiska och eventuellt principiella svårigheter som ligger i vägen och skapa den rättvisa som fiskarna anser att de är berättigade till ber jag att få tacka herr statsrådet för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Om åtgärder för att förbättra arbetslöshetsstatistiken

Herr inrikesministern HOLMQVIST erhöll ordet för att besvara herr *Mundebo* (fp) i kammarens protokoll för den 26 januari intagna fråga, nr 31, och anförde:

Herr talman! Herr Mundebo har frågat vilka åtgärder jag avser att vidta för att få en mera tillfredsställande och tillförlitlig arbetslöshetsstatistik.

Arbetslösheten följs fortlöpande genom dels arbetskraftsundersökningarna, dels arbetsförmedlingsstatistiken. Arbetskraftsundersökningarna, som ger uppgifter om den totala arbetslösheten, baseras på stickprov och är värdefulla speciellt för bedömningen av förändringarna i arbetsmarknadsläget över längre perioder. För korttidsbedömningen utgör arbetsförmedlingsstatistiken ett viktigt komplement. Den ger tämligen exakta besked om vissa grupper av arbetssökande som för dagen har kontakt med arbetsförmedlingen.

Torsdagen den
3 februari 1972

*Om åtgärder för att
förbättra arbetslöshetsstatistiken*

Vi arbetar kontinuerligt på att förbättra arbetslöshetsstatistiken. Arbetskraftsundersökningarna har byggts ut i flera omgångar i vad gäller både stickprovsunderlaget och antalet undersökningar per år. I årets statsverksproposition föreslås att medel ställs till förfogande för en regional utbyggnad av undersökningarna. I fråga om arbetsförmedlingsstatistiken övervägs kompletteringar för att ytterligare belysa arbetslösheten. I den kommande räkningen i februari registreras vilka arbetslösa som enbart söker deltidsarbete. Erfarenheter av sådana särskilda undersökningar bör vinnas, innan de återkommande statistiska rutinerna ändras.

Herr MUNDEBO (fp):

Herr talman! Hur stor är egentligen arbetslösheten i vårt land? Varje månad brukar arbetsmarknadsstyrelsen ge oss ett svar. Vi brukar också få ett svar från statistiska centralbyrån – ett helt annat svar. De båda verken använder nämligen olika mätmetoder. Arbetsmarknadsstyrelsen räknar antalet personer som har anmält sig som arbetssökande vid arbetsförmedlingarna, och statistiska centralbyrån undersöker arbetskraftens storlek och sammansättning. Som exempel kan nämnas att i november 1971 redovisade arbetsmarknadsstyrelsen 71 000 arbetslösa och statistiska centralbyrån 120 000.

Det är självfallet av den största betydelse att vi har en tillfredsställande och tillförlitlig arbetslöshetsstatistik. Det är på grundval av den som stat och kommun utformar sina insatser. Eftersom regeringen i allmänhet föredrar att utgå från arbetsmarknadsstyrelsens siffror – de lägre siffrorna – sker samhällsorganens planering i första hand utifrån den nivån. Men flertalet experter menar att centralbyråns siffror bäst speglar verkligheten. Arbetsmarknadsstyrelsens siffror är för låga. De är ett mått, har det sagts, på effektiviteten hos en administrativ verksamhet och inte på det verkliga läget på arbetsmarknaden. Detta säger bl. a. Rudolf Meidner, under flera år chef för institutet för arbetsmarknadsfrågor.

Det är en allvarlig sak att man bygger bedömningar på en otillförlitlig statistik. Det är också en allvarlig sak att allmänheten får en motsägelsefull och delvis felaktig bild av det verkliga läget. Vid en facklig konferens för några dagar sedan framhölls också att förtroendet för arbetslöshetsstatistiken allvarligt rubbats bland de arbetslösa, bland fackliga organisationer och hos allmänna opinionen.

Det är några bra saker som statsrådet nämner i sitt svar, för vilket jag vill tacka. Men jag förutsätter att de överväganden som nu görs snabbt leder till förbättringar av arbetslöshetsstatistiken. Jag förutsätter också att regeringen vid sina skildringar och bedömningar av arbetsmarknadsläget mera utgår från arbetskraftsundersökningarna, som ger en mer rättvisande bild av det verkliga läget.

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Jag var litet förvånad över det första som herr Mundebo sade i sitt inlägg – att man har en undersökning som ger ett svar och att strax därefter en annan undersökning ger ett annat. Jag hade väntat mig att herr Mundebo skulle vara medveten om att de här serierna ändå

löper ganska parallellt – låt vara att de återspeglar två olika förhållanden. Den ena undersökningen görs på hela befolkningen, och den andra gäller dem som faktiskt anmäler sig till arbetsförmedlingarna som arbetssökande.

Det säger sig självt att det måste bli olika resultat för två så skilda undersökningar. Men när vi jämför dem månad för månad så återspeglar de faktiskt samma utveckling. Vi kan väl säga att vi har två mätare. Men att de i och för sig står i konflikt med varandra tycker jag är en felaktig uppfattning; så är det inte. Vi har eftersträvat att förbättra dem. Jag tror inte vi är betjänta av att få en tredje löpande serie, ty det vore nog olyckligt. Men jag tror väl att vi, som vi försöker, skulle kunna gå in på enskilda områden och förbättra våra kunskaper där.

Jag har färsk erfarenhet av vad det leder till när man ändrar statistiken. Så har skett beträffande bostadsbyggandet. Genom att man har ändrat definitionen för när ett byggnadsföretag är igångsatt har vi hela året fått en felaktig uppfattning om det bostadsbyggande som faktiskt har förekommit i landet. Det är först nu när det har gått ett år som det börjar bli klart att det i stort sett har varit ganska tillfredsställande. Mycket av det missnöje och den oro som har åstadkommit beror på att man har lagt om statistiken. Jag vill inte säga att det är hela orsaken, men det är en betydande del. Därför får man vara ytterst försiktig när det gäller statistik. Det ligger ett betydande värde i att man har likvärdiga mätare år från år, och det väsentliga är att vi kan göra dem så effektiva och riktiga som möjligt.

Jag har lagt märke till den debatt som har förekommit. När man åberopar LO-expert, så är det väl också känt att det finns andra som representerar LO och som har sagt att vad som åberopats inte är den uppfattning som ledningen inom Landsorganisationen företräder.

Herr MUNDEBO (fp):

Herr talman! Det är väl så att de båda statistikserierna ger två olika svar beträffande läget på arbetsmarknaden. Båda svaren kan i stort vara korrekta utifrån den definition som man har valt. Men det är angeläget att vi i första hand utgår från en definition som ger den bästa bilden av det verkliga läget på arbetsmarknaden.

Jag vill ingalunda ha någon tredje statistikserie. Jag menar att vi i första hand bör utgå ifrån arbetskraftsundersökningarna, som ger en mera rättvisande bild av det verkliga läget på arbetsmarknaden. Det bör vi göra både i politisk debatt och när det gäller planeringen av samhällsorganens insatser.

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Ett kort svar! Jag tror att vi behöver båda statistikserierna tills vidare.

Som arbetskraftsundersökningarna är upplagda nu ger de oss inte ett direkt besked om fördelningen på olika kategorier och inte heller ett besked om den geografiska utvecklingen. Dessutom finns den svagheten – det har herr Mundebo glömt bort – att vi har bara två års erfarenheter av arbetskraftsundersökningarna månadsvis. Går vi längre tillbaka är det

längre intervall mellan undersökningarna, och det är en betydande svaghet med arbetskraftsundersökningarna att vi därigenom inte kan koppla tillbaka i tiden på samma sätt som vi kan göra när det gäller statistiken via arbetsförmedlingar.

Jag tror alltså att vi behöver båda statistikserierna.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Ang. undervisningen av invandrare

Herr inrikesministern HOLMQVIST erhöll ordet för att besvara herr *Nordstrandhs* (m) i kammatens protokoll för den 26 januari intagna fråga, nr 34, och anförde:

Herr talman! Herr Nordstrandh har frågat mig om jag anser att de studietimmar som ställs till invandrarundervisningens förfogande skall komma alla invandrare till godo och inte reserveras för deltagare i på visst sätt sammansatta studiecirklar.

Undervisningen i svenska och samhällsorientering för invandrare bedrivs av studieförbunden och bekostas av statsmedel. Inom ramen för disponibla studietimmar bör alla invandrare som inte kan svenska eller saknar förtrogenhet med det svenska samhället ha tillträde till undervisningen.

Cirka hälften av invandringen till Sverige utgörs av personer som kommer hit för att ta arbetsanställning. Såväl arbetsgivare som arbetstagare har i olika sammanhang betonat vikten av att invandraren lär sig svenska så snart som möjligt efter ankomsten hit. Kunskaper i svenska är av stor betydelse för invandrarens möjligheter att utföra arbetsuppgifterna, förstå instruktioner, skydda sig mot olycksrisker och inte minst för hans kontakter med arbetskamraterna. På grund av dessa omständigheter är det särskilt viktigt att de invandrade arbetstagarna stimuleras att delta i sådan undervisning. Av de 675 000 studietimmar som under innevarande budgetår får disponeras för svenskundervisningen har därför 150 000 timmar avsatts särskilt för studiecirklar som grundar sig på överenskommelser vari arbetsgivare har utfäst sig att ge ersättning till arbetstagare som deltar i undervisningen. Beträffande övriga 525 000 timmar finns ingen sådan bindning.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka inrikesministern för svaret, som jag dock förmenar inte helt belyser den situation som nu plötsligt inträder i vad gäller undervisningen i svenska och samhällskunskap för invandrare.

Det är ju så — det framgår av det utförliga svaret —, att studieförbunden uppbär för försöksverksamhet särskilda anslag för undervisning i svenska i studiecirkelform för invandrare. Några organisatoriska inskränkningar eller bindningar av det slag som inrikesministern talar om i svaret har hittills inte föreskrivits. Studieförbunden har därför inrättat sin undervisning och sitt utbud efter den tidigare frihetens princip.

Genom regleringsbrev maximerades antalet studietimmar för vilka

Torsdagen den
3 februari 1972

*Ang. undervisning-
en av invandrare*

bidrag utgår innevarande budgetår till 500 000 – det framgår också av svaret – men fortfarande utan organisatoriska inskränkningar eller bindningar. Det är därför inte riktigt att i resonemanget i svaret föra in de 500 000 timmarna på det sätt som där skett. Det visar sig nämligen, att dessa 500 000 timmar varit otillräckliga. De är helt enkelt slut. De existerar inte längre; de är förbrukade. Och nu har det anslagits ytterligare 175 000 studietimmar för denna undervisning. Härtill är emellertid knutet ett villkor – och det är det nya som varit anledning till min fråga. Av dessa 175 000 nytillkomna studietimmar får 150 000, alltså det överväldigande antalet, disponeras endast för sådana studiecirk- lar ”som grundar sig på överenskommelser vari arbetsgivare har utfäst sig att ge ersättning till arbetstagare som deltar i undervisningen”.

Därmed har många invandrare – jag talar alltså här om de senast tillkomna 175 000 timmarna – och invandrarfamiljer förlorat möjlig- heten att delta i kostnadsfria studiecirk- lar, eftersom 25 000 timmar inte räcker till för den fria verksamheten. Vidare kommer ett studieförbund – vad jag här säger ligger litet vid sidan om men hör ändå hit – nämligen ABF, att favoriseras, då invandrarna genom avtal mellan fackföreningarna och arbetsgivarna slussas över till detta studieförbunds svenskunder- visning. Andra studieförbund får inga studietimmar, sedan de fria timmarna tagit slut, och det gör de mycket snabbt med det utbud förbunden har och har haft i flera år, när man inte kunde ana att det skulle bli en sådan bindning som nu har skett.

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Jag vill erinra om att det inte restes några invändningar här i riksdagen när vi förra året behandlade propositionen om invandring- en. Riksdagen godtog då det antal timmar för svenskundervisningen som angavs i den propositionen, alltså 500 000 timmar. Det var då svårt att beräkna hur pass omfattande invandringen skulle bli och hur stort intresset skulle vara för denna undervisning.

Herr Nordstrandh säger att man har förbrukat dessa 500 000 timmar, men så är inte fallet. Flera studieförbund har inte tagit i anspråk alla studietimmar under hösten och kan därför fortsätta sin verksamhet under våren. Vi har emellertid utöver de 150 000 studietimmarna för avtalsbun- den verksamhet också beviljat ett anslag för ytterligare 25 000 timmar, som kan användas för den obundna undervisningen.

Det kan vara riktigt att ABF favoriseras med ett sådant beslut som vi här fattat. Vi har velat särskilt tillgodose utbildningen för folket på arbetsmarknaden. Det är ofrånkomligt att göra det med den inställning som i varje fall jag har, att det finns ett speciellt intresse av att de människor som skall placeras ut i arbetslivet i första hand blir delaktiga av denna utbildning. Men det primära syftet har inte varit att sätta ABF före andra studieförbund. Om andra förbund kan ta på sig de uppgifter det här gäller, så har de självfallet också möjligheter att vara med och dela på dessa timmar.

Det blir emellertid anledning återkomma till hela frågan om undervis- ning för invandrare. I kanslihuset håller vi för närvarande på att arbeta med dessa frågor. Tyvärr framlades invandrarutredningens förslag mycket

sent, nämligen i mitten av det gångna året, och remissbehandlingen var ännu inte slutförd när vi gick in i budgetarbetet; därför har det inte varit möjligt att ta med denna sak i statsverkspropositionen. Men vi arbetar med frågorna, och det är min förhoppning att vi skall finna en slutlig lösning på dem som kan tillgodose alla berättigade intressen.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka inrikesministern för beskeden i hans senaste anförande. Jag är helt övertygad om att vi måste ha en annan regelskrivning efter vad som nu har inträffat. En kommentar: För det studieförbund som jag känner till och ett par andra är timmarna praktiskt taget slut. Dessa förbund kan inte fortsätta med undervisningen i den utsträckning de hade avsett, även om det nu blir ytterligare 25 000 timmar att dela på. Det räcker faktiskt inte – det vågar jag försäkra. Men det kan möjligen vara bättre ställt på något håll som jag inte känner till. Det är onekligen ur valfrihetssynpunkt illa, att man i det avtal som sluts mellan arbetstagaren, dvs. fackföreningen, och arbetsgivaren om att denne med penningar skall stödja undervisningen – det är i och för sig bra – tar in en bestämmelse om att detta gäller endast om man studerar i ABF. Det vänder jag mig emot. Jag undrar om det stämmer med folkbildningsförordningen – den måste gälla här – om det *fria* och frivilliga folkbildningsarbetet. Jag måste fråga om inte detta på sätt och vis är rättsvidrigt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Ang. folkomröstningsinstitutets funktion i en representativ demokrati

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr Turessons (m) i kammarens protokoll för den 21 januari intagna fråga, nr 27, till herr statsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Turesson har frågat statsministern om han delar den uppfattning som enligt Sveriges Radio handelsministern har givit uttryck för och som innebär att folkomröstningsinstitutet inte passar in i en representativ demokrati. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Statsrådet Feldt har meddelat mig att hans uttalanden i folkomröstningsfrågan skedde i en diskussion där önskemål framfördes om en folkomröstning i EEC-frågan. Folkomröstningsfrågan är i sin helhet föremål för behandling i grundlagberedningen. Beredningens betänkande torde komma att avlämnas i mars 1972. Det blir således tillfälle att diskutera folkomröstningsfrågan på grundval av de ställningstaganden som sker i grundlagberedningen.

Herr TURESSON (m):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för svaret på frågan till statsministern. Det hade naturligtvis varit intressant att få höra statsmi-

nisterns uppfattning – det var därför jag ställde frågan. Jag hörde uttalandet i Dagens eko i radion på morgonen den 21 januari och fann det egendomligt att, som det uppgavs, handelsministern hade sagt att han inte ansåg att ett folkomröstningsinstitut passade in i den representativa demokratin. Om han inte har sagt detta, har Sveriges Radio felrefererat honom, men precis så föll orden; jag antecknade dem ögonblickligen. Jag fann detta så märkligt att jag samma dag ställde frågan till statsministern.

Det är klart att det är angeläget att få veta vad regeringen anser om folkomröstningsinstitutet, särskilt en regering som så ofta understryker hur viktigt det är att man lyssnar på rörelsen, som det heter. Ännu mera angeläget är det att man lyssnar på hela svenska folket. Det är naturligtvis ytterst intressant att få veta om det föreligger några meningsskiljaktigheter inom regeringen och om statsministerns uppfattning – han talar så ofta om att man skall fördjupa demokratin genom att lyssna på rörelsen – inte delas av handelsministern.

Är det en schism inom regeringen i den här frågan? Det var det jag ville veta, och det var därför jag ställde frågan till regeringschefen. I detta konstaterande ligger inte någon nedvärdering av justitieministern och hans svar på frågan. Men detta är inte något riktigt svar. Där görs bara ett rent formellt konstaterande att vi får tillfälle att diskutera saken när det kommer ett förslag från regeringen. Det är inte det som är intressant i den situation som har uppstått genom det minst sagt sensationella uttalande som handelsministern gjort, om man får tro Dagens eko den 21 januari.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Jag kan ju bara beklaga att herr Turesson fått nöja sig med svar från min sida, men det ligger väl i sakens natur. Vi har ju ett folkomröstningsinstitut i vår grundlag. Om det skulle ha varit fråga om att göra någon ändring i detta, blir det närmast jag som fackminister som får svara för det. Mig veterligt har inte regeringen haft någon diskussion om denna fråga, och vi har inte heller haft anledning att ha det, eftersom frågan ändå kommer att bli aktuell när grundlagberedningens förslag föreligger. Då kan vi ju få anledning att diskutera den, men i dag har det inte hänt någonting från regeringens sida i denna fråga.

Herr TURESSON (m):

Herr talman! Jo, det har hänt att enligt Sveriges Radio handelsministern har gjort ett sensationellt uttalande i den här viktiga frågan.

Jag betraktar inte frågan som juridisk fackfråga, ur vilken synpunkt herr justitieministern har besvarat den, utan jag betraktar den som en i högsta grad viktig politisk fråga, där regeringschefens inställning är av största intresse.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Ang. borttagande av termen "sedlighetsbrott" ur brottsbalken

Nr 16

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Molins* (fp) i kammarens protokoll för den 26 januari intagna fråga, nr 32, och anförde:

Herr talman! Herr Molin har frågat mig om borttagande ur brottsbalken av termen "sedlighetsbrott" kan innefattas i utredningsuppdraget åt den sakkunnige för översyn av brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott.

Svaret är ja.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Det här kan naturligtvis synas vara en detalj. Jag har emellertid uppfattat det som ett tillfälle att i samband med utredningen eliminera en speciell brottsrubricering som är knuten enbart till människors beteende, till deras soder. Justitieministerns direktiv till utredningsmannen för översyn av brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott har uppfattats som löftesrika av dem som har en radikal uppfattning i samlevnadsfrågorna. Justitieministern har bekräftat min uppfattning att det med tanke på direktivens utformning inte vore inkonsekvent att i samband med den här utredningen överväga borttagande av den speciella brottsrubriceringen "sedlighetsbrott".

Därmed är självfallet syftet med min fråga tillgodosett och jag skall be att få tacka justitieministern för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Ang. integritetsskyddet beträffande datalagrade kreditupplysningar

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Olof Johanssons* i Stockholm (c) i kammarens protokoll för den 1 februari intagna fråga, nr 39, och anförde:

Herr talman! Herr Olof Johansson i Stockholm har frågat mig om jag anser att enskilda människors integritet är tillfredsställande skyddad när ett datalagrat kreditupplysningsarkiv kan försäljas på exekutiv auktion.

Kreditupplysningsutredningen utreder frågor om samhällets kontroll över kreditupplysningsverksamheten. Ett betänkande från utredningen kan väntas vid kommande halvårsskifte. Man kan räkna med att en blivande lagstiftning kommer att innebära att problem av det slag som herr Johansson åsyftar inte längre kan uppstå.

Herr OLOF JOHANSSON i Stockholm (c):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för svaret på min fråga. Som alla förstår var det pressuppgifterna angående den fortsatta hanteringen av kreditupplysningsregistret i Örebro i förra veckan som föranlett frågan. Det här registret som numera, tack och lov, är bränt innehöll enligt pressen ca 1 miljon uppgifter om i runt tal 200 000 personer. Det innehöll inte heller bara kreditupplysning i traditionell mening utan

Torsdagen den
3 februari 1972

*Ang. borttagande
av termen "sedlig-
hetsbrott" ur
brottsbalken*

*Ang. integritets-
skyddet beträffan-
de datalagrade
kreditupplysningar*

Torsdagen den
3 februari 1972

*Ang. integritets-
skyddet beträffan-
de datalagrade
kreditupplysningar*

också noteringar om underhållsskyldighet, utomäktenskapliga barn osv.

Som jag upplever det är det särskilt allvarliga i det här fallet att hela detta register i realiteten kunde inhandlas på exekutiv auktion och att det var tillfälligheter som avslöjade att registrets användning kunde komma att bli en helt annan än den som traditionellt ingår i den kreditupplysningsverksamhet som bedrivs av de seriösa företagen i branschen samt att detta förhindrades bara genom att konkursförvaltaren förknippat vissa villkor med köpet av registret.

Jag har här en kopia av villkoren. Där står: "Upplysningarna få ej utnyttjas i strid mot god sed i kreditupplysningsverksamhet eller eljest i otillbörligt syfte." Det var naturligtvis välbetänkt att det villkoret förknippades med registrets försäljning.

Ytterligare är väl att säga att registret sedermera har skaffats ur världen, närmast genom ingripande av företag i branschen, främst Ackordscentralen, som ansåg att en saneringsåtgärd var nödvändig.

Allt detta – det antar jag att justitieministern och jag är överens om -- markerar ju hur allmän laglösheten är på detta område liksom när det gäller ADB-teknikens utveckling och skyddet för människors privatliv. Jag tycker att det verkligen behövs en parlamentarisk bevakning av dessa frågor, så länge vi inte har en lagstiftning som förmår tillgodose just människors integritet. Det är anledningen till att jag har tagit upp saken.

Vi har orsak att se allvarligt på dessa händelser som inträffar gång efter annan. Det tar tyvärr tid – det säger också justitieministern i svaret – innan en lagstiftning kommer till stånd. Bör därför inte åtgärder vidtas under mellantiden för att uppnå någon sorts kontroll och skydd av enskilda människors privatliv? Centern har föreslagit att man skulle tillsätta en parlamentarisk nämnd för att bevaka dessa frågor.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Kreditupplysningsutredningen kommer, hoppas vi, med förslag till sommaren. Herr Olof Johansson frågar vad som kan göras dessförinnan. Helt utan möjligheter tror jag inte att vi är, herr Johansson. Jag erinrar om att konsumentombudsmannen redan i dagens läge har vissa möjligheter att ingripa med stöd av den nya lagstiftning vi där har. Jag vill inte göra något mera, skall vi säga auktoritativt uttalande om detta, men otvivelaktigt kan en sådan här fråga falla inom ramen för åtgärder från konsumentombudsmannen.

Herr OLOF JOHANSSON i Stockholm (c):

Herr talman! Jag är naturligtvis tacksam för detta senare uttalande från justitieministern. Jag har själv funderat också på den möjligheten, även om jag tror att dessa företeelser med anknytning till hela dataområdet och den datalag som vi så småningom kommer att få skulle vinna på en kontinuerlig parlamentarisk bevakning av en nämnd ungefär motsvarande den som i dag är knuten till rikspolisstyrelsen. Jag tror att tryggheten på detta område för enskilda medborgare skulle öka, om man hade en sådan kontinuerlig bevakning. Men jag är som sagt tacksam för denna antydning om att konsumentombudsmannen bör se även på dessa frågor.

Överläggningen var härmed slutad.

På förslag av herr talmannen beslöts att besvarandet av återstående på dagens föredragningslista upptagna frågor skulle uppskjutas till ett senare sammanträde.

Nr 16

Torsdagen den
3 februari 1972

§ 12 Föredrogs och lades till handlingarna Kungl. Maj:ts skrivelse nr 3.

§ 13 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna nr 39 och 40.

*Allmänpolitisk
debatt*

§ 14 Allmänpolitisk debatt (forts.)

Herr HAGNELL (s):

Herr talman! Den viktigaste frågan i svenskt samhälle och i svensk politik i dag är sysselsättningen. Vi måste komma fram till sådana former att vi kan trygga sysselsättningen, såväl omedelbart som på litet längre sikt. Resultat som vi behöver kommer inte utan förberedelse i organiserade former. Fördenskull fordras en medveten långsiktig politik. Den politiken måste bygga upp organisation, med folk och pengar. Politiken måste moderniseras inför de nya arbetsuppgifter vi får. Det betyder att också regeringspolitiken måste moderniseras och att departementen måste anpassas till de nya arbetsuppgifter som vi har i samhället i dag och framåt.

År 1958 lade jag i riksdagen fram ett förslag om att löntagarna borde ha majoritet i AP-fondens styrelse. Tyvärr var det svårt att vid den tidpunkten finna någon förståelse för saken. Det är därför glädjande att man nu har ändrat uppfattning och inser att löntagarna bör sitta med majoritet i AP-fonderna. Glädjande är också att man accepterat förslaget att löntagarna med sina ATP-pengar bör vara med och bygga ut näringslivet och därigenom säkra sysselsättningen, trygga arbetsplatserna och få fram underlag för bättre reallöner och bättre sociala förhållanden. Det beklagliga är bara att man låtit tio tolv år i onödan rinna bort, innan man insett nödvändigheten av att följa dessa förslag.

Förhållandena har varit likartade när det gäller förslaget om den statliga företagsgruppen: man har låtit tiden gå. Först efter tio år blev det förslaget förverkligat — till en sjättedel. År som borde ha använts till förberedelsearbete har försuttits.

Så stor tidseftersläpning är det inte möjligt att i en hast ta igen. Utvecklingen runt omkring oss har rullat vidare, och vi har kommit i ett tydligt underläge. Detta straffar sig nu hårt, när konjunkturerna skärps internationellt och vi inte genomfört förberedelser i tid. Men gjort är gjort — eller kanske rättare sagt: ogjort är ogjort. Vi måste emellertid nu få fram sådana organisationsformer, att vi i det moderna svenska samhället kan klara oss i den allt hårdare internationella konkurrensen, där staterna i andra länder aktivt engagerar sig för näringslivets utbyggnad.

Den konjunkturedgång som vi nu känner av skapar inte bara arbetslöshet, utan den har också gjort att reallönerna under det gångna året blivit mycket otillfredsställande och att den sociala utvecklingen

blivit pressad. Den utveckling som vi är inne i på arbetsmarknaden inom olika regioner av vårt land är värd att granskas närmare. Det är värt att uppmärksamma vad som håller på att hända inom de utpräglade storstadsområdena, där den industriella och den sociala utvecklingen ofta är föregångare till den utveckling som sedan kommer att beröra övriga delar av vårt land.

Det är sålunda intressant att ta del av en rapport som Göteborgs stadskontor gjort om arbetsmarknadssituationen i Göteborgsregionen i slutet av 1970. Utredningen visar att antalet arbetstillfällen inom Göteborgsregionen under femårsperioden 1966–1970 ökat med 16 000 nya arbetsplatser. Därav var ökningen av arbetstillfällen i offentlig tjänst 16 300. Mer än hela sysselsättningsökningen motsvarades av ökningen i offentlig verksamhet. För kommande femårsperiod – fram till år 1975 – beräknas den offentliga verksamheten öka lika mycket i antal arbetstillfällen, fastän man dessutom då hoppas på ett uppsving i den industriella verksamheten.

Det här är intressanta bakgrundsförhållanden till den diskussion som pågår huruvida kommunalskatten, landstingsskatten och statsskatten skall behöva bli sådan eller sådan. Mycket är redan bestämt.

Ser vi på en annan av storstadsregionerna, nämligen Stockholmsregionen, finner vi att man där är mindre optimistisk när det gäller möjligheterna för den industriella utvecklingen under den kommande perioden än vad som är fallet i Göteborgsregionen. För perioden 1970–1985 har man inom Stockholmsregionen belyst frågan genom att man som underlag för regionplanen räknar med att det totala antalet arbetstillfällen i Stockholmsregionen under perioden kommer att öka med 220 000. Av dessa 220 000 nytillkomna jobb skall offentlig tjänst svara för 156 000. Det betyder 70 procent. Utöver de 70 procenten i offentlig tjänst beräknas 25 procent av de nytillkomna arbetstillfällena falla på privat tjänst och förvaltning. Därtill kommer ökningen inom handel och transporter.

Antalet arbetstillfällen för industriarbetarna kommer, med ledning av dessa siffror, att sjunka under 15-årsperioden med ca 40 000 i Stockholmsregionen. Detta är det samhälle vi nu håller på att bygga upp. Storstadsregionerna avindustrialiseras för att alltmer domineras av offentlig tjänst och i viss mån också av privat förvaltning. Man tycker kanske att det i och för sig skulle betyda en möjlighet för övriga regioner i landet att öka den industriella sysselsättningen, om den i framtiden kommer att gå så starkt tillbaka inom ett storstadsområde som Stockholmsregionens planering innebär för industriarbetet. Emellertid skall den totala industri-sysselsättningen minska i hela landet under kommande år enligt vad finansdepartementet redovisat i sin långtidsutredning. Enbart under den innevarande femårsperioden beräknas i industrin 55 000 jobb försvinna förutom de 25 000 som försvinner i skogarna och 67 000 som försvinner i jordbruket.

Ett tredje exempel är hämtat från ett av de "vanliga" områden och regioner som Sverige är indelat i. Där finns en total befolkning av 300 000. 120 000 är yrkesverksamma. Av dessa 120 000 har 5 000 på grund av arbetslöshet tagits till vara genom arbetsmarknadspolitiken. De

deltar i beredskapsarbeten, omskolningskurser och liknande. Därtill kommer ytterligare 5 000 rent arbetslösa som inte är hjälpta mer än med pengar. Det är den sista delen av de arbetslösa som ingår i den offentliga redovisningen.

Utöver dessa 10 000 är det 5 000 kvinnor som önskar få arbete på arbetsmarknaden men tyvärr inte kan finna sådant på de järnorter och träorter där deras män är yrkesverksamma. Sammanlagt står alltså 15 000 människor utanför arbetsmarknaden. Det motsvarar 12 procent av de yrkesverksamma, en alltför hög siffra för att man skall vara nöjd med de förhållanden som råder och den politik som ligger bakom dem.

Vi har skapat stora förväntningar bland människorna. Vi har lovat full sysselsättning. För några år sedan framlades en politik, som syftade till att genom skatteomläggning och skattehöjning pressa ut de gifta kvinnorna på arbetsmarknaden. Den skatteomläggningen är genomförd, men var finns arbetstillfällena?

Vad som sker inom en region måste naturligtvis underordna sig den allmänna politiken som bedrivs. Regeringen har ansett det nödvändigt att bedriva en åtstramande politik för att dämpa inflationen och skydda valutareserven. Det är en situation, som vi mycket väl kan råka hamna i också i framtiden. Vi vet hur ett land som England har haft en hel del bekymmer under åtskillig tid just på grund av en sådan situation. Men det måste finnas möjligheter att inom en region, som drabbats av en omfattande arbetslöshet, driva en mindre åtstramande politik än den riksåtsramande politik som man från regeringshåll önskar för att skydda valutareserv och bekämpa inflation. Det måste för framtiden finnas möjligheter att inom en region som berörts mera av arbetslösheten skapa arbete i stället för arbetslöshet. Ett samhälle som inte tar vara på sin arbetskraft utvecklar sig inte normalt, skapar inte de bättre reallöner, de bättre sociala förhållanden och de bättre yrkesutbildningsmöjligheter för ungdomen som är nödvändiga att ha för att samhället skall klara sig bra under efterföljande period.

Jag utgår ifrån att det inte kan ha varit regeringens avsikt att vi på det här sättet skall ha en så stor och omfattande arbetslöshet utan att vi skulle ha någonting som låg väldigt mycket närmare full sysselsättning. Det otillfredsställande resultatet, 12 procent av arbetskraften utanför arbetsmarknaden, måste i så fall ha berott på ofullkomligheter i organisationsapparaten. Regeringen har tydligen inte fått organisationsapparaten att fungera så att full sysselsättning kunnat skapas. En viss arbetslöshet kanske det har varit nödvändigt att pressa fram för att dämpa inflationen och för att skydda valutareserven. Det har väl varit ett hjälpmedel som man velat ta till, men det behöver inte användas tills vi når de här siffrorna enligt min uppfattning.

Organisationsapparaten behöver därför ses över så att vi kan undvika motsvarande omfattande arbetslöshet för framtiden. Under våren och sommaren kan vi naturligtvis som vanligt hoppas på en viss uppgång, även om vi vet att vintern sedan kommer med ny nedgång. Till dess behöver vi en bättre och smidigare organisation inte bara centralt – vi måste också få fram nya former för att inom regioner av landet driva en politik som motväger den arbetslöshet som hotar att uppstå och som är onödigt

stor för att vara ett medel att bekämpa inflationen med.

Den regionala organisationsform som vi måste komma fram till bör ge möjligheter att i tid disponera erforderliga pengar så att vi inte blir överrumplade av en onödigt stor arbetslöshet.

Efter kriget diskuterades i England i den s. k. Beveridgerapporten om man i ett land skulle behöva ha så mycket som 5 procent av arbetskraften arbetslös för att därmed bekämpa inflationstendenser. Vid den tidpunkten tyckte vi för vår del i den diskussion som fördes inom partiet och den fackliga rörelsen att siffran var alldeles för hög. Den har även fördömts från regeringshåll. 12 procent är också en alldeles för hög siffra för att den skall vara politiskt godtagbar.

Vad den långsiktiga utvecklingen beträffar finns det tyvärr inte mycket som pekar på en uppgång för industrins arbetare i fråga om sysselsättning framåt i tiden. Finansdepartementets långtidsutredning förutspår, som jag nämnt, en kraftig nedgång redan inom de närmaste åren fram till 1975 i fråga om antalet arbetsplatser för industrins arbetare. Den fortsatta utvecklingen inom industrin pekar mot att en allt större produktion sker med hjälp av färre sysselsatta. Våra råvaru- och basindustrier kommer att arbeta med allt färre sysselsatta. Den tillväxt av sysselsättningen, som skulle behövas inom färdigvaruindustrin för att ta hand om dem som inte längre får möjligheter att arbeta inom våra grundindustrier, är otillfredsställande svag. Medan sysselsättningen i råvaruindustrin av naturnödvändighet behövde vara belägen där råvarorna fanns, behöver nu inte sysselsättningen i färdigvaruindustrin ligga där råvarorna finns. Många starka krafter drar den i stället ut i världen där de många konsumentmiljonerna bor eller där billig arbetskraft finns att köpa. Om vi för framtiden skall klara vår industriella sysselsättning, måste vi driva en medvetnare och långsiktigare näringspolitik och ha en apparat för den som vi i dag saknar.

Det har gått för långsamt att komma i gång med en näringspolitik i det här landet. Flera andra länder har förberett sig sedan 1950-talet. Frankrike startade efter kriget. Kol- och stålunionen var uttryck för ett sådant näringssamarbete för att klara sysselsättningen i nya förhållanden. EEC är också uttryck för sådana strävanden. De franska femårsplanerna – man är inne på sin sjätte nu – är andra uttryck för liknande strävanden. Och där gör man inte som vi i långtidsutredningarna – lägger fram en skiss på hur man tippar att det kommer att bli – utan man styr utvecklingen med hjälp av kapitaltillförseln via försäkringsbolag och banker, där franska staten har ett avgörande inflytande i majoriteten. Italiens statsföretagsgrupper – varav en är helt nybildad efter kriget, nämligen den som svarar för olja och kemisk industri – och det särskilda departement för de statliga företagen, som inrättades för åtminstone 15 år sedan, är uttryck för sådana strävanden. I Japan har omställningen från jordbruksland till framstående industrination genomförts på 20 år. Industrialisering är förknippad med problem. Det känner vi till i vårt land också. Men det hade å andra sidan även inneburit problem att bli kvar i det agrara samhället och söka försörja för många människor i det. Då hade det inte blivit några reallönehöjningar heller. I Japan finns ett väl uppbyggt regeringsdepartement för den allmänna näringspolitiken, han-

delen och industrin.

Vi har åtskilligt att lära utanför gränserna, utan att vi fördenskull behövde kopiera.

Det är nu än mer nödvändigt att planera så, att vi har jobb framme i tid för dem som kommer att stötas ut från sina gamla arbetsplatser. Den uppgiften blir allt svårare att klara. Varje onödigt dröjsmål från de centrala makthavarnas sida straffar sig i form av onödig arbetslöshet ute i industrin.

Inom ramen för en allmän näringspolitik går det att samverka mellan staten och de 90 procent av näringslivet som är i privata händer. Inom ramen för en allmän näringspolitik måste den statliga företagsgruppen få en medveten arbetsuppgift och tillräckliga medel på sina verksamhetsområden. Inom ramen för en allmän näringspolitik bör det vara möjligt att använda AP-pengarna i näringslivet utan att strö ut dem på ett meningslöst sätt. Utan en sådan allmän näringspolitik i bakgrunden kan man befara att liknande saker inträffar på det onödiga som hände med statsföretagsgruppen, när den startade hals över huvud utan tillräckliga förberedelser och man ville ha resultat samtidigt som man startade.

Hur mycket är staten beredd att satsa för att i tid bygga ut nya näringsgrenar, då sysselsättningen i gamla näringsgrenar går tillbaka? Var bedrivs förberedelsearbetet? Hur mycket folk är insatt på det? Hur mycket kapital står till förfogande för detta utredningsarbete och för de fortsatta investeringarna? Vilka mål har förberedelsearbetet inriktats på? Hur skall genomförandet ske? Var ligger ansvaret för genomförandet? Var finns de moderna departement som behövs för de nya arbetsuppgifterna? Det är tyvärr inte mycket utanför den offentliga och privata förvaltningen som nu växer.

För nio år sedan ordnade jag den första datakonferensen i vårt land med 25 deltagare. Det var ett par statssekreterare, företrädare för finansdepartementet och försvarsdepartementet, som är inblandade i dataarbetet. Försvaret hade självt representanter från de institutioner som antingen hade eller skulle komma att köpa datamaskiner. Där fanns vidare företrädare för den statliga skatteutredningen, för den statliga befolkningsutredningen och för de industrier som vid den tidpunkten höll på att utan samarbete sinsemellan försöka utveckla datautrustning av olika slag. Där fanns också tekniker från den statliga matematikmaskinnämnden osv. Tyvärr rann åren bort igen. Nu pågår det en datautredning, och vi skall nu komma ifatt dem som startat i god tid före oss.

I de norra två tredjedelarna av Sverige har den statliga företagsverksamheten sysselsättningsmässigt gått tillbaka med 20 procent på tio år. Vi har just i dagarna kunnat läsa om hur en statlig verksamhet går tillbaka och om hur 50 man kommer att avskedas. Man förstår att det ibland kan bli nödvändigt att ta ett steg tillbaka. Men det är också nödvändigt att förbereda de åtgärder som skall motväga nedgången och skapa sysselsättning i stället för arbetslöshet. Det är naturligtvis på ägaren som ansvaret ligger och ägaren är i detta fall regeringen. De departement som sysslar med industri- och lokaliseringsfrågorna och den statliga företagsgruppen bör visa att man i verkligheten inte bara vill utan också kan driva en sådan politik att vi kan ge sysselsättning åt de 12 procent som står

utanför arbetsmarknaden i den region jag nämnt.

Målet är nu för oss full och tryggad sysselsättning, bättre reallöner och sociala förhållanden samt bättre utbildningsmöjligheter för ungdomen. Medlen är utveckling av näringslivet, allmän näringspolitik och arbetsmarknadspolitik, slussning av AP-pengar in i näringslivet för tillräcklig kapitalförsörjning på väsentliga punkter och även utveckling av den statliga företagsgruppens sysselsättning.

Vi ser hur den internationella utvecklingen skärps, hur andra länder driver en medveten politik för att höja sin levnadsstandard och för att ta till vara sina intressen. Vi ser hur förhållandena hårdnar i världen och hur den EEC-grupp som finns i Europa gemensamt tar vara på sina intressen i fråga om näringsliv, sysselsättning och reallöner och pressar fram sina villkor mot omgivande länder och länder i andra världsdelar, vilka fruktar dess framtida utveckling.

Det finns personer som väntar sig att vi efter den rådande konjunktursvackan skall komma tillbaka till sådana förhållanden som vi har haft och som varit gynnsamma för oss under efterkrigstiden. Tyvärr kommer vi inte tillbaka till vad som har varit. Mycket tyder i stället på att vi är på väg in i nya, hårdare förhållanden. Det gäller för oss att sköta våra kort väl för framtiden. Därför fordras det av oss en mera medveten och långsiktigare politik med i tid vidtagna nya organisatoriska åtgärder.

Politik är att förverkliga. Politik är att förverkliga ett bättre samhälle.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! I den debatt som i går fördes under åtskilliga timmar kartlades ju näringslivets roll och betydelse ganska väl av många talare från regeringen och oppositionen. Alldeles särskilt är det väl den mindre och medelstora företagsamheten som har kommit i blickpunkten. Jag tror att alla de som talade i går och även herr Hagnell är ense med mig om att också denna grupp av företag är mycket betydelsefull för vårt lands välstånd. Jag vill i anslutning till detta även anknyta till den debatt som kammarens ledamöter måhända erinrar sig och som vi förde strax före jul, då finansministern deklarerade att det som är bra för näringslivet det är också bra för folket.

Då är det en fråga som vi i dag ställer: Har folket och de vanliga medborgarna det bra i dagens socialdemokratiskt styrda samhälle? Vi har en arbetslöshet av skrämmande proportioner. Herr Hagnell har alldeles nyss beskrivit detta ganska ingående och därvid varit synnerligen kritisk mot regeringen. Nästan varje dag rapporteras fortfarande om företagsnedläggelser eller driftsinskränkningar och friställanden. För de människor som fortfarande har glädjen att ha sina jobb kvar har tillvaron blivit bistrare och hårdare. Inflationspolitiken gör det allt svårare för folk att få pengarna att räcka till för vardagens alla behov. Det vet inte minst våra husmödrar. Visserligen får åtminstone löntagarna formellt en viss kompensation, men genom den starka skatteprogressionen blir den kompensationen helt otillräcklig. Skattesystemet är ju så utformat att det egentligen bara är staten som tjänar på inflationen. Genom skattepolitikens utformning får de enskilda medborgarna inte del av produktionstillväxten. Därför kan man utan överdrift säga att folket uppenbarligen inte

har det särskilt bra. Det beror, herr talman, på att näringslivet inte heller har det bra.

Vi tror att en annan ekonomisk politik skulle förbättra situationen. Som ordförande i en näringsorganisation, Svenska företagens riksförbund, kommer jag ganska ofta i kontakt med representanter för vitt skilda företagsformer och branscher. Jag har under senare år tyvärr kunnat konstatera hur pessimism och oro spritt sig allt djupare i företagarleden. Hos alla de företagsledare som direkt eller indirekt i egenskap av underleverantörer åt större exportörer måste gå ut på världsmarknaden har regeringens behandling av FEC-frågan skapat olust och oro. Av allt att döma kommer vi att få ett EEC-avtal som inte ger företagarna möjlighet till en långsiktig planering. Flera svenska produkter kommer att bli diskriminerade, och det kan tvinga många företag att på allvar överväga frågan om det över huvud taget är möjligt att fortsätta tillverknigen i Sverige.

Det är, herr talman, ytterst allvarligt om regeringens valhända handlande i denna fråga skall leda till att Sverige kommer att bli en exportör av sysselsättning i stället för av produkter. Även sådana företag som kan fortsätta sin produktion i Sverige kommer i en svår situation, därför att de måste undvika att bli alltför framgångsrika. Blir de framgångsrika och kan fortsätta med sin export, så löper de risken att EEC-staterna plötsligt inför ett skydd mot de framgångsrika svenska företagen. Jag vill erinra om att även japanerna drabbas av denna reglerade och tvångsvis anpassade marknadsföring som kallas "orderly marketing".

För ett par dagar sedan fick jag reda på att EEC:s ministerråd hade beslutat att för vårt vidkommande sådana mycket känsliga och stora exportvaror som aluminium, bly, zink, ferrolegeringar, rostfria stålrör, kullagererör, specialstål och konstfiber inte blir föremål för någon tullnedskärning under de första tre åren utan i stället under de följande fem, vilket innebär en åttaårig tullavveckling. Vår export av exempelvis träplattor, mursten, asfalt och grafitelektroder blir föremål för som man säger en lämplig övervakning. Övergångstiden för verkstadsprodukter blir fem år, men delar av kullagerexporten skall helt undantas från tullavvecklingen. Papper slutligen som också är en mycket stor exportvara drabbas av en tolvårig övergångstid. Detta är sannerligen inga ljusa perspektiv, när det gäller väsentliga delar av vår export.

Men, herr talman, det finns också andra saker som vållar oro inom näringslivet. Många företagare upplever i dag situationen så att regeringen i mycket stor utsträckning saknar förståelse för näringslivet. Detta har skapat en pessimism som man inte kan bortse från. Regeringen tycks sakna vilja att åstadkomma det som är bra för näringslivet och – för att tala med herr Sträng – också bra för folket. Man nekar envist att lätta på arbetsgivaravgiften – för att ta ett exempel – och man fortsätter att ta ut alltför höga ATP-avgifter, alltför höga på det sättet att näringslivet måste avstå mer pengar till AP-fonderna än som behövs för att trygga pensionsutfästelserna. Man vill inte slopa energiskatten generellt. Man visar härigenom en negativ attityd till företaget. I stället ökas pålagor och besvärligheter.

Nr 16

Torsdagen den
3 februari 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

Nu senast har finansministern beställt en reklamskatt som utan tvekan kommer att försvåra marknadsföringen. Det är dock ett glädjande tecken att herr Sträng ställer sig tveksam till reklamskattutredningens betänkliga förslag att samtidigt göra reklamskatten till något slags komplettering av lagen om otillbörlig marknadsföring. Utredningen har som bekant föreslagit att reklamskatten skall användas som ett medel att styra yttrandefriheten. Motiveringen är att det finns vad man kallar dålig reklam.

Men, herr talman, vill man komma åt dålig reklam, skall detta ske inom gällande lagar om otillbörlig marknadsföring. Det finns nämligen en lag om otillbörlig marknadsföring, och är den inte tillräcklig för att skydda konsumenterna bör förslag till dess omarbetande framläggas. Man får helt enkelt inte använda en reklamskatt i som man brukar säga korrigerande syfte, och vi får innerligt hoppas att utredningens tankegångar i detta avseende inte tas upp av regeringen.

Däremot vill regeringen uppenbarligen ha en reklamskatt. Finansministern nämnde för övrigt något om detta i debatten i går, och i ett anförande i Göteborg för några dagar sedan sade han också att han behövde pengarna. Jag betvivlar inte herr Strängs förmåga att göra av med pengarna i samma takt som han får dem, men vi ser ytterst allvarligt på planerna att skattebelägga en bransch som nu befinner sig i ett krisläge. Jag vill erinra om att många tryckerier redan har måst slå igen, och arbetslösheten inom typografområdet är för närvarande mycket stor. Det har framkommit i åtskilliga tidningsartiklar under den senaste tiden. Detta alltså innan vi har fått reklamskatten och dess verkningar.

Genom regeringens inflationspolitik som drabbar även branscher på hemmamarknaden har tryckeribranschen kommit att utsättas för en mycket hård utländsk konkurrens. Inflationen har gjort det för dyrt att trycka här hemma. Många företagare tvingas flytta sina trycksaksbeställningar utomlands. Enligt en uppgift från sekreteraren i Typografiförbundet, vilken bör vara sakkunnig i dessa frågor, finns det för övrigt exempel på att statliga företag till viss del beställer sina trycksaker i andra länder. Det är ett bevis för vart regeringens högskatte- och inflationspolitik leder oss, när svensk produktion tycks bli för dyr också för statliga företag. Jag vet att man som försvar för sitt sätt att agera hänvisar till den statliga upphandlingsförordningen, men jag undrar om vi i nuvarande krisläge för en mängd branscher verkligen har råd att exempelvis beställa försvarets skjortor i Egypten och trycksaker åt statliga och halvstatliga organ i bl. a. Finland. Är finansministern beredd att dra konsekvenserna av inflationspolitiken genom att ta upp upphandlingsförordningen till omprövning? Det är en fråga som jag ställer här i kammaren, tyvärr i herr Strängs frånvaro.

Jag vill också säga några ord om räntepolitiken och den framtida konjunkturutvecklingen. Ett ganska markerat drag under efterkrigstiden har vid konjunkturuppgång varit att vi rätt snabbt nått taket för kapacitet och sysselsättning. Resultatet har också blivit överhettning- och inflationstendenser med otillfredsställd efterfrågan, vilket naturligtvis inneburit att vi importerat mera varor.

Alltsedan 1966 har investeringsviljan hos företagen varit ytterligt svag,

och kapacitetstaket ligger därför ovanligt lågt. Den investeringsuppgång som var på väg 1968 eliminerades av kreditpolitiken. Det är därför troligt att industriproduktionen och exportvolymen i nuvarande läge bromsats upp snabbare än i tidigare högkonjunkturer. Resultatet kan därför bli att vi i högre grad än tidigare kommer att drabbas av inflations- och betalningsbalanspåfrestningar. Jag talar, vill jag påstå, för många svenska företagare då jag inför kommande uppgång i konjunkturerna, som har aviserats inte minst av finansministern, ber regeringen att om möjligt undvika kreditrestriktioner av 1970 års modell och i stället försöka bromsa högkonjunkturen med hjälp av återhållsamhet med offentliga utgifter och en restriktiv finanspolitik.

Herr talman! Företagen har de gångna åren lärt sig att kreditregleringar åtföljt en konjunkturuppgång. Därför strävar man nu inom näringslivet, och speciellt inom de mindre och medelstora företagen, att under lågkonjunktur och under det begynnande uppsvinget göra sig oberoende av och mindre känslig för den kommande kreditåtstramningen genom att försöka hålla en hög likviditetsnivå. En större försiktighet i agerandet under expansionskedet kommer alltså, såvitt jag kan förstå, att prägla de mindre företagen för att de vid högkonjunkturs påfrestningar skall kunna öka likviditetsberedskapen.

Om en öppen deklaration gavs från regeringen och riksbanken att 1969 och 1970 års extrema kreditpolitik inte kommer att upprepas under väntad högkonjunktur, skulle sannolikt den nuvarande höga likviditetsbenägenheten inom företagarsektorn kunna dämpas. Den kommande åtstramningspolitiken skulle härigenom underlättas och företagen skulle, i förlitande på kreditmarknadens funktionsförmåga, bete sig mindre ryckigt – det är i alla fall en bedömning som vi har gjort.

Den mindre och medelstora företagsamheten, de s. k. egenföretagen eller familjeföretagen, sysselsätter trots allt ungefär hälften av de anställda i enskild tjänst i detta land. Därför anser vi att den gruppen är så viktig att någonting måste göras för att stimulera denna del av näringslivet. Här spelar skatter och avgifter en utomordentligt stor roll. Vi har därför en önskelista till finansministern, en lista som vi tror snabbt skulle ge positiva resultat när det gäller både sysselsättning och välbefinnande på sikt om önskemålen kunde förverkligas. Flera av förslagen återkommer i motioner som ett 40-tal icke socialistiska riksdagsmän undertecknat här de senaste dagarna. Jag skulle bl. a. vilja framhålla följande förslag:

Att temporärt slopa arbetsgivaravgiften retroaktivt från detta års ingång.

Att temporärt slopa energiskatten.

Att minska de onödigt höga ATP-uttagen, som inte behövs för att trygga pensionsutfästelserna utan som innebär risk för socialisering av enskild företagsamhet. LO vill som bekant sätta in just dessa pengar i de stora företagen.

Att undersöka möjligheterna till lägre ATP-avgift för äldre arbetstagare, närmast i syfte att göra denna arbetskraft attraktivare.

Att motverka kommande högkonjunktur genom en återhållsam finanspolitik i kombination med en försiktig penningpolitik och inte

Torsdagen den
3 februari 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

enbart genom en långtgående kreditåtstramning av samma förödande slag som tidigare; den saken har jag förut pekat på.

Att slopa planerna på en reklamskatt.

Att slopa annonskatten.

Att överväga en temporär ändring av den statliga upphandlingsförordningen.

Att ändra reglerna för värdering av aktier i familjeföretagen så att dessa blir värderade efter avkastningsprincipen, vilket vi tycker är det enda riktiga.

Och slutligen att genom regelbundna fältundersökningar ute bland företagen inventera deras behov inför lågkonjunkturen så att planerade åtgärder verkligen får full effekt och människorna därigenom slipper friställas.

Vi begär detta av herr Sträng inte bara för företagens skull, utan även därför att det som är bra för näringslivet också, herr talman, är bra för folket.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c):

Herr talman! En av de största samhällsfrågorna i vårt land för närvarande är ju näringslivets ställning och villkor. Det gäller dess lönsamhet och dess fördelning över landet, det gäller dess möjligheter att ge sysselsättning och arbetsförtjänster och dess organisation och utformning. Men också det ekonomiska klimat som företagen och näringslivet i övrigt arbetar under, de konjunkturer som råder, har en oerhört stor betydelse.

Själva grunden för att näringslivet skall nå lönsamhet är ju att de produktionsresultat som man får fram värdemässigt kan konkurrera med vad som produceras i andra länder. Att frikoppla vår produktion från världsmarknaden samtidigt som vi har en fri handel över gränserna är en omöjlighet. Det har vi lärt oss, när vi under många år här har granskat och debatterat förhållandena inom TEKO-industrin. Statsministern underströk också i går att någon form av avtal med EEC kommer att medföra ökad tullfrihet.

Inte ens en mycket långt driven rationalisering kan avhjälpa ett underläge i fråga om kostnader och konkurrenskraft. Man fastnar i en omöjlig situation som faktiskt ingen kan bemästra.

Vi kommer ju ofta in på frågan om ett solidariskt samhälle. Det är självklart för oss alla att vi skall vara solidariska med dem som friställs i konkurrensen. Men det fordras mer än solidaritet med dem som friställts; det fordras också förebyggande åtgärder vid uppläggningsarbetet. Det behövs faktiskt mycket av förebyggande åtgärder när tiderna är goda och allt går bra.

Nedläggningen av företag och friställningen av arbetskraft medför ju, förutom ekonomiska tragedier, en mycket känsloladdad debatt. När ett företag kommer i svårigheter riktas ofta beskyllningar av olika slag mot företagets ledning. Som jag har uppfattat det har detta skett med starkare betoning när det gällt enskilda företag än när det gällt samhällsägda företag. Man vill liksom inte föra en allvarlig, realistisk debatt om orsakerna till att ett företag kommer på obestånd eller att en produktion

måste läggas ned. Jag skulle tro att det är mycket svårt att leta upp en företagsledning här i landet som inte vill att företaget skall leva och bestå.

Vi har ju många exempel även inom det statliga området på att man har ansett sig tvungen att rationalisera och skära ner företagets verksamhet. I en debatt här i riksdagen före jul sade kommunikationsministern att SJ hade minskat antalet anställda med 30 000 efter 1946 och under vissa perioder med 1 500 per år. Han framhöll att det var nödvändigt för att SJ skall kunna uppfylla allmänhetens krav på rimliga fraktsatser på detta område.

Då det nu inträffar — alltför ofta — att ett företag genom konkurrens från utlandet, genom utvecklingen i stort och av många andra orsaker måste skära ner sin verksamhet, så förekommer det en kritik där man hävdar att det skulle bero på dålig skötsel, bristande planering osv. Det verkar som om man är alltför angelägen om att slå kilar och odla misstänksamhet mellan olika grupper inom samma företag, mellan de anställda och företagets ledning.

När det gäller miljödebatten är det väl knappast något land som har sina arbetsplatser i stort sett så bra ordnade som vad Sverige har. Men icke förty skall vi naturligtvis göra allt för att då dem bättre. Det bör vara en målsättning att göra det så bra som möjligt på arbetsplatserna. Att skaffa så många människor som möjliggör arbete är *en* målsättning. Sedan må det vara en annan målsättning hur bestämmanderätten i företagen skall fördelas mellan företagsledning och de anställda.

Jag skulle gärna önska en klarare och rejälare debatt om produktions- och strukturproblem när företagen kommer i svårigheter. Det är också viktigt att de som står som företagare här i samhället, som har tagit på sig den livsuppgiften, inte förtröttas att gå i bräsch när det gäller att driva företag.

Då jag framhåller detta kommer naturligtvis en och annan att säga: Men här har ju Statsföretag AB kritiserats, och då har man väl rätt att kritisera de privata företagens utveckling på det här sättet. Jag vill därför påpeka att när det i fjol här i riksdagen lämnades en redovisning för Statsföretag AB:s verksamhet, så tillkännagav vi från centerpartiets sida ingen annan avvikande mening än att vi ville att målsättningen för Statsföretag AB skulle klarare utformas.

Detta att skapa en så gynnsam företagaranda som möjligt betyder också mycket när man vill ha företag till vissa områden som har svårt att få företag. Det är vidare av viss betydelse när det gäller att regionalt på ett nöjaktigt sätt fördela våra produktionsresurser. Jag är ju själv representant för en landsända som i stort sett inte har fått något av den etablering av industriella företag som har skett under de senaste 20 åren. Detta är ganska anmärkningsvärt. Vi är några motionärer från Kalmar län som i år föreslagit att Öland skall föras in under de för stödområde tillämpade bestämmelserna, och jag hyser förhoppningen att vad som har framförts av oss motionärer kommer att beaktas. — Däremot vill jag naturligtvis inte att man skall beakta det som herr Bohman har antytt, nämligen att avgifter skulle tas ut för trafiken på Ölandsbron. Det skulle säkerligen verka i motsatt riktning mot vad vi motionärer önskar.

När det gäller näringslivets organisation vill jag understryka, liksom

många talare tidigare har gjort under den här debatten, att när det gäller de olika storleksklasserna måste man vara lika rädd om de små och medelstora företagen som man är om de stora företagen, vilkas intressen ofta beaktas kraftigare. Jag är inte främmande för stordriftens fördelar och dess nödvändighet på en hel del områden, men man får inte tro att sammanslagningsförslaget blir till gagn i alla lägen. Vi måste ha alla storleksklasser av företag, och i tider av svängande konjunkturer kan det vara de små företagen som motverkar arbetslösheten. Arbetslöshetssiffrorna kan bantas ned genom omskolning i flera omgångar, beredskapsarbeten m. m., men det väsentliga är att så många som möjligt kan verka i den naturliga produktionen och i de naturliga samhällsfunktionerna, som herr Hagnell också så kraftigt underströk nyss.

I den allmänna debatten ingår ju olika faktorer – konjunkturedgång, friställning av arbetskraft, minskat köp av varor och propositioner med förslag om stöd för lagerhållning. Om man ser på detta ytligt skulle man kunna sammanfatta det i parollen: Köp och släng och köp till vilket pris som helst! Men så är det ju inte möjligt att göra och så förs inte heller den allmänna debatten om levnadskostnaderna, där nästan alla säger sig tycka att priserna är för höga. Om man i en affär förklarar att man finner en vara billig blir expediterna förvånade, därför att det är de inte vana att höra.

Och ändå måste man ha klart för sig att de flesta varor är stöttade genom subventioner av något slag. Om man betänker att båtar, företag, transportmedel m. m. har allmänt ekonomiskt stöd frågar man sig nästan om det över huvud taget finns någon vara där priset inte har allmänt stöd. Det måste i produktionsekonomin och i samhällsekonomin finnas någon balanspunkt som man inte kommer förbi. Priser och produktionskostnader måste stå i en något så när rimlig proportion till varandra.

I striden om matpriserna gör man det ofta lätt för sig genom att ställa fram den bilden att det är den svenske bonden som bidrar så mycket till de höga matkostnaderna. Det är en tråd som man väl har spunnit på under hela detta sekel. Jag kommer t. ex. ihåg att man för över 50 år sedan travesterade ett uttryck i de gamla asasagorna på följande sätt: "Grymta månne grisarna, om de visste vad fläsket stiger." Priskontrollnämnden gjorde enligt uppgift en beräkning av hur stora prishöjningarna på livsmedel skulle komma att bli i slutet av förra året. Man räknade då med att det löneavtal som träffats skulle betyda prishöjningar på 2,4 procent och jordbruksavtalet en höjning med 0,4 procent eller tillsammans 2,8 procent – och det var också precis vad prishöjningen blev vid det tillfället. Detta visar väl tydligt att talesättet att jordbruket får för mycket av den allmänna prishöjningen är felaktigt.

När man formar framtidens näringspolitik sker det i mycket stor utsträckning så att man prioriterar investeringarna, vilka därigenom får mycket stor betydelse. Men alla investeringar innebär en planering på lång sikt, och då måste man tänka på att de skall fördelas mellan olika produktionsområden och företagstyper och inte minst mellan olika regioner, där de svaga regionerna inte får förbises. Vi får i det sammanhanget inte glömma de svaga områdena i södra Sverige – Öland, Gotland och Österlen, för att här bara ta några exempel. Vidare måste

det i landets samlade investeringsvolym också beredas plats för den mindre företagsamheten och för jordbruket. Även om de areella näringarna i vissa avsnitt är stadda på tillbakagång måste ändå en fortlöpande investering ske i jordbruket för att underlätta arbetet där och för att också skapa bättre arbetsmiljö m. m. När man av statsverkspropositionen erfar att 1 700 miljoner kronor skall investeras på fem år i LKAB, Statens skogsindustrier och NJA måste det poängteras att uppmärksamhet också måste ägnas de andra områden som jag här har berört.

Herr LEVIN (fp):

Herr talman! Då jag under debatten i går hörde herr Sträng beskriva en grå och bister verklighet i så förskönande vändningar att de manade fram visionen av den förr så vanliga tavlan med den lilla röda, solbelysta stugan, omgiven av både granskog och vajande sädesfält, kom jag osökt att tänka på titeln på en nyutkommen bok, Att luras utan att ljuga. Författaren exemplifierar där på många sätt, bl. a. med följande korta men talande formulering: Kaptenen var nykter i dag. Denna formulering avser att illustrera hur man genom ett i och för sig sanningsenligt påstående kan ge en helt felaktig bild av verkligheten, i detta fall det oriktiga intrycket att den stackars kaptenens nykterhet snarare var undantag än regel. Bokens författare, Lundadocenten Ryding, påstår inte — åtminstone inte i förordet — att han har syftat på politiker då han valde titeln Att luras utan att ljuga, men den roade läsaren har svårt att värja sig mot en smygande känsla av att han dock haft vissa politiska yrkesvittnen i tankarna. Alltnog, herr talman, socialdemokraterna ger eller försöker ge en vackrare bild av dagens svenska verklighet än förhållandena berättigar till. Vi har fortfarande en svår arbetslöshet, också om man från den kanten söker göra gällande att de som blir arbetslösa vanligen får ett nytt jobb snabbt. Mycket tyder på att vi även i händelse av en konjunkturuppgång får räkna med bestående hög arbetslöshet. Skattetrycket är abnormt, det kan utan vidare konstateras, och det gäller både företag och enskilda. Löntagarna är besvikna, håglösa och oroliga för framtiden. Företagarna kan inte se den ljusning, som tydligen är klar som ett norrsken borta i kanslihuset. De större företagen fruktar konsekvenserna av ett i värsta fall totalt misslyckande i EEC-förhandlingarna. De mindre rörelseidkarna å sin sida känner en växande bitterhet mot det samhälle som genom ständigt stegrade pålagor i förening med av staten initierade omkostnadshöjningar gör det år från år svårare för dem att med en *normal* arbetsinsats bereda sig en rimlig levnadsstandard och en tillvaro som är någorlunda trygg.

Jag skall, herr talman, be att få återkomma till detta tema, men jag tillåter mig att först med några ord beröra den problematik som på sistone har hamnat i fokus genom professor Ehrensvärds domedagsprofetior.

Det är inte lätt för en lekman att hänga med i svängarna om han inom loppet av några veckor har läst två sådana böcker som Tofflers Framtidschocken och Ehrensvärds Före—Efter. Den stora uppmärksamhet som dessa båda böcker naturligt nog väckte ledde som alla vet till en

intensiv debatt, som ännu fortgår. Åtskilliga lekmän har blandat sig i den, men det är påfallande att så många vetenskapsmän känt ett behov av att engagera sig i diskussionen. Det är glädjande att sådana verkliga ödesfrågor som böckerna aktualiserar lockar fram experterna och får dem att ge offentlighet åt sin mening. Och det är intressant att iakttaga hur inte minst yngre forskare vid sidan av faktaanalysen i detta sammanhang ger uttryck för moraliska värderingar. Man diskuterar lojalitetsaspekten. Vissa anser sig bundna av det etablerade samhällets krav på lojalitet mot den egna generationen och den omedelbara framtiden, medan andra hyser betänkligheter mot att genom tillhandahållande av sitt eget kunnande medverka till en exploatering, som eventuellt skulle kunna bli förödande för våra efterkommande. De mot dagens samhälle lojala kan tänkas vara det av skäl som de själva upplever som moraliska men också på grund av en fast övertygelse om att vetenskapen kommer att ställa de erforderliga resurserna till mänsklighetens förfogande. De betänksamma torde i brist på absoluta fakta känna stark motvilja mot risktagandet som sådant. Ett fåtal är nog absolut övertygade om tesen att katastrofen är oundviklig men eventuellt kan fördröjas och handlar utifrån den förutsättningen. I debatten deltar både humanister, jurister och ekonomer m. fl., men det ligger i sakens natur att vi som lyssnar på inläggen är mest angelägna om att bli förtrogna med naturvetarnas åsikter. Det är därför så mycket mer nersläende att meningarna går så starkt isär. Som iakttagare kastas man mellan tro och tvivel. Jag delar helt den mening som kom till uttryck i professor Lehnerts inlägg i Dagens Nyheter den 28 januari, då han påpekade att debatten har spårat ur och att allmänheten måste stå frågande inför alla de åsikter och lösa påståenden som har framkastats. Det är illa nog att allmänheten känner stor osäkerhet inför de varierande uppgifter som vetenskapsmännen, med den auktoritet som en professorstitel förlänar, har strött omkring sig. Än värre är det dock om politikerna saknar underlag för de viktiga beslut som de skall fatta och som rör så många väl och ve. Det är ett oerhört ansvar som åvilar politikerna, och vi har därför rätt att kräva av forskarna att de snabbt och utan prestigehänsyn eller kommersiella sidoblickar bemödar sig om att presentera dessa fakta. Men i avvaktan därpå måste vi med utgångspunkt i förhoppningen om en fortsatt industriell expansion ägna oss åt de dagsaktuella problemen och försöka att göra vardagen så dräglig som möjligt för alla de svenskar som mitt i välfärden pressas av många bekymmer för morgondagen och oro för framtiden.

Den svenska socialdemokratin vägrar att realistiskt diskutera lönsamhetsproblemet, som dock torde vara den i sista hand helt avgörande faktorn vid en bedömning av hur arbetsmarknadsbilden skall se ut under återstoden av 1970-talet. Om man under hänvisning till dogmatiska fördelningspolitiska motiv ständigt avböjer lösningar som skulle stärka företagen generellt, återstår bara en dirigerad ekonomi – dirigering av arbetskraften och konsumtionen – och vi får en rörlig arbetsmarknad som kännetecknas av en gigantisk omskolning i förening med en folkvandningsliknande omflyttning av arbetskraften. Att många små och medelstora företag under processens gång på ett hårdhänt sätt avförs från

arenan bekymrar inte socialister. Däremot tycker jag, att de borde visa större förståelse och känsla inför de många mänskliga tragedier som följer i nedläggningarnas spår. Visserligen satsas enorma belopp på arbetsmarknadspolitiska åtgärder som syftar till att stödja de arbetslösa, men jag fann likväl den mentalitet förvånande som finansministern beskrev i en debatt här i början av november, då han uttalade att det enligt hans och jag förmodar partiets mening vore helt naturligt att en människa skulle byta yrke fem å sex gånger under livet. *Det* kan ju *möjligen* accepteras men avgjort inte om yrkesbytet skall förenas med ett krav på att människor skall byta också bostadsort lika många gånger. I varje fall vägrar jag att tro på en sådan arbetsmarknadspolitik välsignelse. Jag tror att många människor i detta land känner sig oroade av att hela denna arbetsmarknadspolitik drivs mot bakgrund av LO-kraven på att de svaga företagen skall slås ut, ju fortare desto bättre, och i medvetande om att en import av flera hundra tusen yrkesarbetare planeras under 1970-talet, något som också finansministern var inne på i går.

En kommunistisk ledamot av denna kammare tillhandahöll ett annorlunda exempel på vådorna av den ekonomiska politiken, då han i förra veckan under en studentkonferens i Lund yttrade sig ungefär så här: "Vi byggnadsarbetare i Stockholm får nästan tigga om att få lov att bygga kyrkor." Han kunde ha tillagt att vi också bygger bostäder som ingen har råd att bo i, ett faktum som snart kommer att visa sig bli ett mycket svårbemästrat problem och som visar att vi här i landet sedan länge försöker att lyfta oss själva i håret. I det fallet går dock inget parti fritt från kritik. Medan det byggs lägenheter, som vi inte har råd att bo i, för att inte många allmännyttiga bostadsföretag skall stå på näsan och många byggnadsarbetare skall bli utan jobb, försummas industriutbyggnaden och investeringsverksamheten bl. a. därför att socialdemokratin vägrar att inse sambandet mellan investeringsvilja och förhoppning om avkastning eller vinst, om det ordet passar bättre. — Som jag ser det har löntagarna all anledning att känna oro. Ty om inte socialdemokratin snart återvänder till en realistisk näringspolitik och erkänner lönsamhetskravets berättigande, något som t. o. m. herr Olhede ännu 1969, dvs. innan han blev befördrad, kostade på sig i samband med skissen till det statliga förvaltningsbolaget, är det fara värt att vi snart alla får gå på omskolning och kanske som i Chinatown leva på att tvätta skjortor åt varandra. Var det möjligtvis någonting åt det hållet som herr Hagnell fruktade då han nyss talade om den våldsamma offentliga expansionen och om statens skyldighet att medverka till näringslivets uppbyggnad?

Om alltså, herr talman, löntagarna har anledning till oro för framtiden, gäller det i lika hög grad näringslivets representanter och speciellt dem som verkar inom de små och medelstora företagen, ofta familjeföretag. Socialdemokraterna som tycks vara bedövade av sin egen övertro på selektiva åtgärder i alla lägen, tvingades i höstas rycka ut med massor av pengar som specialdestinerades än hit, än dit. Ett genomgående drag var dock att dessa stimulanspengar — jag höll på att säga detta morfin — delades ut på ett sådant sätt att det var storföretagen som i första hand kunde utnyttja dem och därmed sysselsätta sin personal. I fråga om det rent absurda lagerstödet sades detta rent ut, ty endast företag med minst

20 anställda kan få del därav. Bortsett från det orättvisa i sådana dispositioner framstår regeringens handlande som riktat direkt mot småföretagen. De får vara med och betala alla skatter och andra pålagor. Men då det gäller stimulans till bibehållen eller ökad sysselsättning räknas de inte. De har burit sin börda då det gällt ATP och andra premier. Men både volym- och räntemässigt har de kraftigt missgynnats då det gällt att låna. Herr Strängs försök i går att trola bort detta förhållande är dömt att misslyckas.

Nu i dagarna har herr Åsbrink glatt oss med att det snart är dags för nya kreditrestriktioner. Av erfarenhet vet vi att de som drabbas först och hårdast är de mindre företagen. Jag har därför i hopp om att kunna råda bot på åtminstone denna orättvisa motionerat om proportionella restriktioner nästa gång bromsarna skall dras åt. Det kan inte vara rimligt att bestämmelserna alltid utformas så att bankerna efter eget val kan skära ner krediterna för de företag som är känsliga. Men den som har ett mindre företag i detta land lever förvisso farligt.

Det bekräftade för övrigt herr Sträng i höstas, när han under en debatt sade, att om nu under dåliga tider de stora bolagen hanterade de mindre företagen litet hårdhänt, så var det inte så märkligt och en rent intern affär för herrar företagare. I går fick vi veta av herr Sträng, att det inte går att skilja mellan stora och små företag. Någon sådan uppdelning kan man inte göra. Så tillade han: Den enes bröd är också den andres bröd. Jag hoppas verkligen att man inom socialdemokratin inte tror att det förhåller sig så, att det stora företagets mindre konkurrent sitter och glädjer sig åt att ordern gick till storföretaget. Man frestas onekligen att fråga: Hur förblindad kan man bli efter ett par decennier i kanslihuset?

Varför hyser man inom socialdemokratin denna misstro mot de små och medelstora företagen, som dock har bidragit till nationens utveckling från ett fattigt land till ett välfärdssamhälle? Varför utformas inte de selektiva åtgärderna någon enda gång till dessa gruppers förmån? Vi kan ju konstatera att staten stimulerar de stora företagen på olika sätt. Det skulle alltså inte innebära någon avsteg från mer eller mindre godvilligt accepterade principer, om statsmakterna beslöt sig för att direkt stödja och hjälpa de mindre enheterna inom näringslivet. Personligen kan jag mycket väl tänka mig att staten, precis som på Gustav Vasas tid – herr Sträng påminner ju för övrigt om Gustav Vasa, dock inte exteriört – räcker en hjälpende hand åt vissa branscher och företag som har det besvärligt och åt företag inom vissa regioner i avsikt att sätta fart på näringarna. Jag syftar inte på alldeles hopplösa fall, men jag menar att det finns utrymme för en väsentligt generösare låne- och bidragspolitik.

Företag, som för dagen ser ut att få svårt att klara framtiden, kan kanske vändas på rätt köl med lämpligt ekonomiskt stöd, och jag anser inte att ett direkt engångsbidrag skall vara uteslutet – dock med den reservationen att inte ägaren ökar sin förmögenhet på kuppen. Det blir säkert billigare om man betänker de kostnader som samhället nu får vidkännas till följd av skattebortfall och sociala utgifter, och därtill kommer att ren kapitalförstöring många gånger skulle kunna undvikas. Man kan kalla det industriell jordbrukspolitik, om man så vill, men den är nödvändig, om inte lönsamheten kan förbättras på annat sätt, t. ex.

genom minskade statliga pålagor eller en lägre ambitionsnivå på löntagarsidan. Det senare finns det ingen anledning att förvänta sig. Ett selektivt stöd till de mindre företagen är enligt min mening sämre än generella stimulansmedel som gagnar hela näringslivet, men jag – och det är min personliga mening – föredrar ett sådant stöd framför den arbetsmarknadspolitik som vi har i dag och som tenderar att bli ett självändamål.

Av den väldiga AMS-budgeten går merparten till omskolningar och därmed sammanhängande verksamhet. Till lokaliseringsbidrag anslås endast 65 miljoner kronor av en budget på totalt bortåt 3 miljarder kronor. Som något särdeles anmärkningsvärt understrykes i budgeten, att företagarföreningarna får 1,5 miljoner kronor i ökat administrationsbidrag för att hjälpa de mindre företagen. Uppgiften om de 65 miljonerna presenteras i tidningen *Arbetet* i en ledare med rubriken *Balanserad utveckling som ett exempel på hur väloljat AMS-maskineriet egentligen fungerar*. Redaktören kände väl ett behov att för läsekretsen förklara mysteriet med alla miljarderna till AMS. Det kändes nästan underligt att i samma tidning sedan läsa, att Sverige i år ökar bidraget till Kenya till nästan samma belopp eller 64 miljoner kronor, och att vi dessutom lånar ut en större summa till samma land för ett motorvägsbygge. Jag betonar att jag förvisso inte missunnar u-länderna detta stöd – tvärtom. Men, herr talman, borde vi inte ha råd att hjälpa också det svenska näringslivet, så att förutsättningar skapas för en ökad tillväxttakt? Bertil Ohlin har i sin senaste bok på ett övertygande sätt visat, att endast genom ökad tillväxt kan de många löntagarnas ställning reellt förbättras, Vilsekomna teoretiker i *Aftonbladet* ropar på mer makt åt staten, och de pratar om att det nu behövs tvång och mer dirigering. "Bort med moroten och fram med piskan, så att arbetarna får sin rättmätiga del av kakan!" – sådant läser man allt som oftast i *Aftonbladet*.

Men sanningen är ju att kakan är för liten och att det inte går att prata fram den utjämning – inte nivellering – av levnadsstandarden som de flesta dock vill medverka till i vårt samhälle.

Om vi skall kunna leva vidare i den selektiva politikens djungelökonomi måste vi se till att den får en sådan utformning att även de mindre företagen någon gång – och det snart – får en fair chans att utvecklas. Annars har vi att emotse en massdöd av företag, åtminstone inom den rena hantverks- och industrisektorn.

Det nu aviserade förslaget om s. k. strukturgarantilån är nog bra, men det är synd att det tydligen bottnar i föreställningen att en strukturomvandling är så till den milda grad angelägen att det icke alls skulle finnas något utrymme för mindre eller medelstora familjeföretag. Det är den enorma skattebördan och socialavgifterna som knäcker dem. Det är beklagligt, eftersom på sikt även konsumenterna och de anställda blir lidande på en utveckling som ytterligare befäster maktkoncentrationen inom näringslivet. Om vi vore beredda att något litet begränsa den offentliga sektorns expansion och att i positiv anda satsa på näringslivet, och inte bara rycka ut med städpatruller när krisen är ett faktum och arbetsplatsens portar stängts för alltid, hade vi kanske inte behövt frukta att den förutsägelse skulle visa sig riktig som en välkänd ekonom gjorde för bara ett par år sedan, nämligen: En av de prognoser som jag anser vara

bland de säkraste är att skatterna till stat och kommun nu är lägre än de någonsin kommer att vara. — Det är en förfärande men tyvärr icke osannolik prognos; vi har anledning att räkna med att han bedömde läget rätt, vilket kommer att resultera i massavveckling av svenska företag och beteckna slutet på en epok i det svenska näringslivets historia.

Ingenting, herr talman, kan ändra den trenden, om inte socialdemokraterna överger sin prestigebundna attityd mot näringslivet och söker samarbete och inte strid med de borgerliga och frigör sig från det kommunistiska inflytandet i riksdagen och visar mod att sätta fraseradikalerna på plats.

Herr JANSSON (s):

Herr talman! 1971 blev som bekant ett i många avseenden dåligt år för den svenska ekonomin och den svenska arbetsmarknaden. Orsakerna till detta skall jag inte uppehålla mig vid — de är välkända och har dessutom på ett uttömmande sätt redovisats av finansministern i årets finansplan och kommenterats av åtskilliga talare i denna debatt.

Låt mig emellertid konstatera — särskilt efter vad herr Levin här har anfört — att resultatet av konjunktursvackan hade blivit betydligt besvärligare, om vi inte hade haft ett starkt samhälle med hög beredskap och haft en regering som var beredd att ta krafttag och sätta in selektiva motåtgärder mot den sviktande konjunkturen. Sedan förra våren har man som bekant satsat ca 7 miljarder kronor av samhällliga medel för att råda bot på den stigande arbetslösheten, och vi kan i dag också konstatera att dessa åtgärder börjar ge effekt. Därför är det litet underligt när herr Levin gör sig lustig över det och talar om att "kaptenen är nykter i dag". Jag föreställer mig att herr Levin också är nykter i dag, men jag ifrågasätter, om han ändå inte lider av baksmälla när han talar om att regeringen och socialdemokratin skulle ha försökt förgylla och förenkla den situation vi haft på den svenska arbetsmarknaden. Det rimmar mycket illa med den bakgrund som jag här pekat på, nämligen att man sedan i våras har satsat 7 miljarder kronor av samhällliga medel för att råda bot på den situation vi har haft på arbetsmarknaden. Uppehbart är emellertid att både samhället som helhet och, främst, löntagarna som grupp betraktade har gjort betydande förluster på den konjunkturedgång som vi upplevt den senaste tiden. Arbetslösheten har varit drygt 1 procent högre än normalt bland fackförbundens a-kasseförsäkrade medlemmar. Dessutom har nya grupper av arbetssökande, främst kvinnor och ungdomar, som sökt sig ut på arbetsmarknaden, inte i önskvärd grad kunnat beredas arbete. Detta har naturligtvis inneburit förluster såväl för fackförbunden som kollektivt som för de enskilda medlemmarna i fackförbunden.

Samhället har å sin sida gjort förluster på konjunkturdämpningen, dels beroende på de insatser som man tvingats göra i syfte att stimulera konjunkturen — de nämnda 7 miljarderna kunde ju ha använts på annat sätt eller sparats — dels beroende på det förhållandet att skatteinkomsterna måste bli lägre på grund av den ökade arbetslösheten och på grund av lägre inkomster för många löntagargrupper och därmed minskad köpkraft.

Men, herr talman, när man nu tar del av vissa storföretags och av bankernas årsredovisningar för det i övrigt dåliga året 1971, finner man – kanske i viss mån till sin förvåning – att inom denna sektor har tydligen inte några förluster gjorts. Tvärtom tycks 1971 ha gått med en betydande vinst. Sålunda redovisar bankerna en preliminär vinst förra året på 400 miljoner kronor. I vissa banker har resultatet förbättrats med upp till 70 procent i förhållande till föregående år. Ser man på ett av landets största industriföretag, nämligen Volvokoncernen, finner man att detta förbättrat sitt resultat och redovisar en vinst för 1971 på närmare 100 miljoner. En rad andra börsnoterade företag redovisar också resultatmässigt en mycket god utveckling.

Å andra sidan – det skall i ärlighetens namn sägas till både herr Levin och herr Hovhammar – har många bland de små och medelstora företagen haft betydande svårigheter. Konkurer och nedläggningar har som bekant duggat tätt inom denna sektor. Men för de människor som haft aktier i börsnoterade företag har 1971 uppenbarligen varit ett ganska gott år. Aktieägarna i landet har alltså inte förlorat på den rådande lågkonjunkturen utan kan tvärtom glädja sig åt oförändrade och i många fall höjda utdelningar på det satsade kapitalet.

Slutsatsen bli alltså att samtidigt som samhället och stora löntagargrupper förlorat på det senaste årets nedgång i konjunkturen tyder hittills kända fakta på att aktieägarna är en kategori som inte förlorat utan tvärtom i många fall gjort goda vinster i en konjunktur, då man i övrigt haft betydande svårigheter i den svenska ekonomin och på den svenska arbetsmarknaden.

Vi har ett blandekonomiskt system, och jag har ingen patentlösning på hur man skall komma till rätta med sådana här företeelser, men att förhållandena skulle vara helt tillfredsställande kan jag för min del inte säga. Det förhållandet att de arbetsfria inkomster, som aktieutdelningarna ändå är, i en lågkonjunktur skall tendera till att vara säkrare än inkomster av arbete är enligt mitt sätt att se föga tillfredsställande.

I det här sammanhanget kommer jag osökt in på den fråga som förre finansministern Ernst Wigforss för en tid sedan tog upp på en konferens i Malmö och som han senare utvecklat i vissa tidskrifter. I ett resonemang om produktionsresultatets fördelning mellan kapital och arbete ifrågasätter Ernst Wigforss det riktiga i att den ena parten, nämligen löntagarna, som satsar sin arbetskraft i produktionen, först efter sega och utdragna förhandlingar skall komma fram till hur stor del av produktionsresultatet de skall få för sina insatser, under det att de som satsar kapitalet aldrig behöver föra några förhandlingar om hur stor avkastningen på deras insatser skall vara.

Detta är naturligtvis en intressant och för framtiden kanske avgörande fråga. Man behöver, herr talman, inte bli förvånad om många löntagare – särskilt de som drabbats av arbetslöshet det senaste året – i dag reser sådana frågor, när de ser att resultatet för vissa storföretag ändå har blivit så gott under det i övrigt dåliga året 1971.

Hur fördelningsfrågorna om avkastningen på kapital och arbete i framtiden skall lösas är ett problem som måste ägnas betydligt större uppmärksamhet än hittills. Säkert ligger en del av lösningen på problemet

om samhällets och löntagarnas ökade inflytande inom företagen i det förslag som LO har presenterat, som statsministern i går berörde och som herr Hagnell har tagit upp i dag, nämligen att i framtiden AP-fondsmedel får användas för aktieköp i våra svenska företag.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! I årets finansplan -- denna postilla för troende att i bedrövelsens tid hämta tröst och hugsvalelse ur -- konstaterar finansministern i fråga om investeringarna bl. a.: "Även om uppgången i industriinvesteringarna under 1971 nu synes bli mindre än man hade anledning räkna med tidigare, får dock de resultat som uppnåtts under de senaste åren anses som i stort sett tillfredsställande." Den resignerade tonen i detta konstaterande är uppenbar och ett intressant bevis för att även den mest monumental självsäkerhet i fråga om regeringspolitikens välsignelser kan komma att rubbas, om än ytterst perifert.

Och nog finns det skäl för och bakgrund till resignation inför både investeringspolitikens och för övrigt hela den ekonomiska politikens utveckling. Under flera år har regeringen med allt större eftertryck framhållit, att ett primärt mål för den ekonomiska politiken måste vara balans i utrikesbetalningarna. Enligt 1970 års långtidsutredning måste för att detta mål skall kunna uppnås en förutsättning vara att vi får ett överskott i handelsbalansen på 2 å 3 miljarder kronor. För 1971 redovisas visserligen ett handelsbalansöverskott på nära 2 miljarder, men detta faktum kan tyvärr inte inge några förhoppningar om att utrikesbalansproblemet på längre sikt är på väg att lösas. Det gynnsamma utfallet 1971 är praktiskt taget helt avhängigt av den starka omsvängningen i lagerinvesteringarna och den svaga konsumtionsefterfrågan. Vad som är relevant i sammanhanget är att den önskvärda förbättringen i utrikes betalningarna förutsätter en betydande höjning av industriinvesteringarna. 1965 års långtidsutredning ansåg att dessa investeringar måste öka med minst 7 procent per år medan 1970 års långtidsutredning minskade ned denna ambition med en halv procent eller till 6,5 procent. Den verklighet som sistnämnda siffra -- förutsättningen för ett nödvändigt handelsbalansöverskott om 2--3 miljarder kronor -- skall inpassas i är föga lovande. 1961--1968 steg industrins investeringsvolym nämligen med bara 1,3 procent per år och under tiden 1969--1971 ca 5 procent per år. Verkligheten, som enligt statsminister Palme är den socialdemokratiska regeringens svåraste motståndare, är sannerligen för svår och tycks bara bli svårare ju mer den får utveckla sig.

De krav som verkligheten ställer och som måste uppfyllas om vårt land skall kunna räkna med förmånen av stadigt framåtskridande mot ökad välfärd är emellertid uppenbara. Ett krav -- ett av de fundamentala -- är utvecklandet av ett effektivt näringsliv. För att så skall kunna ske måste ytterligare ett fundamentalt krav uppfyllas. Inför de ökande påfrestningar som samtid och framtid utsätter såväl samhället som näringslivet för måste en i reala termer utarbetad näringspolitik utformas och fastställas. Denna uppgift blir uppenbarligen en av de stora politiska uppgifterna under 1970-talet, och centerpartiet lämnar inför årets riksdag *sitt* bidrag till denna uppgifts lösande genom en utförlig partimotion i frågan.

Jag skall här, herr talman, något uppehålla mig vid de centrala punkterna i vårt näringspolitiska program.

Till en början finns det anledning betona att den allt starkare insikten om det trängande behovet av ett konkret program för en aktiv näringspolitik måste ses mot bakgrunden av regeringspartiets misslyckande eller underlåtenhetssynder i detta stycke. Som jag hade anledning påpeka i en ekonomisk debatt under fjolårets riksdag talade socialdemokraterna för några år sedan delvis mycket yvigt om sin kommande stora satsning på näringspolitiken, en satsning som nära nog skulle komma att revolutionera både samhälle och näringsliv. Men när alla ymniga ordsvall hade stillnat och alla stencilpapper med näringspolitiska resolutioner på partikongress och rådslagsmöten singlar till golvet eller ner i portföljerna finns icke mycket kvar.

Rent konkret förefaller endast två ting ha utkristalliserats ur den socialdemokratiska storsatsningen på näringspolitiken som aviserades för ungefär fyra år sedan, och det är Investeringsbanken och Statsföretag AB. Många tycker att detta är ungefär som berget som födde en råtta. Och mähända det. Men dessa bägge företag – vart och ett förträffliga, för sig rätt skötta – är typiska eller symboliska för regeringspartiets sätt att tackla näringspolitiken, ett sätt som vi från centern menar är alltför ensidigt och perspektivlöst. Regeringens näringspolitik har varit förvånansvärt orkeslös, och den enda klara linje som kunnat urskiljas i den har varit en strävan att öka det statliga företagandets volym. Samtidigt har den som vi menar kraftiga och erforderliga stimulansen av privat och kooperativ företagsamhet med smärre undantag uteblivit. Den privata och kooperativa företagsamheten svarar ändock för c:a 95 procent av näringslivets omslutning och borde sålunda inta en central plats i all genomtänkt och konsekvent näringspolitik. Inom centern motsätter vi oss ingalunda statligt företagande, vilket bör göras så effektivt som möjligt, och vi kan även tänka oss en utvidgning av detta företagande utifrån vissa utgångspunkter, men i så fall bör en näringspolitisk motivering lämnas, i synnerhet om samhällsresurser härigenom undandras den privata och kooperativa företagsamheten. Så har emellertid icke skett och en motivredovisning bör snarast möjligt komma från regeringspartiet.

En aktiv näringspolitik, väl genomtänkt och konkret utformad, får som en av sina huvuduppgifter att hos företagen på alla nivåer och i alla former inpräglade och levandegöra allt företagandes stora samhällsansvar. Detta tema, som innefattar en mängd förutsättningar för den av alla eftersträvande välfärden, sådant som jämlikhet och trygghet, full sysselsättning, regional balans osv., kan jag på grund av tidsnöd icke utveckla i detalj. Jag skall bara helt kort uppehålla mig vid ett av de väsentligaste elementen i företagets samhällsansvar – miljöaspekten, komprimerad i kravet på en god arbetsmiljö.

Vad först arbetsmiljön angår är en god sådan en förutsättning för arbetstillfredsställelse och därmed för den psykiska hälsan. Det klagas i dag från många håll på att svensk ungdom i ökande utsträckning vägrar att ta industrijobb, och som orsak anges bekvämlighet, vällevnad m. m. Orsaken torde vara en helt annan och mycket mera djuplodande. För det första måste kroppsarbetet, som centerledaren med sådant eftertryck

hävdat, nå en helt annan uppskattning och, för att använda ett förkättrat uttryck, få en mycket bättre social status. Dessutom måste arbetsplatsmiljön förändras och förbättras, något som är en av förutsättningarna för en förhöjd status. Härvidlag har många svenska industriföretag, icke minst bland storindustrin – det måste erkännas – en lång väg kvar till målet. Det gäller naturligtvis icke bara rent fysiska förbättringar som bättre ljus i arbetslokalerna, ändamålsenliga lunch- och omklädnadsrum etc. utan även frågan om ett meningsfullt personligt inflytande på den egna arbetsmiljön. Denna frågas lösande förutsätter en positiv inställning från företagens sida till en utvecklad arbetsdemokrati. En näringspolitik som stimulerar och uppmuntrar företagen att uppfylla denna målsättning är därför icke bara önskvärd utan nödvändig om välfärdssträvandena över huvud taget skall ha någon mening.

Det andra fundamentet i miljökomplexet är kravet på en god omgivningsmiljö, och i detta stycke är något liknande en global väckelse på gång. När det gäller att reparera och återställa den miljö som vi alla, individer, företag och nationer, varit med om att i stigande takt destruera har, enligt den primitiva driften hos människan att alltid framleta syndabockar att avlasta sin egen skuld på, en debatt om skuldbördans placering utbrutit.

Som så ofta är fallet utmålas – särskilt från de kretsar som i företagande a priori ser en suspekt hantering – företagen som skurkarna i dramat. Detta är ett rent anakronistiskt grepp och ungefär lika meningsfullt som t. ex. att framställa gamla tiders kirurger som brutala sadister, därför att de tillfogade sina patienter svår smärta vid sin yrkesutövning. När huvudparten av våra företags fasta anläggningar byggdes och installerades hade miljöaspekterna ännu icke observerats, och få människor var på det klara med att företagets verksamhet kunde få farliga verkningar på omgivningsmiljön. Anklagelser mot företagen för miljöförstöring i det förflutna är därför utan mening.

Mera berättigande kan kritik mot företagen ha om de icke inrättat sig efter den nya situationen, där verkningarna av miljöförstörande verksamhet är uppenbara för en och var. En aktiv miljöpolitik kan även när det gäller omgivningsmiljön bli ett stöd och en stimulans för företagen att göra kraftfulla insatser icke minst när det gäller att reparera gångna tiders försummelse. Att ekonomiskt klara detta och samtidigt garantera framtidens rena miljö är emellertid ur ekonomisk synpunkt en sådan jättesatsning att företagen icke orkar med alltsammans själva utan måste biträdas av samhällliga satsningar, vilka får preciseras och sammanvägas mot andra intressen i programmet för en aktiv näringspolitik. Denna sammanvägning är en av de väsentligaste och viktigaste punkterna i ett sådant program.

Men såväl för företagets kalkylerande och satsande på miljövärd som en integrerad del i produktionsplaneringen som även för samhällets övergripande åtgärder i detta avseende vore det av utomordentlig vikt att skaffa fram ett realistiskt underlag för bedömningarna av olika produkters verkliga totala pris, alltså ett pris i vilket icke bara ingår kostnaden för använda råvarors uppskattade marknadsvärde, kostnaden för arbetskraften, lokaler etc. utan också kostnaden för förbrukade resurser i form av använd energi osv.

Jag vill därför ansluta mig till en idé som något diskuterats under senare tid och senast i konkret form framförts i vår största morgontidning. Idén innebär att ett naturresursorgan av permanent art inrättas med uppgift att göra upp naturresursbudgeter för olika produkter. På detta sätt skulle samhälle och företag och andra intresserade få en något så när riktig bild av vad olika produkter kostar i energiförbrukning vid tillverkningen, i råvaru- och kemikalieförbrukning och i förorening av vatten och luft vid produktens användning. Även kostnaderna för produktens destruktion, både direkta och indirekta, skulle framkalkuleras. Jag anser att detta icke bara är en luftig idé, lämpad som diskussionsunderlag vid naturvårdsseminarier, utan ett allvarligt och framåtsyftande förslag som borde realiseras med det snaraste.

Gunnar Sträng skriver avslutningsvis i årets finansplan följande: "Vår nation har tillräckligt med kunskap, yrkesskicklighet, arbetsvilja och tro på framtiden för att vi skall ha alla utsikter att försvara vår plats som en av världens högst utvecklade nationer." Herr Strängs höga uppskattning av vårt folks kunskaper, yrkesskicklighet och arbetsvilja delas av oss alla. Vad gäller tron på framtiden är det däremot dess värre sämre beställt med massuppslutningen. Icke minst inom företagarvärlden och särskilt bland de mindre företagen finns i dag ett alltför stort missmod inför den framtida utvecklingen, ett missmod som verkar dämpande, ja ibland förlamande på fantasi och initiativkraft.

Flera faktorer har bidragit till denna negativa utveckling, men regeringspartiet har en dryg anpart häri genom att ha odlat eller i varje fall icke ha motarbetat föreställningen att det måste råda ett parts- eller snarare ett motpartsförhållande mellan samhället och näringslivet och att företagarna och löntagarna i fråga om de fundamentala samhällsvärderingarna alltid måste inta en motsatsställning. Det skall dock icke fördöljas att det också i vissa kretsar inom näringslivet odlas primitiva idéer om att det måste finnas en väsenskillnad mellan samhällets och näringslivets grundvärderingar.

Från centerns sida kan vi icke godta en politik som bygger på sådana resonemang, som på lång sikt måste hämma välfärdsutvecklingen, och vi kräver bl. a. av denna anledning fastläggandet av en näringspolitik där ett aktivt samarbete mellan samhälle och näringsliv och mellan företagare och löntagare ges en central plats. Härvid kommer ett väl organiserat samarbete mellan företagen och en ständigt utvecklad arbetsdemokrati i förgrunden.

Herr talman! Som så många gånger påvisats både från denna talarstol och annorstädes spelar de mindre företagen en väsentlig roll för samhällsekonomin. Det är inte bara så att dessa företag bl. a. svarar för drygt hälften av industrins sysselsättning, ofta som idétändare utgör ett dynamiskt inslag i näringslivet och fungerar som ett smidigt instrument för den mer än någonsin nödvändiga regionalpolitiken. De har också en icke alltid beaktad social roll som "sysselsättningsbuffertar" i tider av lågkonjunktur, särskilt i sysselsättningssvaga regioner. Det måste därför vara en central strävan i ett samhälle av vår struktur att ge de mindre företagen samma utvecklings- och konkurrensmöjligheter som storföretagen.

Beträffande detaljerna i ett program som skall förverkliga denna strävan återkommer jag i ett annat sammanhang. Jag vill emellertid redan nu framhålla att förefintliga diskrimineringar av småföretagen, t. ex. i beskattningsavseende, måste undanröjas liksom även att den för dessa företag livsviktiga kredittillförseln måste ordnas på ett mera stabilt och framför allt rättvist sätt än nu. Det får inte vara på det sättet att kreditrestriktioner, som tydligen måste sättas in som konjunkturpolitiskt medel med allt tätare intervaller, skall tillåtas få så förödande verkningar på de mindre företagen – framför allt på deras investeringsförmåga – som vi gång på gång upplevt. Någon form av kreditprioritering för dessa företag måste införas för att neutralisera kreditrestriktionernas rent destruktiva verkningar. Ett verksamt medel för att ge småföretagen och framför allt dem som nystartas bättre och säkrare utvecklingsmöjligheter – de senare helt nödvändiga för vitaliteten och förnyelsen i vårt näringsliv – vore införandet av ett investeringsbidrag som kunde utgå efter vissa strama förutsättningar. Förslag härom har framlagts motionsvägen.

I den aktiva näringspolitik som vi eftersträvar måste strukturpolitiken på grund av bl. a. den internationella konkurrensen få en central plats. Strukturomvandlingen av näringslivet får emellertid icke forceras på det sätt som hittills varit regeringspolitikens signum. Denna forcering, som särskilt hårt drabbat den s. k. hemmamarknadsindustrin, har fått allvarliga negativa följder inte minst för ansträngningarna att bringa balans i utrikesbetalningarna och måste bromsas upp. Det framtvingade nedläggandet av utvecklingsbara företag är, för att citera ett gammalt ordstäv, värre än ett brott; det är en dumhet. Olika medel måste sättas in för att stävja denna utveckling och härvidlag kan det i finansplanen signalerade systemet med strukturgarantilån bli av intresse. Men jag måste starkt varna för en alltför ensidig användning av dessa tillämnade lån. De måste kunna få utnyttjas även för andra ändamål än för fusioner av företag. Det tycks inom regeringspartiet ha insmugit sig en egendomligt doktrinär föreställning att sammanslagning av företag är något slags universalmedel mot strukturomställningens negativa följder, vilket långt ifrån är fallet. En sådan inställning leder lätt till en felaktig resursanvändning. Ett dynamiskt företag med framtidsmöjligheter och med stora kreditbehov kan i stället för att satsa på en egen expansion, t. ex. på exportmarknaden, lockas in på en fusion med ett mindre utvecklingsbart företag därför att strukturgarantilån lämnas endast för fusioner. En sådan snäv användning av ett medel som kan bli ett verksamt instrument mot företagsnedläggelser kan omöjligen vara rationell, och jag hoppas därför att så heller inte blir fallet.

Jag påvisade inledningsvis att alla är överens om att ett återställande av balansen i utrikesbetalningarna måste vara ett primärt mål för den ekonomiska politiken. Jag har här sökt visa att en aktiv näringspolitik, fastställd i ett övergripande handlingsprogram på det sätt centern föreslår, måste till om detta primära mål skall kunna uppnås. Jag vill sluta med att uttrycka förhoppningen att på samma sätt som skett i fråga om t. ex. lokaliseringspolitiken, jordbrukspolitiken och arbetsmarknadspolitiken samförstånd över partilinjerna skall kunna uppnås åtminstone beträffande grundelementen i en aktiv näringspolitik.

Herr LANGE (s):

Herr talman! I likhet med några andra talare förutser jag vissa svårigheter att hålla tiden i dag, och jag ber därför om talmannens överseende om jag inte helt håller mig inom den angivna tidsmarginalen.

Vid det här laget är innehållet i försvarsutredningens betänkande känt. Det har varit känt i snart en månads tid. Anledningen är därför inte särskilt stor att nu ta upp en debatt. Vi får tillfälle att återkomma när regeringen i den kommande försvarspropositionen redovisar sina ställningstaganden till utredningens bedömning av det utrikespolitiska läget, säkerhetspolitiken och förslagen om inriktning och ekonomisk nivå för planeringen av totalförsvaret.

När försvarsfrågan likväl förs fram i årets allmänpolitiska riksdagsdebatt vill jag gärna knyta några reflexioner till den diskussion som förts, främst i pressen, under de senaste veckorna. Jag vill också passa på att rätta till några missförstånd och överdrifter i tolkningarna av utredningens uttalanden och förslag.

Av kommentarerna till de meningsskiljaktigheter som förelegat i fråga om inriktningen av försvarsplaneringen, särskilt då det militära försvarets sammansättning och omfattning, får man ibland intrycket att uppfattningarna mellan ledamöterna gått helt isär. Så är inte fallet. Jag vill understryka det. I många frågor är man överens. Det förhåller sig vidare så att skillnaden mellan de olika rekommendationerna i utredningen som återfinnes i betänkandet endast ger begränsad effekt under de närmast framförliggande åren.

Några drastiska ändringar av krigsmakten är det inte fråga om. Ingen har förordat avrustning. Däremot innebär i vart fall majoritetens förslag, jämfört med nuläget, i reala termer en begränsning av utgiftsnivån för försvarsplaneringen under den närmaste programperioden. Det är mera osäkert om detta också kan sägas om den reservation som herrar Wedén och Gustafsson i Stenkyrka står bakom. Jag har för egen del svårt att se hur de strukturer för krigsmakten som rätt detaljerat beskrivs där kan få rum inom det angivna kostnadsintervallet. Jag vill gärna ge professor André i försvarets forskningsanstalt rätt i den karakteristik av utredningen som han gav vid en konferens häromdagen. Enligt referat i pressen framhöll han på det bestämdaste att det inte rör sig om någon avrustning. Han menade emellertid att om den av utredningen föreslagna planeringsnivån bibehölls en längre tid efter programperiodens utgång skulle det leda till en viss nedrustning. Det har emellertid inte föreslagits av utredningen. Frågan är öppen. Avgörande för var planeringsnivån utgiftsmässigt skall ligga blir dels det utrikespolitiska läget, dels de resurser som varje år i samband med budgetbehandlingen kan avdelas till försvaret.

Jag vill också erinra om att den 15-åriga perspektivplanen skall ses över vart fjärde, möjligen vart femte år och i belysning av erfarenheter och metodutveckling kanske också revideras. Det framhålles uttryckligen i betänkandet. Till frågan om den ekonomiska planeringsnivån skall jag komma tillbaka i slutet av mitt anförande.

Låt mig bara understryka att enighet föreligger på många väsentliga punkter. Det gäller i huvudsak redan de utrikespolitiska bedömningarna.

Utredningen menar att vi även i fortsättningen kommer att leva i en bipolar värld, där bilden alltjämt kommer att domineras av terrorbalansen mellan de två supermakterna Sovjetunionen och USA. Även framgent kommer enligt försvarsutredningen de två huvudmotståndarna trots möjligen växande intressebegränsningar inom många områden att inrikta ansträngningarna på att undvika en direktkonfrontation som skulle kunna göra slut på freden och utlösa ett kärnvapenkrig. Utredningen utesluter inte att utvecklingen kan medföra att nya supermakter kan börja framträda och komplicera bilden. Man räknar emellertid inte på allvar med att världsläget kommer att undergå någon drastisk förändring under den framförliggande 15-årsperiod som perspektivplanen omfattar. Metoderna för den fredliga samlevnaden mellan de två stormaktsblocken kommer troligen att förbättras också i fortsättningen på grundval av gångna erfarenheter. Det är såvitt jag kunnat se en enstämmig uppfattning inom utredningen.

Det har också rätt enighet om att Norden inte har något egenvärde för supermakterna. Mot ett massivt angrepp från en stormakt skulle vårt försvar komma till korta. Vi har dess bättre ingen anledning att på allvar frukta något sådant. Inför en förestående öppen konflikt mellan stormaktsblocken kan däremot det nordiska territoriet vara av intresse som ett led i strävandena att flytta fram positionerna eller hindra motståndarna från att göra det. Detta resonemang bildar utgångspunkten för det angreppsfall utredningen redovisat och som tjänar som styrinstrument i försvarsplaneringen. Att krigsriskerna inte försvunnit även om de tonats ned är alla i utredningen också ense om. Vi konstaterar att förutsättningarna för betryggande kollektiv säkerhet inom ramen för en universell och internationell organisation och rättsordning alltjämt är avlägsna. Slutsatsen, som utredningen i sin helhet står bakom, blir då att varje nation i sista hand själv måste ta ansvaret för sin säkerhet.

I sina analyser av nulägets olika utvecklingstrender har försvarsutredningen fäst stort avseende vid de tecken på avspänning som framträtt särskilt starkt under de senaste åren. Vissa framsteg, låt vara begränsade, har gjorts i nedrustningssträvandena inom FN:s ram. Man kan hänvisa till provstoppsavtalet, icke-spridningsavtalet, avtalen om havsbotten och rymden samt den ökade anslutningen till konventionen om förbud mot biologiska och kemiska krigsmedel. SALT-förhandlingarna mellan de två supermakterna hör också till bilden i detta sammanhang.

Särskilt glädjande är fredssträvandena i Europa. Närmandet mellan öst och väst har medfört att Berlin- och Tysklandsfrågan förts närmare lösningen. Dödläget har i varje fall tills vidare brutits och en normalisering av förhållandet mellan Öst- och Västeuropa ligger inom räckhåll. Intresset för en europeisk säkerhetskonferens har också ökat.

Det är mot denna bakgrund som försvarsutredningen bedömt riskerna för krig i vår omvärld som mindre än tidigare. Helt samstämmiga är inte ledamöterna härvidlag — det finns nyanser i uppfattningarna. Herr Hernelius menar att den bild som utredningen har tecknat av framtiden är för optimistisk och knappast kan tas som utgångspunkt för att minska försvarsansträngningarna. Herr Wedén efterlyser vissa kompletteringar; i ett särskilt yttrande pekar han på att begreppet fredlig samlevnad tolkas

på annat sätt i öst än i väst, och det ger enligt hans mening anledning att tala försiktigt om avspänningen.

Om den grundläggande utrikes- och säkerhetspolitiska bedömningen råder dock full enighet. Neutralitetspolitiken med alliansfrihet i fred vill alla hålla fast vid. Alla är också överens om att vi skall ha ett försvar som verkar krigsavhållande och fredsbevarande. Jag instämmer gärna i vad herr Antonsson framhöll i sitt debattinlägg i går. Det är en styrka för Sverige att det visar sig att utrymmet för meningsskiljaktigheter mellan de demokratiska politiska partierna i riksdagen om vår säkerhetspolitik är mycket snävt.

Syftet med försvarspolitikerna bör enligt utredningen främst vara att försvaret vid en konflikt i Europa skall ha en sådan styrka och sammansättning att ett angrepp mot vårt land inte kan bedömas som lönsamt för någon. Det är egentligen ingen nyhet, det har sagts förut. Om Sverige likväl angrips skall hela landet kunna försvaras. Det militära försvaret skall i det längsta förhindra att angriparen får fast fot på svensk mark. I varje del av landet skall kunna bjudas segt motstånd, om så erfordras även i det fria krigets form.

Varken gerillakrig eller civilmotstånd kan ersätta det militära försvaret, om vår neutralitetspolitik skall uppfattas som trovärdig och tas på allvar i utlandet. Ingetdera kan utgöra alternativ – däremot i vissa situationer möjligen komplement – till det reguljära försvaret.

I den här uppräknings av punkter som utredningen enats om vill jag vidare nämna principerna liksom metoderna för planeringssystemet. Det har godtagits av alla.

Eftersom alla menat att totalförsvaret är en hela folkets angelägenhet, vill utredningen bibehålla värnplikten som grund för rekryteringen till det militära försvaret. Kategoriklyvning – dvs. att endast en del av årsklasserna inkallas till värnpliktstjänstgöring – avvisas bestämt. Där- emot kan vissa av utredningens ledamöter tänka sig en avkortning av utbildningstiden. Jag skall emellertid inte uppehålla mig vid de här frågorna, eftersom jag vet att herr Gustavsson i Eskilstuna kommer att belysa dem i sitt anförande.

Som jag redan påpekat har utredningen inte kunnat samla sig kring ett gemensamt förslag i fråga om det militära försvarets sammansättning, uppbyggnad och omfattning. Tre olika ståndpunkter redovisas. De skiljer sig från varandra i fråga om strukturer för krigsmakten och den ekonomiska nivå som skall ligga till grund för försvarets planeringsverksamhet under den framförliggande femåriga programperioden.

Vi som företrätt utredningens socialdemokratiska majoritet har utgått från att vi *har* ett starkt försvar i dagens läge. Militärledningen erkänner det oförbehållsamt. Vi lägger också ned mera pengar på försvaret än de flesta andra länder. Det gäller även de nationer som står obundna av stormakterna. Det finns tre, möjligen fyra länder i världen som i förhållande till folkmängden uppvisar högre försvarskostnader än vi. Med en betydande oro har vi observerat att dessa kostnader tenderar att stiga, delvis sammanhängande med kostnadsutvecklingen för försvarsmateriel. Kostnaderna för t. ex. stridsvagnar, fartyg och flygplan har på grund av tekniska förbättringar stigit väsentligt snabbare än den allmänna prisut-

vecklingen. Det finns exempel på vapensystem som år 1970 är sex till sju gånger dyrare än 1955.

Vi har ställt oss frågan: Finns det några möjligheter att förhindra eller i varje fall begränsa stegringen av försvarsutgifterna? Härtill kommer ju också att de samhällsekonomiska framtidsperspektiven framtvingar en stark återhållsamhet, inte minst på den offentliga sektorn, under de närmaste åren. Konkurrensen om resurserna hårdnar.

Vi vet ju att Sverige inte är det enda landet i världen som brottas med problemet stigande försvarskostnader. Det gör alla nationer. Av en rapport 1971 från en av FN:s generalsekreterare utsedd expertgrupp kan utläsas att militärutgifterna efter en tioårig stegring flackat ut och under de senaste åren t.o.m. gått något tillbaka. Särskilt gäller det den ländergrupp som har de största militärutgifterna nämligen USA, Sovjet, Kina, Frankrike, Storbritannien och Västtyskland. Man bör också observera att oförändrade försvarsutgifter i fast penningvärde med hänsyn till den militärtekniska utvecklingen de facto innebär en nedskärning av de militära resurserna. Det betyder att vissa program och planer, bl. a. för materielanskaffningen, inte fullföljs, åtminstone i den takt man hållit tidigare.

För att hindra en stegring och om möjligt åstadkomma en begränsning av försvarsutgifterna i fast penningvärde har utredningens majoritet föreslagit vissa förändringar i försvarets sammansättning och uppbyggnad. Tiden medger inte att jag nu närmare går in på de av oss föreslagna försvarsstrukturerna. Avvägningen medför emellertid att ett större antal tekniskt mindre högtstående vapensystem ibland hellre anskaffas än ett fåtal tekniskt mycket avancerade. Den prioriteringen får man göra. I denna bemärkelse satsar man på kvantitet framför kvalitet. Enligt vår mening bör även med denna princip det militära försvaret kunna byggas upp för att i allt väsentligt vara balanserat och möjliggöra djupförsvaret med kraftsamling till gräns och kust.

Avvägningen måste på sikt medföra att uthållighet ges företräde framför initialstyrka, om man tvingas välja. En annan konsekvens blir att man satsar mindre på fjärrstridsförband, på ubåtar, attackflyg och större övervattensfartyg.

Vårt förslag skall uppfattas som bestämda riktlinjer för planeringen av försvarets framtida utformning. Det är däremot inte avsett att vara ett detaljerat och preciserat program för sammansättningen av det militära försvaret. Vi har inte ansett det vara utredningens uppgift att framlägga ett dylikt program; något underlag härför har ju heller inte förelegat.

Utredningens majoritet erkänner att de föreslagna riktlinjerna kan betyda en viss begränsning av försvarets operativa styrka i ett kortare perspektiv. De risker som är förknippade med detta är vi emellertid beredda att ta med hänsyn till läget i omvärlden och den säkerhetspolitiska bedömning som utredningen själv gjort.

Vi har funnit att vårt förslag om det militära försvarets uppbyggnad kan förverkligas inom en kostnadsram som ligger något över den horisontella M 1-nivån och icke överstiger halva avståndet mellan M 2 och M 3 i överbefälhavarens programplaner. I anslutning till det utgiftsbelopp som fastställs bör också planeringsnivån under programperioden anges.

Mot utredningens förslag har i debatten inväntats att handlingsfriheten skulle bli kraftigt beskuren i framtiden. Det är ovedersägligt att handlingsfriheten blir större ju högre försvarsutgifter man är beredd att acceptera – det är egentligen en självklarhet. Men det lär knappast heller kunna bestridas att det här som på alla andra områden är betydligt lättare och går snabbare att anpassa verksamheten till ökade anslagsbelopp och resurstilldelningar än till minskade. Det är just därför som rätt litet av de kostnadsbesparande effekterna kommer att materialiseras under de närmaste åren.

Slutligen, herr talman, vill jag understryka en sak. Jag finner det utomordentligt väsentligt att den ekonomiska planeringsnivån för försvarets framtida inriktning så nära som möjligt ansluter sig till den utgiftsram som statsmakterna beslutar. Överstiger den ekonomiska nivån, på vilken planeringen sker de faktiska anslagen, väcker det falska förhoppningar hos myndigheterna. Man skjuter svåra ställningstaganden framför sig i förhoppningen att de aktuella anslagen skall höjas ganska snart och att därför annars besvärliga besparingsåtgärder inte skall behöva vidtas. Vi har nog ganska lätt att finna exempel på många grusade förhoppningar i vad som skett efter 1968 års försvarsbeslut i det här hänseendet. Det är också mycket av detta som ligger bakom talet om urholkningen av försvaret. Man har inte fått vad man räknat med i planerna. För att man skall få rätsida på det och få en rimlig ordning i framtiden måste planeringsnivån och utgiftsramar överensstämja med varandra – inte nödvändigtvis varje budgetår men i varje fall under en femårsperiod. Det vill jag till sist starkt understryka.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Av de uttalanden som försvarsutredningen är helt överens om – och det finns många sådana, det har utredningens ordförande alldeles rätt i – står ett på s. 225 i betänkandet: "För att Sveriges neutralitetspolitik skall respekteras och landets oberoende i längden bevaras erfordras som stöd ett starkt försvar." Det stämmer också mycket väl med vad utrikesminister Wickman sade i Tyringe i lördags, då han yttrade: "Regeringens uppfattning är att neutralitetspolitiken måste kompletteras med ett försvar av sådan styrka att det kan bidra att ge trovärdighet åt vår neutralitetsvilja och åt vår förmåga att upprätthålla respekten för och skydda våra gränser i händelse av krig. En nedrustning skulle skapa en farlig osäkerhet om våra politiska avsikter." Statsministern talade i går om "ett förhållandevis starkt försvar" men det tror jag mer var en glidning i hastigheten och inte så allvarligt menat i sammanhanget.

Men trots dessa deklARATIONER i princip innebär majoritetsförslaget i försvarsutredningen en fortsatt kraftig urholkning. Jag föredrar det ordet. Herr Lange talade om begränsning, och andra har talat om nedrustning. Och visst är det en nedrustning, som professor Andréén framhöll i söndags, men att jag inte använder det ordet beror närmast på att det lätt

Torsdagen den
3 februari 1972

Allmänpolitisk
debatt

kan missuppfattas om det inte närmare preciseras, icke minst i vår nära omgivning, i våra grannländer.

Att vi är på flykt från 1968 års målsättning är däremot alldeles uppenbart. Vad motiveras då detta av? Har det stöd i säkerhetspolitiska skäl? Knappast. Redan i somras antyddes i socialdemokratisk press att det väntade förslaget i försvarsfrågan skulle innebära en begränsning, som det sades, av annat än säkerhetspolitiska skäl. Vad man då syftade på var väl närmast samhällsekonomiska synpunkter men kanske också vissa interna partipolitiska överväganden. Det finns nämligen en del tendenser inom det stora socialdemokratiska partiet att diskutera målsättningen, och detta tog sitt bl. a. uttryck i en formulering i Aftonbladet nyligen av följande lydelse: "Försvarspolitikerna är endast ett medel bland flera, och viktigare, för att uppfylla den utrikespolitiska målsättningen i ett litet alliansfritt land."

Vad syftar man med ett sådant uttalande på? Tror man att man på diplomatisk väg skall kunna vinna respekt för vår neutralitet? Syftar man på ett nytt paktsystem? I så fall borde vad som skedde på 1930-talet vara varnande nog. Så sent som 1939 slöt Danmark ett nonaggressionsavtal med Tyskland, men det hindrade icke ett 9 april för Danmark. Det militära försvarets möjligheter att avhålla från angrepp är nog även i fortsättningen det viktigaste medlet för att uppfylla vår utrikespolitiska målsättning.

Hur står det då till med den avspänning som det så ofta talas om? Ja, herr Lange har rätt i att ingen utredning har bestritt att det finns vissa avspänningstendenser, men om vikten och värdet av dessa tendenser har det rått delade meningar inom utredningen. Först och främst är att märka att det inte ännu är fråga om något borttagande av militära styrkor i Europa. Tvärtom är Europa den dag som är ett härläger som aldrig förut. I det sammanhanget måste jag tyvärr säga att herr Lange citerade uppgifterna om försvarsutgifterna på ett ganska märkligt sätt. Han uppgav att den ländergrupp som visade minskning bl. a. inrymde Förenta staterna och Sovjet – vilket är alldeles riktigt – men därav får man inte dra den slutsatsen att Sovjetunionen har minskat sina rustningar. Det är en ren tillfällighet att Sovjetunionen befinner sig i samma ländergrupp i denna statistiska utredning, och Sovjetunionen är ju inte ensam där utan står tillsammans med Kina, Frankrike och Storbritannien. Hela den gruppen svarar för mer än fyra femtedelar av de totala militärutgifterna i världen under 1960-talet. Och anledningen till att denna ländergrupps militärutgifter har gått ned är Förenta staternas minskade kostnader i samband med nedtrappningen av kriget i Vietnam. Det är inte fråga om någon sänkning av övriga länders militärutgifter. Det finns en tabell på s. 119 som belyser detta och som vittnar om att i varje fall Sovjetunionen inte har sänkt sina militärutgifter. På den punkten var alltså herr Langes citat en smula vilseledande.

Men låt mig fortsätta med avspänningen. Att märka är att just nu finns det hos alla engagerade ett intresse av att dämpa oro. Sovjetunionen arbetar på att få till stånd en säkerhetskonferens, uppenbarligen med det främsta syftet att slå vakt om status quo i Europa. Förenta staterna tvingas av ekonomiska och andra skäl att dra hem trupper inte bara från

Asien utan även från Europa. Västtyskland vill ge mänskligare villkor åt de landsmän som finns utanför den västtyska förbundsrepubliken, alltså i Östtyskland, i Berlin och även i Polen. Och NATO-staterna i övrigt är ganska ovilliga att ta på sig de kostnader som en amerikansk nedskärning av eller kanske helt borttagande av styrkorna i Europa kommer att medföra.

Men hur länge kommer dessa tendenser att vara hållfasta? Utanför Europa möter vi oroskällor inte bara i Mellersta Östern utan också i stora delar av Asien. Tron på att tillkomsten av Bangladesh skulle medföra en fredens period i detta hårt drabbade område är väl ganska fåvitsk, och redan dagens telegram visar att nya källor till dödande har uppstått.

Den globala upprustningen fortsätter. I Indiska oceanen har Sovjetunionen rustat upp sina marina krafter och har också genom kriget Pakistan-Indien uppenbarligen lyckats förvärva vissa hamnmöjligheter.

För vårt eget vidkommande kan vi notera den militära aktiviteten i norr, som har diskuterats så mycket i norska stortinget men knappast i Sveriges riksdag. Vi möter även där en kraftig sovjetisk upprustning och en stark vilja från NATO-staterna att vara med och bevaka sina intressen. I Östersjön har vi oss väl bekant hurusom stormakternas spaning och övervakning av rörelser pågår, och vi vet också att utrustningen av för transporter lämpade farkoster i luften och till sjöss är påfallande.

Men den största risken för vårt vidkommande ligger naturligtvis i en ändring av balanssituationen i Europa, och en sådan är ju tänkbar om de konventionella styrkorna på västsidan minskas. Det är något som vållar huvudvärk hos många strateger i dessa dagar.

Jag såg att utrikesminister Wickman i ett uttalande häromdagen förklarat att för de närmaste upp till 20 åren måste vi räkna med två mot varandra stående maktblock i Europa. Jag tror att man skall vara försiktig med profetior av denna tidsmässiga karaktär. Allting i världen kan förändras, sade Stalin vid ett bekant tillfälle under de finsk-sovjetiska förhandlingarna 1939, då Stalin-Hitlerpakten nyligen var ingången, och han fick ju rätt.

Nu säger någon att alla som vill ha ett starkt försvar anlägger pliktskyldigast en pessimistisk syn på utvecklingen i världen. Andra som vill reducera försvarsutgifterna är så att säga lika säkert optimistiska. Ja, det ligger väl något i detta. Jag skall inte fästa uppmärksamheten på det beklagliga faktum att pessimisterna oftast har fått rätt, både före det första världskriget, före det andra världskriget och några år efter vapenstilleståndet 1945. Det utgör ju i och för sig ingen garanti för att pessimisterna får rätt även 1980 eller rörande utvecklingen under 1980-talet.

Men vad jag däremot vill fästa uppmärksamheten på är att de s. k. pessimisterna i detta sammanhang, de som bedömer utvecklingen mindre i rosenrött, naturligtvis är lika angelägna som alla andra att vi inte får onödigt stora militärutgifter. Även dessa meningsriktningar har ju många som klappar på deras dörr med anspråk på samhällsekonomi, med anspråk på de allmänna resurserna, och det utgör i och för sig en anledning till återhållsamhet för dessa.

Skillnaden ligger väsentligen i bedömandet av risktagandet. Där menar

Torsdagen den
3 februari 1972

Allmänpolitisk
debatt

den meningsriktning som jag tillhör att försvarsutredningens majoritetsförslag innebär ett alltför stort risktagande. Det framkommer inte enbart i fråga om de direkta siffror som antyds – utredningen hade ju inte som uppgift att framlägga något detaljerat förslag om kostnaderna. Det ligger inte minst i det faktum att dessa siffror endast täcker en del av verkligheten, eftersom förekomsten av ett s. k. nettoprisindex har gjort siffermaterialet delvis fiktivt.

Genom detta nettoprisindex har försvaret icke erhållit kompensation för löne- och prisstegringar i tillräcklig utsträckning, och det har uppstått en obalans. Jag skulle vilja ifrågasätta om det på något annat område i statsförvaltningen finns ett sådant förhållande som att en i ett arbetsavtal fastställd löneförbättring automatiskt som när det gäller försvaret, om icke kompensation ges, skall medföra inskränkningar i verksamheten. Så torde inte vara fallet inom exempelvis statistiska centralbyrån eller skolöverstyrelsen.

Jag skulle vilja som första punkt föreslå att man, när man går till att bedöma de verkliga utgifterna i framtiden, först söker stöda i denna avdelning av försvaret, söker få fram vad som är underlåten kompensation och icke, och mot den bakgrunden samlar sig till överväganden om den nya försvarsbudgetens storlek och innebörd.

Herr talman! Stabiliteten i Norden har med rätta prisats, och samtliga i försvarsutredningen – det har herr Lange också rätt i – är eniga om att den har gagnats av den utrikespolitik som Sverige fört och som alla demokratiska partier står bakom. Denna stabilitet och denna balans i Norden kan rubbas *utifrån* på olika sätt, men den kan också rubbas *inifrån*. Om vi ensidigt försämrar vårt försvar, drar ned vår handlingsfrihet för framtiden, åstadkommer vi av fri vilja en sådan rubbning av denna stabilitet. En av de svåraste misräkningarna i försvarsutredningen har för mitt vidkommande varit att den uppdragna perspektivplaneringen har lämnats åt sidan av majoriteten. Majoritetens förslag innebär för programperioden icke täckning ens för de lägre perspektivnivåerna och måste medföra att kostnaderna, om man skall återställa perspektivet efter den svacka som förutses, måste bli betydande eller rent av oöverstigligena.

Jag vädjar till den i kammaren närvarande försvarsministern att försöka se till att perspektivet uppnås första gången man skall pröva detta nya system.

Herr GUSTAFSSON i Stenkyrka (c):

Herr talman! Det svenska försvaret ingår som en del i landets säkerhetspolitik syftande till alliansfrihet i fred och neutralitet i krig. Vi vill därmed trygga en nationell handlingsfrihet för att utveckla vårt land enligt våra egna värderingar. Försvaret skall genom sin inriktning och uppbyggnad verka fredsbevarande och utgöra ett stöd för trovärdigheten i vår utrikespolitik.

Krigstillstånd i vår omvärld har alltmer utvecklats i riktning mot det totala kriget. Debatten hittills har rört endast det militära försvaret, och jag vill anföra några synpunkter på totalförsvaret. Herr Hernelius berörde i sitt anförande också frågan om stabiliteten inåt, och det kan förtjäna påpekas att det är av vikt att försvarsviljan inom landet upprätthållas. I

ett totalförsvaret är varje medborgares vilja till samhällsinsats nödvändig. Mot folkets vilja kan det inte finnas något försvar i ett demokratiskt land. En fredsperiod omfattande mer än ett och ett halvt sekel kan naturligtvis verka avtrubbande på ett folks förmåga att leva sig in i vad ofred innebär, liksom på viljan till uppoffringar i försvarsfrågan. En debatt om försvaret kan därför vara både nödvändig och nyttig, även om jag för min del på denna frågas nuvarande stadium skulle vilja varna för en alltför skärpt ton i debatten.

1970 års försvarsutredning har inte haft till uppgift att få till stånd en uppgörelse mellan de politiska partierna om försvarsutgifternas storlek under en begränsad tidsperiod. Den har i stället haft att överväga grunderna för den svenska säkerhetspolitiken och den långsiktiga inriktningen av våra totalförsvarsansträngningar. Utredningen har i sitt utlåtande understrukit svårigheterna att bedöma den säkerhetspolitiska utvecklingen i världen under perspektivplanperioden, som omfattar 15 år. Framtidsbilden är osäker. Detta säger oss emellertid att beredskap måste finnas gentemot olika tänkbara utvecklingsalternativ. Några slutsatser av detta är bl. a. att försvaret snabbt måste kunna öka sin styrka om så krävs, att den svenska försvarsindustrin bör hållas intakt, att utbildningskapacitet måste finnas och att den ekonomiska beredskapen och civilförsvaret bör ägnas ökad uppmärksamhet.

Några ord om det ekonomiska försvaret! Västståndet ökar i vårt land – men tyvärr också sårbarheten. Strukturomvandlingen går hårt fram, specialisering och koncentration inom industri, handel, jordbruk och transportväsen ökar alltmer. Minskad lagerhållning och ökad utrikes-handel medför allt större importberoende. Koncentration sker alltmer av näringsliv och bebyggelse till några få punkter av den geografiska ytan. Större uppmärksamhet bör ägnas dessa frågor. Decentraliseringspolitik sammanfaller här med försvarsintresset. Folkförsörjningsfrågorna i vid mening måste uppmärksammas.

Sedan några ord om civilförsvaret.

Uppgifterna för civilförsvaret är i ofred i första hand att rädda människoliv och i andra hand att begränsa materiella skador. Det är angeläget att denna del av totalförsvaret tilldelas resurser så att ursprungliga målsättningar kan uppnås. Det gäller lednings- och undsättningsorganisationens fortsatta uppbyggnad, förmågan till beredskap och uthållighet, tillgång till nödvändiga anläggningar, anskaffning av skyddsmasker, etc. Det kan inför proposition 110 finnas anledning att framföra dessa synpunkter.

Vi har i dag ett balanserat militärt försvar, varigenom möjligheterna föreligger att bekämpa en eventuell angripare, då han är som mest sårbar. Detta förutsätter tillgång till kvalificerade vapensystem, s. k. fjärrstridsförband. Vårt land har stor yta och begränsad folkmängd, men vi har tillgång till god teknologi. Denna har möjliggjort att varje individ med tekniska hjälpmedel kan utträtta mycket. Detta gäller i det civila livet -- det bör säkerligen också gälla i det militära. Enligt min mening bör vi alltså inte på längre sikt avhända oss våra möjligheter till hög teknik och stor rörlighet hos de kvalificerade förbanden. Vårt lands stora yta motiverar ett starkt flyg och Västerhavet liksom "vallgraven Östersjön",

som någon har uttryckt det, motiverar en marin satsning även i fortsättningen.

Emellertid kommer vid bedömningen av dessa frågor in svåra avvägningsproblem. En avvägning måste ske mellan å ena sidan organisation och utbildning och å andra sidan vapenutrustning och material. För att möjliggöra ett fortsatt utrymme för investeringar har frågan om en ytterligare differentiering av värnpliktsutbildningen aktualiserats. Jag utgår från att talare efter mig mera kommer att beröra den frågan, och jag lämnar den med detta tills vidare.

Om tillgångarna vore obegränsade vore naturligtvis problematiken inte så besvärlig. Men försvarsfrågorna kan givetvis inte isoleras från budgetpolitiska realiteter, även om denna "försäkringspremie" förtjänar en hög prioritet. Av allt att döma kommer försvaret framöver att tilldelas en mindre andel än nu av de samhällsekonomiska resurserna. Den säkerhetspolitiska riskbedömning som utredningen har gjort - och som utredningens ordförande här har berört - säger att framtiden visserligen som alltid är oviss, men att ändå en tendens till avspänning och förhandlingar i Centraleuropa kan medge ett något större risktagande än tidigare beträffande det militära försvarets operativa styrka på kortare sikt. Detta risktagande får dock inte bli så stort att inte handlingsfrihet bibehålles för att ånyo i en skärpt situation kunna öka försvarets styrka.

Herr talman! Det balanserade försvar vi i dag har, vilket bidrar till stabiliteten i det nordiska området, är en trygghetsfaktor för vårt folk. En strävan bör vara att om möjligt uppnå en bred politisk enighet i försvarsfrågan. En sådan enighet har ett värde inåt men kanske främst utåt för att ge omvärlden anledning att hysa tilltro till vår vilja och förmåga att hävda vår neutralitetspolitik.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Min avsikt är inte att upprepa argument och synpunkter som jag har haft tillfälle att framföra inom försvarsutredningen. De är i allt väsentligt redovisade inom ramen för utredningens utlåtande och i de avvikande meningar och särskilda yttranden som jag har varit med om. Där finns i själva verket ett ganska gott material för en offentlig debatt - synd bara att tiden för den har blivit så kort, men det beror inte på utredningen. Vi avvaktar nu regeringens ställningstagande, och vi får väl då se vilken ytterligare anledning till debatt i denna församling som det kan ge. Samtidigt vill jag ge uttryck för förhoppningen att regeringens ställningstagande, när det nu snart måste komma, skall bli sådant att det erbjuder möjligheter för en på saklig bas vilande bred enighet.

Jag hyser ingen önskan att nu polemisera vidare mot mina kolleger inom försvarsutredningen. Jag vill för resten gärna säga att jag instämmer i allt vad herr Torsten Gustafsson här sade, och eftersom det har nämnts ganska litet om det förut i debatten, skulle jag vid detta tillfälle särskilt vilja understryka vad han yttrade om civilförsvaret.

På en punkt måste jag dock säga ett enda ord till herr Lange. Jag har samma uppfattning som herr Hernelius om att herr Lange har pressat FN-undersökningen om de totala rustningskostnaderna i världen väl hårt. Jag vill gärna säga att jag faktiskt trodde - och hade utgått ifrån - att

formuleringen "under senare år snarast nedåtående" blivit borttagen, därför att den inte stämmer med det bakomliggande faktiska siffermaterialet såsom det presenterats t. ex. av SIPRI, och det stämmer ännu mindre med senare uppgifter.

Anledningen till mitt inlägg är emellertid i huvudsak av annan karaktär. Den är tvåfaldig. Dess ena sida är några kommentarer till den offentliga debatt som redan har förts, närmast för att söka belysa vad jag på nuvarande stadium skulle vilja kalla för missförstånd. Den andra sidan innebär närmast en fråga till försvarsministern i samband med att det – tyvärr för sent, i varje fall från utredningens synpunkt – har visat sig att de ekonomiska beräkningar som ställningstagandena i utredningen grundas på inte är helt hållbara.

Vad gäller den hittills förda debatten går jag förbi sådana inslag som inte haft saklig karaktär. Jag tänker t. ex. på presentationen av utredningen i TV 2. Den var i väsentliga stycken inte någon förmedling av politiska nyheter och inte heller en balanserad kommentar till saken. Den var, som jag såg det, i dessa stycken ett rent och klart försök att *göra* politik och att driva en viss, rent politisk linje. Detta kan emellertid inte vara en uppgift för Sveriges Radios nyhetsförmedling och nyhetskommentarer. Det kan finnas anledning att i annat sammanhang återkomma till frågan, hur avtalet mellan staten och monopolföretaget Sveriges Radio över huvud taget fungerar. Det är uppenbart att andra villkor måste gälla för t. ex. medarbetare med journalistiska uppgifter inom Sveriges Radio än för medarbetare i pressen. Detta såvitt jag förstår enkla faktum tycks inte uppmärksammas tillräckligt vare sig inom Sveriges Radio eller på en del håll inom pressen. Anledningen härtill kanske bl. a. är en i och för sig naturlig känsla av solidaritet journalister emellan. Den kan emellertid existera utan att man bortser från de särskilda förhållanden varunder medarbetare i Sveriges Radio är satta att verka.

Jag skall i stället syssla med några av de sakliga missförstånden och problemen. Jag börjar med det mest uppenbara missförståndet. Det har förekommit några kommentarer och resonemang som synes bygga på föreställningen, att herr Torsten Gustafsson och jag i vår reservation förordat något slags närmast allmän förkortning av grundutbildningstiden, utöver den av chefen för armén och överbefälhavaren nu försöksvis angivna. Från denna utgångspunkt har sedan staplats upp en rad av olika, mer eller mindre drastiska omdömen.

Sådana framställningar har ju ingenting med reservanternas förslag och avsikter att göra. Jag vill en gång för alla slå fast detta. Det är klart, herr talman, att de värnpliktiga, som skall ingå i förband med särskilt påfrestande stridsuppgifter, måste ha en efter uppgiften anpassad tillräcklig utbildning. Därvidlag har vi inga ambitioner att gå nedanför de förslag som chefen för armén avgivit. Vad frågan gäller är att vi i vår reservation angivit några utgångspunkter för en allsidig utredning i akt och mening att granska grundutbildningstiden och med den sammanhängande omfattning av fredsorganisationen för sådana värnpliktiga, som inte är avsedda för dylika kvalificerade stridsuppgifter – det kan röra sig om ca 25 procent av åldersklasserna. Då kan även en minskning till under

Torsdagen den
3 februari 1972

Allmänpolitisk
debatt

sex månader komma i betraktande. Det berör alla tre vapengrenarna.

Det är naturligtvis också klart att man kan hävda uppfattningen att det är bra om praktiskt taget alla värnpliktiga får en utbildning som sätter dem i stånd att klara en stor variation av stridsuppgifter. Jag har all respekt för en sådan uppfattning. Det är bara det, herr talman, att vi samtidigt står inför ett på olika sätt motiverat krav på ekonomisering. Vi står också samtidigt inför det krav som herr Torsten Gustafsson var inne på, nämligen på en optimal avvägning mellan kvantitet i fråga om organisation och utbildning och kvalitet i fråga om vapentillförsel till förbanden – förband bestående av människor med en genomsnittligt sett hög allmänkunskap och sinne för tekniska funktioner. Då bör det enligt min mening, herr talman, inte få finnas några heliga kor som försvårar en sådan optimal avvägning.

En annan, jag vågar säga alltför förenklad, argumentation gäller begreppet kategoriklyvning. Som vi är vana vid betyder begreppet – då är begreppet bra och klarläggande – att en viss del av de värnpliktiga helt befrias från utbildning. Herr Lange har redan konstaterat att utredningen har varit fullständigt enig om att ta avstånd från kategoriklyvning. Vi har också, som jag fattat det, varit eniga om att en ytterligare differentiering av utbildningstiden inte kunde motivera resonemang i kategoriklyvnings-termer; vi har ju redan en icke obetydlig sådan differentiering. Då har jag den enkla meningen, herr talman, att vi på alla håll skulle kunna vara eniga om att låta bli att i mer eller mindre demagogiskt syfte använda det värdeladdade ordet kategoriklyvning i en helt annan mening än den hittills avsedda.

Jag kommer nu till några något mindre förenklade argument i den hittills förda offentliga debatten. Mitt resonemang avser väsentligen inte femårsperioden utan hela det framförliggande 15-årsskedet, det som kallas perspektivperioden. De argument som jag här syftar på har ofta börjat med att erkänna att den tekniska kvaliteten på och effekten hos vapensystem som kan komma att användas för att bekämpa oss under den här perioden successivt och ganska snabbt kommer att höjas under samma period. Det är säkerligen riktigt. Det gäller alla slag av vapensystem antingen de är knutna till olika slag av markstridsförband, till luftförsvarfsförband, till övervattenstridsförband eller till ubåtar och attackflyg – de senare vapensystemen kallas ju ganska oegentligt enligt min mening för fjärrstridsförband. Jag tror att det är den terminologin som föranlett en eller annan tidning att polemisera mot tankegången att anfall är det bästa försvaret, osv.

För det första är det klart att inga svenska stridsmedel kan användas innan ett anfall mot oss verkligen företas. För det andra är dessa s. k. fjärrstridsmedel inte fjärrverkande i någon som helst stormaktsmening. Däremot kan de t. ex. – jag upprepar att det är ett exempel – verksamt bidra vid försvaret av sådana utsatta delar som Skåne och Gotland. Dessa områden har ju ytor som är så små att de kan genomkorsas av stridsvagnsförband på en eftermiddag, ytor som måste te sig ganska små även för dem som anser att försvaret skall upptas först nära kusten och på den svenska landbacken. Dessa i och för sig självklara konstateranden skulle ju då göra den slutsatsen näraliggande att även vi måste räkna med

en stigande teknisk standard och effektstandard på vår vapenutrustning för en rad olika typer av förband.

Men därefter glider det slag av argumentation, som jag nu behandlar, i väg antingen mot ett visst önsketänkande i fråga om de totala resurser, som kan ställas till förfogande, eller mot ett halvt förnekande av vapenkvalitets betydelse förenat med en krympning av djupet i djupförsvaret. Jag skall nämna ett enda exempel som berör de rörliga markstridskrafternas område.

Vi har för närvarande ca 30 brigader i fältarméns krigsorganisation. Redan i ÖB:s eget förslag sjunker brigadantalet med ungefär 25 procent. I M 1-nivån ligger det på ca 60 procent av det nuvarande antalet. I M 3-nivån ligger det på ca 45 procent. Samtidigt växer det i dessa förslag upp ett slags andraklass fältförband, som kallas skytteregementen. När det gäller den personella styrkan motsvarar dessa s. k. nedväxlade förband det antal brigader som skulle falla bort. I M 3-nivån blir det flera nedväxlade förband än kvalificerade brigader.

Får jag, herr talman, på denna punkt först säga för att undvika varje missförstånd att herr Gustafsson i Stenkyrka och jag ju ingalunda har lagt någon M 3-nivå till grund för våra överväganden. Det framgår av vår reservation, och jag har i dag inget behov av att lägga till eller dra ifrån någonting med undantag för beräkningsgrunderna, som jag skall återkomma till. Men i samband med resonemangen om de olika nivåerna kommer det halva förnekandet av vapenkvalitets och de mer tekniska vapensystemens betydelse som nästa steg in i den argumentation jag talar om. Detta steg innebär att man säger ungefär så här: Ja, kan vi inte få både kvantitet och kvalitet över hela linjen, så låt oss då för allt i världen bibehålla kvantiteten i första hand vad beträffar antalet förband i fältarmén och däri ingående personalstyrkor, även om många förband blir nedväxlade och vapenutrustningen sämre. Det är den heliga kon som här träder in i bilden igen.

Såvitt jag förstår är i varje fall försvarsutredningens socialdemokratiska ledamöter och herr Torsten Gustafsson och jag överens om att detta resonemang ingalunda är oantastligt. Ehuru det finns nog så betydelsefulla skillnader mellan oss i nivåresonemangen, finns överensstämmelse däri att vi alla vill öppna dörren för något flera brigader på respektive nivåer än vad som i programplanerna är förutsatt. Priset blir då att de nedväxlade förbanden får överföras till lokalförsvaret. Jag tror inte att dessa förhållanden har på ett tillfredsställande sätt kommit fram i den hittills förda debatten.

Herr Torsten Gustafsson och jag anser vidare att man bör satsa under femårsperioden en del ytterligare mycket marginella pengar för att dessutom ge brigaderna en bättre eldkraft och rörlighet och undvika att på längre sikt sätta de s. k. fjärrstridsförbanden i något slags strykclass.

Jag ser, herr talman, att tidningen Arbetet i Malmö har utnämnt mig till uppfinnare av en ny försvarsdoktrin. Det borde ju kännas hedrande, men jag är inte i stånd att acceptera utmärkelsen. För det första därför att den beskrivning som ges av det resultat, som herr Torsten Gustafsson och jag under ett mycket gott lagarbete kommit fram till, inte innebär någon prioritering av periferiförsvaret på bekostnad av markstridskrafterna.

Det är också ett av missförstånden. Däremot innebär vår ståndpunkt att vi vill undvika att pressen till ekonomisering på längre sikt ensidigt inriktas mot t. ex. de s. k. fjärrstridsförbanden och i viss mån övervattenstridsförbanden. Vi vill inte godkänna några heliga kor som under alla förhållanden skall vara skyddade i dessa sammanhang. För det andra kan jag inte acceptera den där utmärkelsen därför att vad vi framfört innebär en fortsättning av den princip som hävdades i propositionen 110 till 1968 års riksdag och som innebär att inga luckor medvetet skulle lämnas i fråga om försvarseffekten. Här föreligger också uppenbarligen ett missförstånd, om man nu inte vill använda starkare ord.

Till sist, herr talman, kommer jag till bristerna i det ekonomiska beräkningsunderlag som förelagts försvarsutredningen. Jag säger bestämt att jag inte vill lasta någon för att de bristerna inte kom att upptas till närmare behandling i det ganska hektiska slutskedet av utredningens verksamhet. Den oerhört snabba inflationsutvecklingen under 1971 gjorde det i stor utsträckning omöjligt att i tid fastställa vad som i verkligheten var pris- och i synnerhet löneläge inom försvaret förra året. Nu är det emellertid tydligt att sedan utredningen avgivit sitt första betänkande har det kommit fram uppgifter under hand, som visar att under femårsperioden minst 300 miljoner kronor mer måste tillföras de olika programnivåerna än vad vi under senhösten räknade med om de alltså skall behålla sitt faktiska innehåll.

Det är klart att man kan säga att det är ett ganska litet belopp i förhållande till totalbeloppen för de olika programplanerna under perioden, men de representerar i alla fall sannolikt minst en tredjedel av hela spännvidden mellan M 1- och M 3-nivåerna som är 1 000 miljoner för hela perioden.

Min avsikt nu är inte att pressa försvarsministern till något ställningstagande med anledning av detta förhållande. Den är endast att ge honom ett tillfälle att bekräfta själva faktum, ett faktum som jag måste bekänna erfars som något besvärande både för mig och jag tror för snart sagt alla utredningens ledamöter. Det innebär nämligen att vi trots oss röra oss med ett utrymme, när vi bedömt de olika nivåerna, deras faktiska innebörd och deras förhållande till perspektivplanen, som inte längre är fullt giltigt. Kort sagt innebär det väl att för att behålla det faktiska utrymmet på olika nivåer som ledamöterna räknat med måste man räkna upp beloppen för femårsperioden i den utsträckning som en förnyad och mer exakt genomgång av kostnaderna 1971 kan ge anledning till. Men som sagt, herr talman, detta är ingen uppfordran till ett ställningstagande nu utan endast till ett klarläggande av att här föreligger ett rätt allvarligt problem. Jag tror det är bra om ett sådant klarläggande kan göras inför kammaren.

Herr LANGE (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tar till orda bara för att bemöta herr Hernelius och även herr Wedén. Jag skulle gärna ha väntat, men jag vet att debattordningen gör det nödvändigt för mig att begära ordet för replik omedelbart efter det att den talare haft ordet som jag polemiserar mot.

Herr Hernelius menade att skulle den linje genomföras, bakom vilken

utredningens majoritet ställt sig, skulle det innebära en fortsatt urholkning av försvaret. Jag tror inte det är riktigt. Jag tror att alla erkänner att vi hittills haft och i dag alltjämt har ett starkt försvar. Det är inte heller någon som väntar några drastiska förändringar eller någon försvagning att tala om under femårsperioden. Vårt försvar kommer att vara lika trovärdigt vid dennas slut som det är i dag.

Däremot kan man kanske säga att ett bibehållande av denna planeringsnivå i längden kan innebära en viss begränsning av de resurser som avdelas till försvaret. Jag är fullt på det klara med detta. Men jag är ändå inte alldeles säker på att det behöver innebära att vår försvarskraft går ned i motsvarande grad. Vad vi har rekommenderat är ju en avvägning och en utformning av försvaret, som skiljer sig från vad som nu gäller liksom också från de strukturer som här herr Hernelius har uttalat sig för. Jag är inte säker på att försvarskraften därmed kommer att gå ned.

Tiden medger inte att jag utvecklar detta närmare. Men jag vill också peka på att herr Hernelius i sin iver att kritisera utredningsmajoriteten hänvisar till 1930-talet och menar att det då visade sig att alla förhoppningar om en avspänning slog fel. Men herr Hernelius måste väl ändå erkänna att vad som har inträffat sedan dess har skapat ett helt annat Europa. Det finns ingen som allvarligt räknar med ett krig mellan exempelvis Frankrike och Tyskland, om det inte är föranlett av konflikter mellan supermakterna.

Även herr Hernelius erkänner att det finns klara tecken på en avspänning. Så snabbt ändras väl inte situationen, att vi då inte bör kunna genom en viss ansträngning anpassa den ekonomiska nivån för vårt försvar till dessa yttre omständigheter. Förändras situationen, finns det ju möjligheter att gå uppåt. Och som jag sade i mitt anförande: det är lättare att gå upp än att gå ned.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Förvisso bestrider jag inte att vi i dag har ett delvis nytt Europa i förhållande till 1930-talets. Men det är inte bara förhållandet mellan Frankrike och Tyskland som har ändrats. Det finns också andra ändringar med därav följande säkerhetspolitiska konsekvenser, som jag inte här närmare skall gå in på men som var och en själv kan klargöra för sig.

Beträffande urholkningen vill jag säga till herr Lange att om man inte i tid sörjer för förnyelsen och inte påbörjar vad som måste påbörjas för att hålla materielen i stånd, inleder man också en urholkning, som tar sin början omedelbart efter det att sådana beslut underlåtes eller förbises.

Herr LANGE (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill också säga ett ord om rustningskostnaderna, som både herr Wedén och herr Hernelius har tagit upp. Jag tror att de kommentarer som ges till FN-rapporten är alldeles riktiga och kan bestyrkas i denna rapport. Man anför nu att Sovjetunionen inte har minskat sina kostnader. Ja, vad har inträffat? Se på just den tabell som inte ligger till grund för det uttalande som utredningen gör, men väl ingår i betänkandet. Denna tabell visar att rustningskostnaderna under de

senaste åren, 1970–1971, legat oförändrade i Sovjetunionen. Detta inträffar under en tid när vi vet att Sovjetunionen samtidigt fortsätter att bygga ut sina strategiska kärnvapen. Det betyder ju att det blir mindre över för konventionella vapen.

Som jag tillät mig att säga redan i mitt inledningsanförande är det också så att redan en i reellt penningvärde oförändrad nivå, i belysning av den tekniska utvecklingen, betyder att försvarsresurserna blir mindre. Man kan inte leda i bevis att det inte även i detta hänseende i varje fall finns tecken på en löftesrik utveckling, som vi har anledning att ta hänsyn till.

Allra sist, herr talman, skulle jag vilja säga till herr Torsten Gustafsson att jag delar hans uppfattning att det är önskvärt att man inte bara får en stark uppslutning kring de säkerhetspolitiska grundprinciperna utan att man också blir överens om hur vårt försvar skall se ut i framtiden. Jag är bara tveksam om det är möjligt att åstadkomma en sådan enighet. De strukturer som rekommenderas i reservationen från mittenpartiernas representanter ligger nämligen, såvitt jag kan se, ekonomiskt avsevärt mycket högre än den nivå som utredningens majoritet ställt sig bakom.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lange tillgodogjorde sig tydligen inte innehållet i min anmärkning, som innebar att han genom att använda sig av begreppet ländergrupper överförde den reduktion av militärutgifterna som ensamt faller på Förenta staterna i samband med nedtrappningen i Vietnam till andra länder i ländergruppen.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker inte att det finns anledning uppta mycket lång tid för meningsutbyte om rustningskostnaderna, där siffermaterialet onekligen är svärgenomträngligt. Men herr Lange har fel när han säger att den tabell som redovisade siffermaterialet icke har utnyttjats i FN-rapporten, för det har den i varje fall delvis.

Dessutom uppmärksammade inte herr Lange att senare uppgifter icke indikerar något stillaliggande när det gäller Sovjetunionen och ännu mindre beträffande stater som Polen och Tjeckoslovakien, som ju också har betydelse inom Warszawapakten.

Det är emellertid, herr talman, svårt att alldeles säkert bevisa något i det här fallet. Jag tror dock att herr Lange försatt sig i den avgjort svåraste positionen, för det finns inget siffermaterial som stöder hans uppfattning beträffande nedåtgående. Däremot kan man tala om en utfläckning.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Det är säkert mycket länge sedan de försvarspolitiska frågorna fått en egen rubrik i en allmänpolitisk debatt i den svenska riksdagen. Att de har fått det den här gången tycker jag är bra. Det markerar frågornas politiska betydelse. Försvaret måste naturligtvis som annan samhällsaktivitet motiveras ordentligt och debatteras i demokratisk ordning, och det är vi politiker som har att formulera motiv och

bidra med bränsle till debatten. Särskilt framgångsrika har vi inte varit med detta. I alltför stor utstäckning har försvarsdebatten kunnat liknas vid en uppvisning, där man på vissa skansar inte riktigt upptäckt att Karl XII är död och där andra ägnat huvudmödan åt att tala om hur duktig man varit på att pruta.

Med det nya planeringssystemet och direktiven till 1970 års försvarsutredning och med den inriktning av det fortsatta arbetet som detta har gett har det hänt något väsentligt. De mot perspektivet inriktade instrumenten håller på att ge ett bättre underlag åt försvarsdebatten. Ordet perspektiv får inte förleda till tro att en vittomfattande, till intet förpliktande retorik eftersträvas. Nej, detta område består som andra av delelement och detaljer som måste behärskas och sättas in i sina mot perspektivet inriktade sammanhang.

Ett sådant delelement är värnplikten. Värnpliktsutbildningen har under de senaste fem åren inte minst som följd av föregående utredningar reformerats ganska genomgripande. Denna reformverksamhet har gett väsentliga förbättringar och betydande besparingar som vinst och samtidigt – vilket i dagens sammanhang är det intressanta – skapat förutsättningar för målmedveten handlingsfrihet såväl gentemot perspektivet som i programtid.

Mot en risk finns det anledning att varna, och det är iveren att vinna kortsiktiga vinster på perspektivets bekostnad. De som förfaller till detta har inte rätt förstått perspektivplaneringens ekonomi.

Jag vill här försöka att i korthet ge en belysning av det värnplikts-system som vi nu har för att med detta som utgångspunkt kunna ange synpunkter framåt i program- och perspektivtid, för att nu utnyttja några i den moderna försvarsdebatten använda termer.

Jag är helt medveten om att min infallsvinkel är snäv men tiden är begränsad, och meddebattörer ger bredd åt framställningen.

Låt mig då inledningsvis konstatera att den värnpliktsreform som beslöts av riksdagen 1966, VU 60-systemet, hade nödvändiggjorts av utvecklingen på olika områden under decennierna efter kriget. Om jag börjar med de fackmässiga aspekterna så hade det på det militärtekniska området skett en snabb och skrämmande utveckling.

Detta gjorde att högre krav måste ställas på all personal i fråga om för försvarsuppgifterna erforderlig färdighet och tekniskt kunnande. Det krävdes också på ett helt annat sätt än tidigare att den värnpliktige vidmakthöll en färdighet som utan föregående repetition gav duglighet för försvarsuppgifter vid mobilisering. Inte minst ökade kraven på självständig förmåga och på handlingskraft hos det värnpliktiga befälet.

Hur stod vi då utbildningsmässigt rustade att möta dessa nya krav i början på 1960-talet? Svaret måste bli att vårt utgångsläge inte var helt bra. Det dåvarande utbildningssystemet hade betänkliga brister i olika avseenden trots att viss förnyelse skett under decennierna efter kriget.

Låt mig peka på några sådana brister. Utbildningen vid flottan och flygvapnet brast i ett för den enskilde värnpliktige själv och för hans användbarhet i olika lägen betydelsefullt led, den allmänna försvarsutbildningen.

De värnpliktigas grundutbildning var i många fall inte konsekvent

inriktad på användbarheten i krigsorganisationen. Den grundläggande krigsförbandsutbildningen var otillräcklig. Repetitionsövningarna vid armén och kustartilleriet var tre till antalet och uppehållet mellan dem sex till nio år. Upphållens längd minskade homogeniteten i förbandens personaluppsättning och möjligheterna till vidmakthållen färdighet hos de värnpliktiga.

Repetitionsutbildning i form av krigsförbandsövningar ägde över huvud taget inte rum vid flottan och flygvapnet. Det värnpliktiga befälets grundutbildning var i vissa avseenden endast i begränsad utsträckning inriktad på krigsfunktionen och de viktigaste uppgifterna i denna. Detta gällde bl. a. utbildarförmågan, vilket de till repetitionsutbildning inkallade sannerligen lade märke till.

1966 års värnpliktsreform syftade till att råda bot på bristerna i det tidigare utbildningssystemet, bl. a. genom att ge de värnpliktiga en utbildning som svarade mot de krav som nu ställdes på dem.

Reformen ville på ett avgörande sätt förbättra det personella innehållet i krigsorganisationen vad gällde värnpliktiga inom alla tre försvarsgrenarna. På detta sätt säkerställdes förutsättningarna för försvarsmakten att lösa sina uppgifter i totalförsvaret. Tidigare nämnda kravaspekter sökte man inordna under de samlande begreppen långsiktsberedskap, mobiliseringsberedskap och insatsberedskap.

Inom långsiktsberedskapen skulle utbildningen leda fram till att den värnpliktige var krigsanvändbar omedelbart efter mobilisering utan kompletterande utbildning.

Mobiliseringsberedskapen skulle säkerställas genom en sådan utbildning att förbanden med minsta möjliga tidsutdräkt kunde mobiliseras och insättas för att lösa primära försvarsuppgifter. Utbildningsverksamheten skulle därutöver ge garanti för att dittillsvarande möjligheter i fråga om insatsberedskapen till allmänt innehåll och volym även fortsättningsvis kunde bibehållas. Dessa väsentliga utgångspunkter präglade 1966 års värnpliktsreform.

Det torde vara rimligt att säga att 1966 års reform sammanfattningsvis för armén och kustartilleriet innebar avgörande och väsentliga förändringar. För flottan och flygvapnet innebar den ett helt nytt system och för dessa delar av försvaret ett uppbrott från en äldre, omodern ordning.

Det nya värnpliktssystemet utformades också med avgörande hänsynstagande till samhällsekonomiska, statsfinansiella och sociala faktorer. Kvalificerade förbättringar skulle vinnas men samtidigt måste antalet tjänstgöringsdagar minskas. Hur löstes då detta problem? Jo, en accentuerad satsning gjordes på det värnpliktiga befälets utbildning. En för försvaret gemensam allmän militär utbildning infördes som skulle säkerställa att alla oavsett förbandstyp kunde delta i en försvarsstrid.

En långtgående differentiering av utbildningstiderna kom därjämte till stånd. Ett stort antal värnpliktiga fick härigenom en avkortning av grundutbildningen med två månader. Samtidigt sökte man så långt som möjligt utnyttja de värnpliktigas civila kunskaper och finslipa urvalsinstrumentet.

En avgörande satsning på realistiskt driven förbandsutbildning gjordes. Kraven på god långsiktsberedskap och mobiliseringsberedskap medförde

även en genomgripande reform av repetitionsövningssystemet. Övningarna blev flera men till tiden kortare, och med kortare uppehåll mellan övningarna. Satsningen på befälet fullföljdes inom repetitionsutbildningen bl. a. genom införandet av särskilda övningar. Mobiliseringskraften stärktes genom införandet av mobiliseringsövningar. Totalt nedgick antalet tjänstgöringsdagar genom reformen med ca 500 000.

Men inte bara de rent militära aspekterna tillgodosågs. En väsentlig del av 1966 års reform innebar också en anpassning till det civila utbildningssystemet, till de allmänna sociala förändringarna och till samhälls-ekonomi. Som nämnts minskades antalet tjänstgöringsdagar med ungefär en halv miljon. Anpassningen till det civila utbildningssystemet innebar speciella problem. I princip löstes detta genom att grundutbildningen inte tilläts medföra större tidsförlust än ett studie- eller praktikantår. En följd härav blev att den frivilliga värnpliktiga officersutbildningen förkortades från sex till tre månader med förläggning till sommarmånaderna. Även reservofficersutbildningen förlades till sommaren.

Den allmänna aspekten fick sin återspeglning i en allmän upprustning av de värnpliktssociala förmånerna. I anslutning till reformen har under senare år betydelsefulla förbättringar på det värnpliktssociala området genomförts. Jag tänker härvid på olycksfallsförsäkringen och den särskilda sjukpenningen.

I anslutning till 1966 års reform följde sedermera bl. a. en genomgripande förändring av de specialtjänstuttagna värnpliktigas utbildning. Reformen syftade härvid till att integrera civil och militär utbildning. Utbildningens praktiska utformning kan sägas vara ett exempel på vuxenutbildning i modern form. Det praktiska livets erfarenheter hos den värnpliktige togs till vara i hans militära specialistuppgift. Även denna reform innebar en beskärning av antalet tjänstgöringsdagar, i detta fall med ca 100 000 dagar.

En nödvändig, genomgripande reformverksamhet har också satts in på områden som vitalt hänger samman med värnpliktsförsvaret. Riksdagen har sålunda 1970 fattat viktiga beslut om hemvärdet och den frivilliga försvarsutbildningen. Utbildningen här har på ett avgörande sätt moderniserats och ersättningen för de frivilliga insatserna har höjts för att bättre stå i samklang med samhällsstandarden i övrigt.

Denna kortfattade översikt över värnpliktssystemets utveckling under de senaste decennierna och de avgörande förändringar som därvid inträtt skulle inte vara fullständig om jag inte också berörde de förändringar som initierats under 1971. Härigenom kommer en ytterligare minskning av antalet tjänstgöringsdagar att uppstå — det rör sig om ca 1,8 miljoner dagar.

Sammanlagt kan man alltså konstatera att om man inräknar även de sistnämnda åtgärderna har värnpliktssystemet undergått en i vissa fall drastisk rationalisering under de senaste åren, som kan uttryckas så att det rör sig om en resursbeskärning med ca 2,5 miljoner tjänstgöringsdagar per år eller 12 à 13 procent.

Förändringarna har hela tiden konsekvent kunnat ske inom ramen för värnpliktssystemets grundidé. Systemet är nämligen medvetet uppbyggt

för att ge handlingsfrihet. Även med de nu senast avsedda resursinskränkningarna kan systemet betraktas som balanserat.

De jämförelser jag gjorde nyss blir än mer intressanta om man samtidigt noterar förändringen inom det civila utbildningsväsendet, där 1960-talets expansion överslagsmässigt medfört en minst 50-procentig utökning av antalet dagar för utbildning. Varje år är i det civila utbildningsväsendet ca 1,2 miljoner medborgare under utbildning, medan motsvarande siffra för den militära sidan är ca 50 000.

Herr talman! Jag har funnit det angeläget att göra denna sammanfattning som en bakgrund till försvarsutredningens överväganden rörande värnplikten inom säkerhets- och försvarspolitik.

Jag noterar då först att försvarsutredningen i enighet understryker vikten av att vi bibehåller en allmän värnplikt och avstår från kategorisklyvning. Detta måste anses vara av utomordentlig betydelse.

För mig är, innan positiv fred vunnits, *värnplikten som idé* övergripande och av vital betydelse för en demokratisk stat. Den är försvarsviljans starkaste uttryck och därmed avgörande även för den reella värnkraften. Men jag vill också säga att en idé som inte är beredd till ständig förnyelse i sin praktiska utformning kan bli en död idé. Värnplikten måste därför alltid vara beredd till fortlöpande förnyelse. Det gäller inte minst en förnyelse som innebär att dess praktiska utformning på ett adekvat sätt speglar samhällets allmänna förhållanden och möjligheter, socialt och ekonomiskt.

Det är inte bara om värnpliktens idé som allmän enighet råder inom försvarsutredningen. En samfällid uppfattning föreligger även vad gäller det önskvärda i att systematiskt och allsidigt få belysta olika alternativ beträffande värnpliktens utformning. Grundmotivet härför är också gemensamt, nämligen en önskan att få belyst om medel som i dag avses för utbildning eventuellt kan frigöras för andra insatser. Däremot finns uppenbarligen vissa nyanser vad gäller de mera preciserade utgångspunkterna.

För egen del vill jag här försöka något utveckla hur jag ser på den aktuella problematiken.

En avgörande faktor i försvarsutredningens bedömningar har varit handlingsfriheten. Ett optimalt säkerställande av denna handlingsfrihet måste vara utgångspunkten när det gäller nya överväganden rörande värnpliktssystemet. Men det gäller också att definiera vad handlingsfriheten i sig konkret innebär.

Innan jag kommer in på detta vill jag först säga att möjligheterna till förändringar bör sökas inom ramen för det nyss genomförda principsystemet. Både formella och praktiska motiv talar för detta. Som jag redan påvisat innebär detta system i många avseenden och på många områden inom försvarsorganisationen en avgörande förändring i förhållande till tidigare. Inom vissa delar av krigsorganisationen kan man med visst fog säga att förändringen inte varit en evolution utan en revolution.

De kraftiga begränsningarna om 1,5 à 2 miljoner tjänstgöringsdagar, som detta år skall förverkligas, har också kunnat ske inom ramen för systemets principvillkor. Både rationellt tänkande och psykologiska synpunkter talar för att de som i praktiken skall svara för värnplikts-

systemet och värnpliktsutbildningen inte oavbrutet utsätts för principiella förändringar av förutsättningarna för verksamheten. Erforderliga förändringar bör motiveras och genomföras med logik och gott förstånd.

Skall man beakta det nu sagda bör eventuella förändringar med riktpunkt handlingsfrihet säkerställas och prioriteras enligt följande:

En för krigsmakten gemensam *allmänmilitär utbildning*, som sätter varje värnpliktig medborgare i stånd att delta i en försvarsstrid redan inom ramen för den normala organisationen och därutöver, om så skulle erfordras, övergå att delta i det fria kriget.

En *kvalificerad utbildning av det värnpliktiga befälet*. Denna kvalificerade utbildning måste ta fasta på det värnpliktiga befälets uppgifter både som stridsledare och utbildare inom krigsförbandet. De värnpliktiga underofficerarna, ur vilkas kategori det ännu mera kvalificerade befälet skall rekryteras, är en nyckelgrupp. Att nagga deras utbildningstid mera i kanten än som är ofrånkomligt för att klara kollision med civila studier är oekonomiskt och kan bli till hinder för en kommande bra helhetslösning.

En *realistisk utbildning i förband* måste säkerställas.

Differentieringsprincipen måste på ett effektivt sätt utnyttjas.

Direkt sammanhängande med detta är också ett säkerställande av det aktiva yrkesbefälets utbildning och kvalitet.

Det som nu sagts gäller både grundutbildning och repetitionsutbildning och har avgörande betydelse om vi med samma kraft som hittills – och jag finner ingen skiljaktig mening föreligga härom – skall uppnå långsiktig beredskap, mobiliseringsberedskap och insatsberedskap.

Jag anser det också oundgängligen nödvändigt att alla eventuella förändringar på ett avgörande sätt samordnas med samhällslivet i övrigt, vad gäller både arbetsliv och studier. Värnpliktssystemets grundidé om återkommande utbildning, nyss utformad vad gäller värnpliktiga s. k. specialister, blir det också angeläget att ytterligare utveckla. I konsekvens med vad jag tidigare anfört finner jag det självfallet att övervägandena sker med beaktande av hemvärnets och den frivilliga försvarsutbildningens stora betydelse.

Vad beträffar handlingsfriheten i övrigt har, som jag redan nämnt, detta begrepp getts olika nyanser. Den har beskrivits som åtgärder som inneburit att minskad utbildning av värnpliktiga friställt medel för investeringar av olika slag. Handlingsfrihet beträffande utbildningstid för värnpliktiga har i hårdaste laget knutits till vissa förbandsrubriceringar. Jag tror, herr talman, att det därför blir viktigt att få belyst om kraven på den enskilde vad gäller utbildning som regel kan identifieras med begrepp som lokalförsvarsförband, fältförband, statiska förband eller mobila förband eller om sammanhangen vid en realistisk analys visar sig vara annorlunda än vad en nu nämnd schematisk indelning skulle kunna ge vid handen.

Jag ser det för egen del som angeläget att vid en fortsatt översyn av systemet aspekter av nu nämnd innebörd blir belysta och utvärderade. Jag tror avgjort att det är mindre lämpligt att från början låsa övervägandena kring fixa procenttal. Övervägandena måste om maximala vinster skall vinnas belysa en rad alternativa lösningar.

Lösningar har anvisats om vilka man med bonden som klippte grisen kan säga, att de ger mera väsen än ull. Sålunda skulle en till under

halvåret förkortad utbildningstid för fjärdedelen av åldersklassen bara ge en inbesparing av cirka 600 000 tjänstgöringsdagar som vinst, vilket är mindre än fjärdedelen av vad som genom åtgärder inom nuvarande systems ram vunnits under de senaste åren.

Det är uppenbart att vid överväganden av här angiven art även olika alternativ måste belysas vad avser relationen mellan grundutbildning och repetitionsutbildning och frekvensen av repetitionsövningar inom ramen för nu gällande värnpliktstid samt eventuella möjligheter till kompletterande utbildning.

Olika alternativ vad gäller relationen mellan längden av grundutbildning och repetitionsutbildning aktualiserar också på sitt sätt en ökad differentiering av utbildningstiden. Intressanta alternativ finns här anledning att få belysta. Det kan gälla den enskildes förutsättningar att över huvud taget fylla sina uppgifter i en försvarsstrid. Det kan också gälla möjligheterna för utbildningsorganisationen att inrymma ett ökat antal utbildningsomgångar inom ramen för ett eller flera år.

Det finns anledning påpeka att differentiering som metod till resultat kan ge inte bara en ytterligare nedpressning av utbildningen för vissa befattningar utan även skärpningar, relativt och absolut, för andra. Eventuella förändringar i relationerna i fråga om utbildningstid för olika värnpliktiga måste också belysas till sina ekonomiska konsekvenser för förmånssystemet. Det synes också troligt att, om realistisk hänsyn skall tas till uppgifter som tyvärr inte kan uteslutas bli verkliga, vissa elementära krav aldrig kan underskridas.

Det är utgångspunkter, herr talman, av här beskriven innebörd som jag tror blir nödvändiga att beakta vid en utredande verksamhet angående värnpliktssystemet som avser att ge oss större säkerhet och handlingsfrihet beträffande försvarets inriktning i program- och perspektivtid.

Herr tredje vice talmannen VIRGIN (m):

Herr talman! Även jag ämnar göra några reflexioner i anslutning till försvarsutredningens betänkande. Jag anser mig tvungen till detta för att inte min tystnad annars skall kunna tolkas som ett instämmande — och det vill jag verkligen inte.

Försvarsutredningen har haft en alldeles ny planeringsmetodik som hjälpmedel i sitt arbete. Själva grundvalen för denna är de angreppsfall som regeringen har valt ut bland ett stort antal tänkbara sådana och beslutat att de skall vara styrande för avvägningen av försvarets resurser. Vidare har regeringen angivit riktlinjer för 15-åriga perspektivplaner på olika nivåer som skall vara en norm för den handlingsfrihet framöver som man vill upprätthålla. Planerna har därefter utarbetats av myndigheterna och överlämnats till försvarsutredningen.

Det förslag till programplan, dvs. plan för de närmaste fem åren, som kommittén nu lagt fram täcker — som herr Hernelius nyss påpekade — emellertid inte ens den lägsta ram som regeringen hade angett för perspektivplanarbetet. Förslaget saknar därför det stöd av en genomstuderad perspektivplan som var en av förutsättningarna för det nya planeringssystemet och som — när detta infördes — angavs som ett mycket viktigt element i metodiken. Redan första gången som metoden

skall prövas förfuskas den alltså. Vidare förefaller det som om de angreppsfall som regeringen har föreskrivit att vara dimensionerande för försvaret, över huvud taget inte har använts för att pröva den utformning som nu föreslås. Det lämnas åtminstone inte någon som helst uppgift i betänkandet om utfallet av en sådan prövning.

Det verkar i stället som om man inriktar sig på att utnyttja de väldiga möjligheter som den nya metodiken ger att med konstiga och nya och tillkrånglade termer dölja vad det är man i verkligheten är i färd med: en kraftig och undan för undan allt snabbare förlöpande nedrustning – jag föredrar att använda det ordet.

Visst var det besvärligt att ge allmänheten en klar bild av försvarets förhållanden vid den tidigare planeringsmetodiken, men det gick i alla fall något så när att förmedla verkliga sakuppgifter även till okunniga men intresserade lyssnare. Det nya systemet har gjort en sådan förmedling nära nog omöjlig. Krångligheten döljer nu verkligheten lika bra som den effektivaste hemligstämpel.

Argumenten i försvarsdebatten har kommit att bli t. ex.: ”Det är väl klart att vi har ett starkt försvar, det kostar ju nära 7 miljarder kronor” eller ”det är väl uppenbart att någon nedrustning inte äger rum, kostnaderna för försvaret har ökat det senaste decenniet och kommer att fortsätta att öka”.

Om det är så att det nya planeringssystemet bär skulden till denna förenkling av försvarsdebatten och denna sänkning av debattnivån, så har inte de förhoppningar, för att inte säga försäkringar, som uttalades när det nya systemet infördes, blivit verklighet.

Nu kan försvaret naturligtvis inte bedömas på så lösliga grunder. Visst är 7 miljarder mycket pengar och visst blir detta belopp i procent av bruttonationalprodukten – det är den beräkningsgrund som bäst visar bördan av försvarskostnaderna – rätt mycket mer än vad våra nordiska grannländer kostar på sitt försvar. Men bortser man från just dem ligger vi inte särskilt högt – vi ligger lägre än Sovjet, USA, Östtyskland, Tjeckoslovakien, Polen, Storbritannien och Frankrike.

Det har också hittills stått klart för alla att vår alliansfrihet ställer extra krav. Ett effektivt försvar måste kräva höga och ökande kostnader. Men så är det ju också en verksamhet som skall tillgodose det första och viktigaste av medborgarnas behov: att få leva i frihet och fred.

Försvaret är naturligtvis underkastat samma förhållanden som gäller för samhället i övrigt, att lönerna stiger – åtminstone i kronor räknat – och att priserna på förnödenheter höjs. Statsutgifterna ökar i årets budget, som vi alla vet, med 7 miljarder kronor utan att det egentligen görs några nya typer av utgifter. Totalförsvarets kostnader, beräknade på samma sätt för båda åren, står däremot stilla. Detta är i själva verket ett uttryck för en betydande nivå-sänkning. Andelen i statsutgifterna sjunker från 13,5 till 11,7 procent. Det var inte så många år sedan som den låg över 20 procent. Försvaret är i själva verket ett område som till skillnad från praktiskt taget alla andra områden för samhällsverksamhet tar ständigt sjunkande andel av de gemensamma resurserna i anspråk, och detta gäller också för den typ av försvar som vi inom moderata samlingspartiet vill förorda.

Vidare hör det till bilden att försvarskostnaderna inte alltid har presenterats på ett mellan åren jämförbart sätt. Jag vet inte om det har varit en avsikt bakom, men faktum är att en rad åtgärder under de senaste åren har vidtagits av regeringen i fråga om redovisningen av försvarsutgifterna, åtgärder som i och för sig kan ha haft fog för sig men som alla har haft den effekten att kostnaderna och kostnadsökningarna har framstått som större än vad de i verkligheten har varit.

Vid 1960-talets början när metoden med fleråriga försvarsbeslut och kostnadsramar hade införts uppsparades en viss del av anslagen av myndigheterna för att ge täckning för oväntade fördyringar, för att lämna större rörelsefrihet osv. De uppsparade beloppen utgjorde över 1 miljard kronor; det gällde alltså anslag som hade beviljats av riksdagen men ännu inte förbrukats. När sedan dessa medel skulle börja förbrukas övergick regeringen till att i stället räkna med utgiftsramar och kunde på så sätt visa större försvarsutgifter än vad som behövde anslås i medel. För ett par år sedan införde man metoden att i utgiftsramarna i förväg inräkna den kompensation för ökade priser och löner som tidigare hade reglerats i efterskott och ökade på så sätt skenbart kostnadsramarna med några hundra miljoner kronor. I år överför man till försvarets huvudtitel utgifter på ungefär 400 miljoner kronor, som tidigare har belastat en annan huvudtitel och ökar därigenom försvarskostnaderna med samma belopp, statistiskt sett.

Det hör för övrigt till historien att man vid varje sådan här transaktion har naggat extra på kostnadsramen, ibland rätt kraftigt.

Försvarsutredningen uttalar sig pessimistiskt om möjligheterna att i framtiden ge statsfinansiellt utrymme åt försvaret. Jag vet inte vad man har för motiv för detta. Har man tappat tron på en gynnsam ekonomisk utveckling? Räknar man kanske med ekonomiska svårigheter på grund av regeringens EEC-politik? Det skulle i så fall signalera inträdet i en verkligt ond cirkel. Vi kan inte vara med i EEC därför att vår alliansfrihet omöjliggör detta. Alliansfriheten är omöjlig utan ett starkt försvar. Vi kan omöjligt bekosta ett starkt försvar eftersom vi inte är med i EEC.

Herr talman! Ett honnörsord för att inte säga ett kungssord i det nya planeringssystemet är handlingsfrihet. Regeringen har tidigare lagt på försvaret betydande extra kostnader för att vidmakthålla handlingsfriheten, och ett av argumenten för det nya planeringssystemet vid dess införande var just att det skulle öka handlingsfriheten. Nu har försvarsutredningen avlämnat ett förslag om vilket man kan säga att skulle det godtas, så är handlingsfriheten totalt bortspelad vad det gäller att uppnå perspektivplanens nivåer, och det var som sagt detta som handlingsfriheten skulle möjliggöra.

De noggranna studier som har utförts av försvarseffektens utveckling vid olika programplanenivåer visar att den inriktning av försvarspolitiken som utredningen föreslår svarar mot och på sikt kommer att leda till en effekt i början av 1980-talet – alltså om tio år – som är mindre än hälften av den som vi ännu för några år sedan var överens om att upprätthålla och som vi i det närmaste har i dag. Så raskt kommer nedrustningen att förlöpa.

Försvarsutredningen erkänner att en sänkning av effekten kommer att

inträda under de närmaste åren men säger att rationaliseringsåtgärder på sikt skall möjliggöra en återhämtning även vid oförändrad anslagsnivå. Jag begriper inte hur man kan påstå någonting sådant. Det är visserligen sannolikt att vissa rationaliseringsvinster kan göras inom försvaret lika väl som på andra samhällsområden, men skall man bromsa upp nedrustningen krävs det miljardbelopp och någon anvisning om hur de skall kunna inbesparas borde väl försvarsutredningen i så fall ha gett, för man avser väl ändå inte den diskuterade förkortningen av värnpliktsutbildningen. Den skulle sannerligen inte motverka nedgången i försvarseffekt.

Vi har haft en princip när det har gällt uppbyggnaden av vårt försvar som vi säkert gjorde bäst i att bibehålla, nämligen att varje enhet skall ha en sådan kvalitet att den skall kunna ha rimlig chans i strid med motsvarande enhet hos en tänkbar angripare. Det må sedan gälla en soldat eller ett flygplan eller en ubåt. Detta är nödvändigt om vi skall väcka respekt hos en angripare, att vi av honom skall uppfattas som farliga men det är också nödvändigt om vi vill bibehålla försvarsviljan. Vi kan inte sätta svenska ungdomar till uppgifter som vare sig de själva eller deras befäl tror att de skall kunna klara och sedan begära att de ändå skall fullgöra dem. Försvarsviljan måste alltid vara en funktion av förmågan. Dessutom vore det totalt ansvarslost, det skulle i ett krigsfall bara orsaka meningslösa förluster.

Försvaret skall verka fredsbevarande, det är dess första uppgift, och jag har svårt att tänka mig att en angripare skulle betrakta förband med några få månaders utbildning som något annat än en milis, ganska hjälplös inför välutbildade reguljära förband och som därför kan mer eller mindre nonchaleras i kalkylerna.

Herr talman! Herr Hernelius har lagt fram synpunkter på försvarsutredningens säkerhetspolitiska överväganden. Jag skall därför bara göra ett påpekande här. Den avspänning som försvarsutredningen satsar så hårt på är trots allt ingenting som den långsiktiga försvarspolitikerna kan grunda sig på. Spänningen i vår närhet skall avgöra vilken beredskap som vi bör hålla, vilken övervakning av gränser, hav och luftrum som vi måste ta på oss osv. Den får däremot inte vara avgörande för hur försvarspolitikerna långsiktigt utformas.

Det är inte så många år sedan regeringen i propositioner och vid andra tillfällen gång på gång betonade att Sveriges försvarspolitik inte kan anpassas efter spänningsvariationerna i vår omvärld. Har regeringen ändrat mening på den punkten? Det vore synd för regeringen hade säkert rätt då. Vad vi måste dimensionera vårt försvar efter är inte tonfallen i debatten omkring oss, utan de resurser som kan hota oss, dvs. omfattningen och arten av den krigsmateriel som tänkbara angripare förfogar över och den stridsutbildning, kvalitets- och volymmässigt, som han bedriver. De faktorerna kan man hålla ganska god kännedom om och såvitt jag vet har det – allt tal om avspänning till trots – inte skett en tillstymmelse till reduktion av dessa faktorer, snarare tvärtom.

Så några ord om försvarsutredningens strategiska funderingar. Man förklarar att seghet och uthållighet skall vara viktigare än en stor initialstyrka. Man vill ge lägre prioritet åt fjärrstridsförbanden och säger att invasionsförsvaret bör inriktas på *kustnära* insatser. Jag skulle vilja

fråga: Vilka kuster? Gäller det även Gotlandskusten? I så fall torde fjärrstridsförbanden vara svåra att reducera. Alla studier och analyser visar klart svårigheterna att försvara en ö om man avstår från att göra överskeppningsföretag och försörjningstransporter dit riskfyllda och osäkra. Och hur menar man att segheten skall kunna främjas genom att fjärrstridsförbanden minskas? Det blir ju precis tvärtom. Möjligheten att kraftsamla arméförband till ett angripet kustavsnitt är ju helt beroende av hur en angripare har tvingats uppträda och koncentrera sina styrkor under överfarten. Hans framgång är också i hög grad beroende av de förluster som han kan tillfogas till sjöss. Dessutom föreslår ju försvarsutredningen också minskning av de rörliga väl beväpnade arméförbanden.

Nej, det är nog tyvärr på det sättet att försvarsutredningens argumentering mindre har styrts av omsorgen om försvarsförmågan än av önskemålet att finna ursäkter för en starkt minskad anskaffning av för försvaret väsentliga men tyvärr dyrbara enheter. Hela resonemanget strider, såvitt jag kan förstå, helt mot de erfarenheter och resultat som mångåriga studier givit. Ett krav som måste ställas, alldeles oavsett var man lägger anslagsnivåerna, är att bästa valuta skall utvinnas ur anslagen, med andra ord att dessa skall ge största möjliga fredsbevarande effekt.

Försvarsutredningens betänkande behandlas nu i Kungl. Maj:ts kansli. Jag skulle vilja rikta en vädjan till regeringen: Följ inte utredningens förslag! Stoppa det i en byrålåda och lägg i stället fram en proposition för riksdagen med förslag om ett försvar som på ett helt annat sätt och även för framtiden kan ge svenska folket den yttre säkerhet som regeringen bär det främsta ansvaret för.

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! Det har på vissa punkter varit en intressant diskussion. Försvarsutredningen har, som framgår av dess betänkande och som framhållits i debatten, på många väsentliga områden kommit överens. På andra punkter har meningarna varit delade. Att det dock kan finnas starkt delade meningar mellan partierna framgick tydligt av herr Virgins anförande; genom att envist hävda att det här gäller ett förslag om svensk nedrustning har han väl angivit att det ändå kan bli strid i försvarsfrågan, om regeringen kommer, något som är ganska naturligt, att lägga fram ett förslag som bygger på försvarsutredningens betänkande.

Jag är medveten om att det kan finnas delade meningar om hur starkt försvaret måste vara under de närmaste decennierna; framtiden är oviss.

Man kan göra det enkelt för sig och räkna med bara ett alternativ för framtiden, nämligen det värsta; att utvecklingen – trots att den har ljusa inslag, något som försvarsutredningen enhälligt konstaterar – ändå leder till ökade spänningar, krigsrisker och kanske t. o. m. krig. Om man gör den bedömningen måste man naturligtvis hävda att våra försvarskrafter och försvarsutgifter successivt kommer att öka.

Man kan också satsa på den optimistiska trenden och redan nu utgå från att det blir en långvarig och stabil fredsperiod, särskilt i Europa. Då skulle man våga minska försvarsstyrkan och försvarsutgifterna.

Försvarsutredningen har inte rekommenderat något av dessa synsätt, utan den har uttalat att det råder en viss osäkerhet för framtiden och

betonat att vi måste avvakta utvecklingen och fortsätta planeringen för handlingsfrihet i olika lägen.

Vad försvarsutredningen rekommenderar är ju i stort sett oförändrade försvarskostnader under de närmaste fem åren. Det är nämligen inte så, herr Virgin, att utgifterna för det svenska försvaret under de närmaste åren kommer att nedgå i förhållande till dagens kostnader. Detta framgår redan av den budget – preliminär visserligen – som framlades i januari. Det slutliga ramförslaget kommer att presenteras i mars, och att det blir fråga om en viss ramhöjning är ju alla medvetna om.

Planeringsramen för den kommande femårsperioden kommer att omfatta minst 32 miljarder kronor i prisläge februari 1971. Men det innebär att ökningstakten i försvarsutgifterna kommer att bromsas. Vi är inne i en situation, som det diskuterades ganska mycket om i kammaren i går, när man från alla håll – inte minst moderata samlingspartiets talesmän – talade om att utgiftsökningarna inom den offentliga sektorn måste hållas under kontroll. Vi måste försöka finna metoder att bromsa upp ökningstakten.

Till den offentliga sektorn, herr Virgin, hör försvaret. Jag tror att det skulle vara alldeles omöjligt att tänka sig kraftfulla insatser, som herr Bohman krävde på alla möjliga områden inom den offentliga sektorn utan att direkt precisera dem, och då lämna försvarssektorn vid sidan om. Vi måste så långt möjligt försöka hålla kostnaderna nere utan att därför äventyra våra möjligheter att hävda vår neutralitet och vår nationella suveränitet.

Om det skall göras jämförelser med andra länders försvarsutgifter – och det kommer vi väl inte ifrån – vill jag erinra om att man kan göra en jämförelse, som herr Virgin inte gjorde, nämligen mellan vad varje svensk medborgare betalar till försvaret och vad medborgare i andra länder betalar. Försvarsutgifterna per capita uttryckta i dollar i den internationella statistiken visar att bara tre länder i världen har högre försvarsutgifter än Sverige. Det är de båda supermakterna och Israel. Sverige kommer i den statistiken på fjärde plats.

Men om man håller tillbaka försvarsutgifterna på det sätt som försvarsutredningen föreslår, uppstår problem som är ganska svåra – det medger jag utan vidare – och som väl blir det som debatten under de närmaste åren i första hand kommer att syssla med. Om man behåller oförändrat vad jag skulle vilja kalla rimliga försvarskostnader under en längre period, tvingas man att göra avvägningar inom försvaret. Detta beror på omständigheter, som är väl kända. Herr Lange var inne på dem. Det gäller inte bara kostnadsutvecklingen på den tekniska sidan, som herr Lange gav exempel på i fråga om våra kvalificerade vapensystem, utan även kostnadsutvecklingen på personalsidan. Kostnaderna skjuter i höjden, och om vi vill följa med har vi inte stora möjligheter att sätta stopp för denna kostnadsutveckling, som är väsentligt snabbare i fråga om sådan materiel som vi använder inom försvarssektorn än i fråga om materiel som används inom andra områden. Vi tar i anspråk en mycket avancerad teknik för våra nya vapen, och kostnaderna blir stora både för anskaffningen och för att hålla vapnen i stånd.

Det försvar som vi har i dag och som vi kommer att behålla under

större delen av 1970-talet – det jag talar om nu ändrar inte särskilt mycket på försvaret, i varje fall inte under de närmaste åren – anser vi vara balanserat; flera talare har sagt det i debatten. Jag misstänker att vi inte har möjligheter att hålla ett så balanserat sammansatt försvar på *alla* avsnitt, om man ser på längre sikt – jag utgår då från att kostnadsnivån skulle vara i stort sett oförändrad. Vi tvingas att göra avvägningar, framför allt i det långsiktiga perspektivet, och vi blir väl tyvärr tvungna att ta ställning till en del av dessa svåra avvägningsproblem redan under de närmaste åren. Eljest skulle vi riskera att göra oekonomiska och felaktiga investeringar i försvarsmateriel.

Det är här som försvarsutredningens majoritet kommer med sina rekommendationer om att vi skall bygga upp det man kallar ett i vidsträckt mening uthålligt försvar. Det är ju ett gammalt problem både i försvarsdebatten och i försvarsplaneringen att avväga kvantitet och kvalitet, dvs. om man bör använda de resurser, som står till förfogande, för att organisera många förband med relativt enkel men ändå godtagbar materiel eller om man bör ha ett till kvantiteten mindre försvar med tekniskt kvalificerad materiel.

Om vi, med hänsyn bl. a. till våra geografiska förhållanden, som försvarsutredningen starkt trycker på, skall hålla fast vid en så stor kvantitet som möjligt – och det har utredningen fastnat för – följer av det, vilket utredningen också kommer till, att vi måste ha kvar den allmänna värnplikten och utnyttja landets manliga befolkning i första hand inom det militära försvaret för att göra det starkt. Detta är ett viktigt principiellt ställningstagande för framtiden.

Herr Virgin och andra har då sagt att när man använder ordet nedrustning – jag misstänker att detta är förklaringen till att herr Virgin använder det ordet – är anledningen att man kan se ett perspektiv med tämligen stora förändringar, där framför allt vårt i dag mycket stora antal fältbrigader kommer att nedgå.

Som herr Wedén påpekat i debatten har redan ÖB i sitt förslag – som emellertid ingen i försvarsutredningen kunde följa på grund av att det var för kostsamt – ansett det nödvändigt att göra en sådan strukturell förändring att ungefär en fjärdedel av antalet brigader skulle bortfalla. Varför? Jo, därför att om vi skulle försöka att utrusta våra ca 30 fältbrigader med den moderna armématerielen under låt oss säga hela 1970-, 1980- och 1990-talen, skulle detta överstiga våra möjligheter. Även i sina längst gående förslag inser ÖB att detta är en omöjlighet.

Här skulle man kunna åberopa vad som sker i andra länder där vi finner precis samma problem; samma avvägningssamtal pågår sedan flera år i Europas alla länder. Resultaten av dessa diskussioner kommer väl att föreligga ungefär samtidigt hos dem. Under 1970-talet och början av 1980-talet kommer man att successivt ta bort ett antal brigader. De brigader man bibehåller kommer att utrustas med den moderna materielen.

På sikt tvingas vi alltså att reducera antalet brigader och bibehålla enbart det antal som vi av statsfinansiella skäl anser oss ha råd att hålla slagkraftigt utrustade. Utredningen är fullständigt överens om att vi skall försöka hålla ett så stort antal som möjligt. Lagg märke till att vi

bibehåller den allmänna värnplikten och att vi inte på grund av en minskning av antalet värnpliktiga reducerar antalet fältbrigader. Förändringen innebär att vi på sikt får en annan sammansättning av försvaret. Det intressanta här är den roll som flertalet ledamöter i försvarsutredningen vill tilldela lokalförsvarsförbanden; de kommer att öka i antal, de kommer att få väsentligt viktigare uppgifter än nu och de får en delvis annan beväpning.

Den nya inriktning som försvarsutredningen nu förordar kommer såvitt jag förstår med hänsyn till de omständigheter som ligger bakom förslaget att göra det möjligt för oss att utnyttja de försvarsbetingelser som ligger i den allmänna värnplikten och i våra geografiska förhållanden. Förändringen kan bara inträda gradvis under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet, men man kan överväga att tidigarelägga en del av förändringen i besparingssyfte. Jag vill dock betona att det är viktigt att förändringen sker så att handlingsfrihet i det längsta bevaras. Studerar man ÖB:s programplaner finner man däri samma grundsyn som hos försvarsutredningen – låt vara att ÖB har utformat sina lösningar på ett annat sätt.

När det gäller fjärrstridskrafterna – som herr Virgin men också andra talare debatterat – delar jag i princip den syn som försvarsutredningen kommit till. Jag anser emellertid att det är nödvändigt att vår militära sakkunskap får mer tid på sig att utreda dessa frågor – inte minst de inbördes förhållandena mellan u-båtar, attackplan och stora övervattensfartyg – innan man tar slutlig ställning.

Herr Wedén ställde en fråga till mig, nämligen om det är riktigt att ytterligare beräkningar inom staber och förvaltningar, utförda sedan försvarsutredningen lämnat sitt betänkande, har visat att man måste tillföra programplanerna ca 300 miljoner kronor mer än man visste om i slutet av förra året eller i början av detta år, dvs. innan försvarsutredningen var färdig med sitt betänkande. Jag kan bekräfta att de slutliga uträkningarna – de är inte riktigt klara ännu – visar på att lönekostnaderna för försvaret under detta år av vissa skäl kommer att bli högre än man räknade med förra året. Vi beräknar att löneökningarna 1972 för de statsanställda totalt i genomsnitt skall bli 9 procent – men för försvarssektorn 12 procent. Detta beror på att många inom försvaret tillhör de lågavlönade, och det är just låglönepåslagen som ger ett mycket kraftigt utslag på våra lönekostnader. – Vi arbetar med dessa problem inom försvarsdepartementet.

Jag vill gärna ta upp en sak till innan jag lämnar talarstolen. Jag skall inte gå in på den bakgrund till försvarsutredningens förslag som ligger i den säkerhetspolitiska bedömningen; vi får tillfälle att återkomma om det. Vi får också tillfälle att här i riksdagen ganska snart återkomma till diskussionen i övrigt. Men jag vill gärna säga några ord på en punkt. Jag tror att det var herr Helén som i går frågade hur det blir med samförståndet i försvarsfrågan – och den frågan kan man ju ställa sig.

Vi har tidigare flera gånger under 1950- och 1960-talen haft s. k. partiöverenskommelser kring försvarsutgifterna. Vi har haft flera sådana överenskommelser, men inte under de senaste åren, och jag har tidigare här i riksdagen vid några tillfällen förklarat varför. Dessa partiöverens-

kommelser möttes nämligen av en ganska stark misstro ute hos allmänheten. Man menade att partierna och partiernas ledningar över huvudet på både riksdag och folk för ganska långa perioder bestämde hur stora försvarskostnaderna skulle vara. När den försvarsutredning tillsattes, vars produkt vi nu diskuterar, angav jag uttryckligen i direktiven för utredningen, vilket också har påpekats i debatten här i dag, att uppgiften för utredningen ingalunda var att få till stånd någon uppgörelse mellan partierna om försvarsanslagens storlek under en viss tidsperiod. Jag tror att en sådan överenskommelse skulle ha mött lika stor misstro ute hos allmänheten som vi konstaterat tidigare, om den hade kommit till stånd.

Det är också anledningen till att regeringen inte tar några initiativ till partiöverläggningar. Vi har nu kunnat studera vad försvarsutredningen kommit fram till, och vi har funnit att det råder en så stor enighet mellan flera av de partier som suttit med i försvarsutredningen att det bör finnas möjligheter att få till stånd en ganska stor enighet i väsentliga frågor kring det regeringsförslag som kommer att framläggas. Jag har haft enskilda samtal med flera företrädare för oppositionen här i kammaren, och jag har stärkts i uppfattningen att sådana förutsättningar finns. Jag har icke gjort några som helst försök – och hade nog inte lyckats heller – att binda någon vid kommande förslag, men jag hoppas ändå att det skall bli en så stor enighet som möjligt vid den kommande riksdagsbehandlingen någon gång i maj månad.

Herr tredje vice talmannen VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill börja med att erkänna att försvarsministern har rätt, när han säger att man kan använda olika metoder för att ange försvarskostnadernas storlek i olika länder. Visst kan man ange dem i kostnader per invånare. Att jag inte använder det måttet beror mest på att jag menar att vad som är intressant är vilka skattebördor som försvaret lägger på invånarna. Då är måttet andel i bruttonationalprodukten riktigare.

Jag trodde inte att försvarsministern skulle förfalla till så enkla argument som att oförändrade kostnader inte skulle kunna innebära nedrustning. Statsministern sade i går i debatten här i kammaren att försvarets kostnader 1948 var 800 miljoner kronor och nu är 7 miljarder kronor. Kostnaderna har alltså niodubblats. Han borde ha lagt till att svenska folkets inkomster under samma tid har kanske femtondubblats och att statens inkomster har ungefär tjugofemdubblats. Jag minns inte de exakta siffrorna, men det rör sig om någonting sådant.

Statsministerns siffror hade dock kanske intresse från en annan utgångspunkt, nämligen just som bevis för hur ovederhäftigt påståendet är att vi inte skulle nedrusta därför att försvarskostnaderna stiger. Vi kunde ha höjt våra försvarskostnader sedan 1948 varje år och kanske i år varit uppe i 900 miljoner kronor, men det skulle i så fall inte bara ha inneburit en nedrustning utan praktiskt taget ha varit en avrustning.

Det är egendomligt hur olika man kan använda begreppet nedrustning. När det gäller nedrustningsförhandlingarna i Genève talar försvarsutredningen om nedrustning och säger i sitt betänkande att förhandlingarna där lett till, visserligen begränsade, men dock framsteg. Men alla vet ju att

vad som hittills skett i nedrustningsförhandlingarna i Genève i bästa fall kan kallas för någon uppbromsning av den pågående kapprustningen.

Jag måste säga att det i hög grad är bristen på konsekvens och uppriktighet i försvarsdebatten som jag finner så stötande.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var i och för sig ett klarläggande som försvarsministern gjorde då han talade om de nya beräkningarna och de påslag som man måste räkna med i förhållande till tidigare kalkyler beträffande löneökningarna. Jag kan konfirmera att den orsak som försvarsministern nämnde är den riktiga orsaken. Men den täcker inte hela sanningen därför att vi även på underhållssidan och materielsidan så småningom får konsekvenskostnadsstegringar av dessa löneökningar. Det var bl. a. därför jag använde uttrycket minst 300 miljoner för perioden medan försvarsministern rörde sig med uttrycket ca 300 miljoner.

Beträffande samförståndsutsikterna i försvarsfrågan var det också klarläggande när statsrådet nämnde att några initiativ icke tagits och kommer, såvitt jag förstod, icke heller att tagas för några ytterligare samtal innan propositionen framläggs. Men försvarsministern hade samtidigt vissa förhoppningar om att den skulle bli av sådant slag att en bredare enighet skulle uppnås. Nå, det får vi väl se då propositionen ligger på bordet. Men det finns en följdfråga som jag gärna skulle vilja göra och som gäller utsikterna till en bredare lösning under enighet: Kommer man från regeringens och det socialdemokratiska partiets sida att ge försvarsutskottet fria händer vid behandlingen eller kommer man att säga: "Detta har vi sagt och det går inte att ändra på"? Det sista är alltså en förutsättning, det första en annan. Det vore intressant för oss att få höra något om detta.

En sak till, delvis föranledd av herr Virgins inlägg, men inte bara det för det har ju varit en hel del tongångar av avancerat slag i pressen bl. a. Herr Virgin sade, om jag fattade rätt, att varje enhet bör ha en sådan kvalitet att den kan möta en motståndare. Nu är ju kvalitet hos enheterna en kombination av, om jag uttrycker mig mycket kort, utbildning och materiel. Båda två erfordras, och det gäller att göra avvägningen optimal. Chefen för materielverket sade i en diskussion häromdagen att man inte kan föra uttunnningen av materielkvalitén så långt att materielen inte blir farlig för fienden. Det bör den ju vara.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Försvarsministern bekräftade förefintligheten av problemet med de 300 miljonerna, ca 300 miljoner, men han gav inte något besked om hur han såg på det i sak. Det får väl ändå inte vara så, herr talman, att opåräknade inslag i en avtalsörelse skall påverka landets värnkraft.

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! Beträffande beräkningarna av underlaget för försvarsbeslutet, som ju tyvärr inte var färdiga när försvarsutredningen slutförde sitt arbete, så pågår det arbetet för fullt. Vi är ställda i samma situation varje

år. Det tar ganska lång tid att få fram dessa underlag, som kommer från våra myndigheter och våra staber. Men vi är också ganska vana vid att inom det anslag på över sex och en halv miljard som vi rör oss med få förändringar på några hundra miljoner, vilkas betydelse vi i sista minuten får klar för oss. Det kan t. ex. gälla kostnaderna för underhåll. Hur stora blev de föregående år? Det kan gälla löneökningarna nästa år. Kostnaderna härför måste räknas ut i detalj medan det ständigt pågår små löneförhandlingar i samband med t. ex. omorganisationer. Vi får som sagt reda på det i sista minuten. Man kan i det avseendet inte anklaga våra myndigheter och staber för att uppgifterna har kommit in så sent, och det har inte herr Wedén gjort heller. För sådana kostnadsökningar har vi varje år tvingats göra motsvarande besparingar inom organisationen, och det kommer vi att föreslå i år också. Några tillägg kan det inte bli tal om. Den chansen har vi aldrig.

Beträffande det anförande som herr Virgin höll nu senast vill jag endast vidhålla att oförändrade försvarskostnader under en period, som försvarsutredningen föreslår, icke kan innebära någon svensk nedrustning. Vad jag uppehöll mig vid var att om den internationella utvecklingen så medger bör vi fortsätta med oförändrad kostnadsnivå för försvaret eller helst – något som vi alla hoppas och önskar – väsentligt minska försvarskostnaderna. Men det förutsätter i så fall en stabil förändring av de internationella förhållandena. Krigsriskerna måste då vara avlägsnare.

Oförändrade försvarskostnader på lång sikt framtingar emellertid, som jag nämnde, att vi får göra nya avvägningar, som herr Virgin inte tog hänsyn till i sitt anförande. Om vi nämligen vill bibehålla den höga kvaliteten på vår tekniska materiel kan vi inte räkna med samma omfattning av försvaret, dvs. samma antal enheter, som tidigare.

Det är väl ingen här som skulle önska att vi för att upprätthålla omfattningen av vårt försvar beställde t. ex. 3 000 à 4 000 J 29 Tunnor – som vi skulle kunna ha råd med – i stället för det mycket lägre antal flygplan som vi nu har. Den tiden är förbi. När vi försöker följa med i den tekniska utvecklingen och tvingas gå ned i antalet enheter, t. ex. antalet brigader, antalet flygplan, så är vi i samma situation – jag betonar det – som andra länder. Hur många flygplan har man i Västeuropa i dag jämfört med vad man hade för 15 år sedan? Ett väsentligt lägre antal, både här i Sverige och i andra länder. Det är den utveckling som vi är inne i. Men det förhållandet att vi tvingas gå ned i antalet enheter och får en annan struktur på försvaret behöver icke betecknas med ordet nedrustning.

Vi ökar försvarsbudgeten nästa år med fem, sex, ja kanske något över sex procent. Vi kommer i den internationella statistiken att bli ett av de få länder i världen som ökar försvarskostnaderna och rustar upp. Vi här i kammaren vet att denna ökning i stort sett är ett uttryck för att vi har höjt lönerna och för att vi har haft en liten inflation. Det mesta av den halva miljard eller mera som vi ökar budgeten med nästa år går ju inte heller reellt till försvarsmateriel. En del av det representerar emellertid ett tillägg för att vi skall kunna följa med bl. a. i den tekniska utvecklingen.

Sverige bör dessutom i dag, som läget är i Europa, om möjligt vara ett av de länder – till dessa hör nästan alla Europas stater både i öst och i

väst – som bromsar upp försvarskostnaderna. Vi hoppas att de flesta skall hamna ungefär på samma nivå som vi. Det skulle ha sett mycket egendomligt ut ute i världen med de avspänningstendenser som finns i nuvarande situation, om Sverige i stället hade slagit in på en väg i försvarsfrågan som bar rätt upp. Vi skulle då få frågor från alla håll om vad det är i Sveriges närhet som andra inte kan upptäcka men som är så oroande och som gör att Sverige genomför en sådan upprustning. Det är därför jag tycker att försvarsutredningens allmänna inställning att vi skall lägga oss stilla på oförändrad nivå är riktig.

Slutligen vill jag säga att ingen har diskuterat hur dessa frågor skall behandlas i försvarsutskottet sedan propositionen framlagts. Jag har icke varit med om sådana diskussioner och jag vill icke heller ge några som helst utfästelser härvidlag.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! För det första vill jag i ärlighetens intresse – om jag får använda detta uttryck – säga att ingen väl har förordat att några svenska försvarskostnader reellt skall skjuta rakt upp, som försvarsministern nu säger. För det andra skulle jag vilja be försvarsministern att titta på försvarskostnadernas utveckling i t. ex. länder som Polen och Tjeckoslovakien under de senaste åren i fasta priser räknat. Då får man inte riktigt en sådan bild som här har framställts. Det betyder inte att jag känner mig särskilt oroad av denna utveckling. Jag vill bara peka på själva förhållandet.

Beträffande terminologin föreligger det en tydlig skillnad mellan försvarsministern och herr Lange. Försvarsministern använder inte ordet "nedrustning". Men det är väl ganska klart att det med den linje som herr Lange förordat kommer att vara adekvat att använda det uttryck som herr Lange använder, dvs. "nedrustning". Det vore ju bra om herrarna kunde ena sig om terminologin.

Till sist: Var det inte ändå ett något förhastat uttryck som försvarsministern fällde när han sade, att man inte kan tänka sig några tillägg med anledning av att de faktiska försvarskostnaderna 1971 har visat sig vara betydligt högre än vad man räknade med under utredningens verksamhetstid. Vi har alltså suttit här i flera veckor och diskuterat innehållet i en M 1-nivå, i en M 2-nivå och i en M 3-nivå med utgångspunkt från de beräkningar som vi har fått. Sedan visar det sig att dessa beräkningar inte håller utan att det finns ett gap, som angivits till storleksordningen minst 300 miljoner kronor.

Om man då, herr försvarsminister, inte skall göra något alls med anledning av det, betyder det ju att var och en av dessa nivåer till sitt faktiska innehåll sjunker med samma belopp som differensen mellan de gamla och de nya kalkylerna utvisar. Menar verkligen försvarsministern att man bara kunde blunda för detta och svälja det inom organisationen? I så fall tror jag inte att det är något särskilt stort bidrag till samförstånd.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! I likhet med herr Wedén måste jag uttrycka min förvåning över försvarsministerns negativa svar på frågor om de 300 miljonerna.

Skulle det vara så att de 300 miljonerna icke skulle täckas utan man skulle hänvisa till sparverksamhet inom försvaret för dessa, då blir ju – som herr Wedén riktigt uttryckte det – en diskussion om minskningsnivån tämligen meningslös, ty förutom dessa 300 miljoner finns redan en ”balanserad obalans” på 1 250 miljoner. Skall denna också bäras av försvaret förefaller det som om den stora frågan i dag inte vore ”rätt upp” utan ”rätt ned”. I så fall vill jag verkligen begagna tillfället att be försvarsministern att tänka om, innan sista handen läggs vid propositionen.

Herr tredje vice talmannen VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Försvarsministern påstod att det blir upprustning, men det var väl en felsägning, så det skall jag inte bry mig om att ta upp.

Försvarsministern uttalar sig om det kommande försvarsbeslutet som om man kunde bortse från de konsekvenser som uppstår efter beslutsperioden, men det tror väl ändå inte försvarsministern. Herr Andersson om någon borde väl ändå känna till vilka långvariga effekter som ekonomiska beslut har just när det gäller försvaret. Alla sådana beslut måste grunda sig på just deras långsiktiga effekter. Försvarsministern vet också att skulle man efter den nuvarande periodens utgång – den period som vi nu diskuterar – vilja återvinna den försvarseffekt som vi nu har, så skulle det kosta väldiga anslagsbelopp, och ändå skulle det inte vara möjligt att uppnå den effekten förrän efter betydande tidsutdräkt.

Herr LANGE (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wedén tror sig kunna konstatera en viss skillnad i terminologin mellan mig och försvarsministern. Jag skulle ha använt ordet nedrustning, men jag tror att jag är helt överens med försvarsministern om att någon nedrustning under den närmaste programperioden är inte majoritetsförslaget innebär. När jag nämnt nedrustning har jag sagt att ligger den linjen fast på längre sikt, så uppnår vi en effekt som professor André beskriver som en nedrustning.

Jag vill också säga, herr talman, att när man påtalar den bristande överensstämmelsen mellan programplaner och perspektivplaner är det inte säkert att felet ligger på programplanerna. Det kan också vara så att man har anledning att föreställa sig andra försvarsstrukturer i perspektivet än de som de militära myndigheterna och överbefälhavaren framlagt. Viktigast är emellertid att det finns en klar överensstämmelse – det sade jag i mitt huvudanförande – mellan var programnivån ligger och de anslagsanvisningar som sker under motsvarande planeringsperiod.

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! I fråga om lönekostnaderna inom försvaret och andra kostnadsökningar kommer vi att få kompensation enligt nettoprisindex. Vi får nog vänta med att diskutera de 300 miljonerna eller vad det är fråga om för kostnadsökningar till dess att vi ser på den allmänna prisutvecklingen. Om jag tar 1960-talet, då vi hade andra index att hålla oss till, och gör en avräkning mot nettoprisindex under de åren, vad skulle jag då finna att försvaret fått för kostnadstäckning, om vi under

1960-talet hade haft nettoprisindex? Jo, då kunde vi konstatera att vi i fråga om materielkostnader skulle ha gjort väsentliga förluster under vissa år. När det gäller bl. a. lönekostnaderna hade vi inte några sådana förluster. Frågan om vilken kompensation för dessa lönekostnader som kommer att utfalla i det garanterade nettoprisindexpålägget, det vet vi inte. Det beror på den allmänna löneutvecklingen i samhället i år, och jag vet inte vad lönekostnadsstegringen kommer att bli. Där måste vi faktiskt avvakta. Vi behandlar de pengar vi talar om här – omkring 50 miljoner kronor för nästa budgetår är det fråga om – på samma sätt som andra sådana justeringar uppåt och neråt som ständigt förekommer i vår stora budget.

Jag tror att ni gör fel i att fästa så stor vikt vid detta belopp, ty det finns försämringar men också förbättringar att ta hänsyn till när man efter hand slutjusterar siffrorna. Att göra så stor affär av detta är ganska orimligt, men herrarna får naturligtvis vänta tills propositionen kommer i mars.

Den relativa försvarseffekten, herr Virgin, beror av vad som kommer att hända i världen under de närmaste fem åren. Jag är medveten om att det är svårt att se någon trend i vad som sker i andra länders rustningar. Det är litet växlande. Visst har några av Warszawapaktens stater ökat sina försvarsutgifter och NATO-stater har minskat sina försvarsutgifter, men ser man det i stort har vi under de tre senaste åren haft en tämligen oförändrat jämn utveckling i andra länder. Det finns förhoppningar om att andra länder kommer att fortsättningsvis göra som vi. I så fall minskas inte vår relativa försvarseffekt.

Skulle däremot läget i världen försämrats med en ny upprustningsperiod som följd, vilket jag hoppas inte skall bli fallet, är vi självfallet så realistiska att vi vid den omprövning – rullning av programplanerna – som skall ske varje år kommer att ta hänsyn till det.

Herr förste vice talmannen anmälde att herr tredje vice talmannen Virgin anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr GÖRANSSON (s):

Herr talman! När man står sist på en talarlista inom ett visst ämnesområde finns det alltid en risk att man kastar det först uttänkta anförandet åt sidan och enbart ägnar sig åt den diskussion som de tidigare yttrandena föranlett. Men jag skall försöka att ge några synpunkter på sådant som jag anser inte ha blivit föremål för någon större utläggning här. Jag gör det som en del av det utredningsuppdrag som försvarsutredningen har, nämligen att bredda och öka insynen i försvarsfrågan.

Jag kan emellertid inte låta bli att först, om herr tredje vice talmannen tillåter, säga några ord om vad jag tycker om det ganska nedvärderande omdöme som han gör om det nya program- och planeringssystemet då han ifrågasätter hur angreppsfallen utnyttjats av utredningen, vad handlingsfriheten är, om den bara är ett honnörsord, och en hel rad andra saker som ingått i vårt arbete. Jag tror, herr tredje vice talmannen, att det ambitiösa program som försvarsutskottet har lagt upp för att förmedla

kännedomen om detta nya planeringssystem till försvarsutskottets ledamöter kan leda till att även herr Virgin och jag, trots att vi bara är suppleanter, tar del av det.

Jag skall ärligt erkänna att mycket är fel i det nya planeringssystemet – jag har aldrig träffat på ett nytt system som inte haft sina brister. Men otvivelaktigt har det givit oss i utredningen en hel del av värde. Inte minst dagens debatt visar att vi har fått en mer initierad behandling – kanske också en mer nyanserad – än vi har haft i försvarsfrågan på många år.

Handlingsfrihet är i detta sammanhang inget honnörsord. Det begreppet har varit vägledande för utredningen när det gällt att ta ställning till olika avvägningsprogram och välja olika vapensystem. Härför krävs forskning och utveckling för att man skall kunna få handlingsfrihet. Vi måste också ha denna handlingsfrihet för att kunna öka respektive minska materielltillförseln till försvaret. För det krävs produktionskapacitet i fredssamhället. Handlingsfriheten är vidare en fråga om utbildning av personal och uppsättning av förband. Vad behövs för det? Jo, det krävs att vi har kvalificerat befäl samt utbildnings- och underhållsanstalter som vid varje tidpunkt kan disponeras för försvarets räkning.

När myndigheterna skall bygga ut denna handlingsfrihet gäller det för dem precis som för försvarsutredningen att skaffa sig en rimlig balans mellan dessa olika ting som vi anser är delar av vår handlingsfrihet.

I samband med Tjeckoslovakienkrisen 1968, när den sovjetiska krigsmakten invaderade Tjeckoslovakien, hoppades vi väl litet till mans att det tjeckiska folkets icke-våldsmotstånd mot den tungt beväpnade och väl organiserade ryska invasionsstyrkan skulle leda till framgång. Jag tror att vi fortfarande har på vår näthinna hur unga och gamla människor i Tjeckoslovakien gjorde allt för att förbrylla den ryska krigsmakten: man bytte gatuskyltar, tog bort vägvisare, vred dem åt fel håll och försökte med diskussioner och vädjanden till den enskilde ryske soldaten få honom att förstå att man inte ville ha någon yttre inblandning i landets angelägenheter. Det var många andra icke-våldsmetoder som kom till synes, och de hade till mål att skapa sådan förvirring bland ockupanterna att de skulle lämna Tjeckoslovakien.

Hur gick det? Har vi någonting att lära av det som där hände? Visst blev det en viss förvirring och en viss handfallenhet i begynnelsen inför denna form av motstånd. Men efterhand ändrade militärerna sin taktik så att civilmotståndet bröt samman och de invaderande kunde slutföra operationen i enlighet med de direktiv som de hade med sig. Vad kan vi då lära här i Sverige? Har vi möjlighet att i fred förbereda, utbilda och organisera ett icke-våldsmotstånd, som kan ha en avskräckande verkan på en eventuell angripare?

Jag vill påstå att försvarsutredningen seriöst har försökt diskutera sig fram till vid vilka tillfällen civilmotståndet kan förväntas ha en möjlighet att bli framgångsrikt. Professor Adam Roberts från England, en av de mest initierade i denna fråga, har haft i uppdrag av försvarsdepartementet att göra en historisk kartläggning av denna motståndstyp och framföra synpunkter på civilmotståndets möjligheter, i ett neutralt land som Sverige, att verka krigsavhållande. Men tyvärr måste vi, efter att ha tagit del av denna utmärkta sammanfattning, konstatera att det inte finns

några exempel i historiskt perspektiv på att civilmotstånd har kunnat genomföras så effektivt att det kunnat nå avsett resultat. Vi har därför dragit den slutsatsen att civilmotstånd inte kan utgöra något hållbart alternativ till ett svenskt militärt försvar. Däremot kan det spela en kompletterande roll som en metod att utöva motstånd inom områden som är ockuperade av en angripare. Detta sista är ett av skälen till att man ytterligare bör studera förutsättningarna för civilmotståndet. Om de bedöms som gynnsamma, bör man också sprida kunskap om civilmotståndets idéer och metoder bland befolkningen redan i fred. Jag förutsätter därför att försvarsdepartementet även i fortsättningen kommer att följa denna fråga och utnyttja de organ i Sverige och utomlands som kan bidra till att ge oss bättre underlag för denna motståndsform.

Gerillaförsvar som alternativ till ett militärt försvar saknar helt historisk förankring. Däremot är gerillakrig som sådant sedan länge känt. Det syfte som det i första hand har är att befria ett land från en ockupant eller från en misshaglig regim. Låt mig nämna några exempel. I länder som Jugoslavien, Cuba och Vietnam har gerillan varit början till befrielse. Men karakteristiskt för alla dessa länder, som i modern tid har utnyttjat gerillakriget för att vinna frihet, har också varit att när befrielseörelserna själva har kommit till makten har gerillastyrkorna omorganiserats till en konventionell krigsmakt.

För ett neutralt land som Sverige är det viktigt att följa de internationella regler och bestämmelser som har upprättats mellan länderna. I utredningen har vi därför konstaterat att gerillaförsvar ej kan uppfylla de neutralitetspolitiska krav man har rätt att ställa på vårt land. Däremot finner vi det angeläget att försvarsstyrkornas utbildning utformas så, att den enskilde soldaten även kan uppträda i mindre grupper i det s. k. fria krigets form.

Låt mig så säga några ord om civilförsvarets fortsatta utbyggnad. Man kan – det har inte minst utredningen visat – tillämpa skilda principer för utformningen av ett försvar. Det gäller både på civilförvarsområdet och i det militära försvaret. Det som styr de olika principerna i fråga om utformningen är naturligtvis i första hand karaktären av hotet från andra länder samt dessutom de resurser som vi är beredda att avdela för ändamålet. Detta gäller, som sagt, såväl civilförsvaret som det militära försvaret.

Men civilförsvaret har också någonting i sin planering som kan påverka det i högre grad än det militära, och det är fredssamhällets utformning och utveckling. Civilförsvaret måste alltså knyta an till fredssamhället sådant det är och i möjligaste mån utnyttja befintliga resurser i sin framtidsplanering. På vissa områden och för vissa materieltyper finns det dock ej i fredstid civila resurser som kan utnyttjas, utan civilförsvaret måste beställa och lägga upp egna förråd av olika slag. Det kan gälla radiokommunikationsmedel, olika livsförnödenheter, brandskyddsmateriel osv. Jag anser att det i sådana fall är högst väsentligt att denna krig kompletterande materiel också kan utnyttjas i fred. Som exempel vill jag nämna att polisen utnyttjar en hel del radiomateriel från civilförsvaret. Därmed slipper polisen egna inköp och förråd av denna materieltyp. Jag tror att det är angeläget att betona att det här krävs ett

fortsatt samarbete mellan civilförsvarets ledning och andra myndigheter, såväl statliga som kommunala, så att man på ett ännu bättre och effektivare sätt skall kunna använda civilförsvarets materiel även i fredstid. Civilförsvaret skulle säkert kunna bidra mycket när det inträffar större bränder, miljökatastrofer, olyckor på vägar och i samhällen. Det skulle vara möjligt att räkna upp många andra tillfällen då civilförsvaresmaterielen skulle vara av stor betydelse för att minska de katastrofrisker som förekommer i ett modernt industrisamhälle.

Torsten Gustafsson i Stenkyrka är oroad över fredssamhällets ökade sårbarhet genom den koncentration och centralisering som sker till vissa delar av vårt land. I viss mån förstår jag denna oro och kan dela den. Men jag tror inte att vi skall glömma att det också finns positiva sidor i denna utveckling, inte minst för den mellanfolkliga samlevnaden. Denna centralisering och koncentration är ju ingenting specifikt svenskt utan någonting som sker i alla industriländer. Därmed kan man säga att även de får ökad sårbarhet. Låt mig bara erinra om pipelines som man håller på att bygga mellan öst och väst och som skall transportera gas, oljor och andra förnödenheter, om kommunikationsvägarnas hårdare utnyttjande, om tätortstillväxten, som är lika stark i väst som i öst, om det ökade handelsutbyte som sker mellan länderna och som i framtiden med all sannolikhet kommer att kräva både en större specialisering i varje land och därmed ett större beroende av andra länder.

Allt detta bidrar, menar jag, till den ökade sårbarheten. Det är min förhoppning att alla länder till sist skall komma till den slutsatsen att krig är omöjligt och att vi därmed kan få en positiv fredlig utveckling länder och folk emellan.

I detta anförande – under vilket fru andre vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar – instämde fru 1 Normark (s).

Fru andre vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Fru talman! Riksdagen skrev förra året enhälligt till regeringen och bad regeringen undersöka och ta till vara de möjligheter som kan föreligga att tidigarelägga byggandet av Härryda flygplats. Det var nu inte bara i syfte att ge invånarna i Göteborgs- och Boråsregionen och övriga Västsverige tillgång till en modern flygplats något år tidigare än vad som ursprungligen var planerat. Nej, det utslagsgivande i riksdagens enhälliga beslut var att trängseln på Torslanda flygplats är så stor, att man kan riskera att man måste göra dyrbara och kortsiktiga investeringar på Torslandafältet för att kunna upprätthålla trafiken där på ett något så när nöjaktigt sätt, om Härrydafältet dröjer för länge.

Nu fanns det en viss skepsis bland experterna om möjligheterna att få Härrydafältet färdigt tidigare. Det var en expert som sade så här, när han hörde om riksdagens beslut: Det tar en viss tid att göra en omelett – det går inte att göra på kortare tid. Det tar en viss tid att få en flygplats färdig – det går inte att göra på kortare tid det heller.

Men jag vill gärna ge luftfartsverket ett erkännande. Det kunde ha varit naturligt, när luftfartsverket fick uppdraget, att man hade slagit ifrån sig och sagt att all erfarenhet visar att det kommer att ta så lång tid. Men det gjorde man inte, utan man satte sig i stället ned och utarbetade en ny metodik som skulle kunna göra det möjligt att påbörja själva byggandet av flygplatsen redan innan hela projekteringsarbetet var färdigt. Genom en generalentreprenad skulle detta kunna vara möjligt, och man skulle kunna vinna minst ett år genom den här metodiken, så att huvudbanan kunde vara färdig 1976 i stället för 1977. Totalkostnaden skulle inte bli större genom detta sätt att bygga. Det har sagts att man t. o. m. skulle kunna ha lättare att hålla tidsplanen, men det är klart att en större del av kostnaden på det sättet skulle komma på de tidigare åren.

Nu har kommunikationsministern fått två alternativa förslag, och jag hoppas att han allvarligt vill pröva det förslag som skulle möjliggöra ett tidigareläggande, därför att det är mycket välmotiverat från trafikekonomiska synpunkter och skulle betyda mycket för Västsverige. Jag begär ju inte något besked av departementschefen nu på den här punkten, men jag hoppas att han skall ha någonting att säga när vi senare under riksdagen får anledning att ta upp luftfartsverkets verksamhet till debatt här i kammaren. Då finns det också anledning att ta upp frågan om den andra banan som är med i planeringen. Med tanke på behovet av regularitet och effektivitet är det mycket viktigt för det första att den inte blir fördröjd och för det andra att den får den bästa möjliga utformningen.

Fru talman! När jag nu lämnar den här speciella frågan för att från folkpartiets utgångspunkter ta upp några trafikpolitiska frågor, så vill jag först säga att jag tycker att kommunikationsnövudtiteln i år är mycket intressant. Det är den i regel alltid för resten -- det är få departement som i statsverkspropositionen lämnar en så omfattande redovisning för sin verksamhet som kommunikationsdepartementet gör. Men det som är särskilt intressant i år är att jag i det som departementschefen säger tycker mig skönja några konturer till den översyn av trafikpolitiken som inte minst folkpartiet har begärt. I sina kommentarer till Vägplan 1970 säger kommunikationsministern att den kalkylmodell som utredningen använt och som omfattar byggnads- och driftkostnader, trafikanternas fordons- och tidskostnader och samhällets olyckskostnader bör förbättras, bl. a. så att trafikolyckorna vägs in på ett mera rättvisande sätt. Men kommunikationsministern säger också att det inte räcker med att bara bestämma de trafikekonomiska vinsterna utan att man på såväl längre som kortare sikt skall bedöma och prioritera vägbehoven inom ramen för den regionalpolitiska målsättningen. Det är synpunkter som vi skriver under på. Vi har ju hävdats att lika väl som man på det ekonomiska området har en ramhushållning, där samhället lägger ut vissa ramar för verksamheten, bör man ha det även på det trafikpolitiska området, så att man får till stånd en integrerad trafikpolitik som genom att inordnas i den regionalpolitiska målsättningen tryggar en tillfredställande transportförsörjning för landets olika delar, varvid även miljöpolitiska och sociala synpunkter beaktas.

Beträffande vägarna vill jag säga att målsättningen, som jag ser det, inte går att uppfylla inom ramen för nuvarande vägenslag. Därför har vi

från folkpartiets sida begärt en plan för en ökning av vägenslagen under de närmaste åren, samtidigt som vi begärt vissa direkta anslagshöjningar till drift av såväl allmänna som enskilda vägar. Hur illa det för närvarande är ställt illustreras av det förhållandet att vägverket på grund av otillräckliga ekonomiska resurser inte kan sköta vägarna rationellt. Vägverket skriver i sina petita att den förutsatta produktivitetsoökningen på 2 procent inte kan uppnås. Man förutser tvärtom en produktivetsminskning. Det är ju ett direkt oekonomiskt sätt att driva en verksamhet. När det gäller effektiviteten betyder det omkring 20 miljoner kronor om året i ren förlust.

Vi får senare i år återkomma till vägenslagen och till Vägplan 1970. Vi har framställt vissa yrkanden i våra motioner, och de kommer ju att behandlas av trafikutskottet. Vi får alltså ta upp de yrkandena till debatt senare.

Men det är en speciell fråga som jag här vill beröra. Det gäller kommunernas och kanske alldeles särskilt de hundra större kommunernas situation här i landet. Enligt gällande bestämmelser skall kommunerna för underhåll av statsbidragsberättigade gator och genomfartsleder erhålla statsbidrag med 95 procent. På grund av brist på medel har dessa statsbidrag minskat undan för undan, och en allt större del av utgifterna för de gator och genomfartsleder som anses vara av så stort allmänt intresse att staten bör gå in och ge bidrag med 95 procent har måst finansieras genom kommunalskatten – och den är sannerligen hög nog ändå! I en skrivelse från Kommunförbundet till kommunikationsdepartementet i höstas påvisades det att kommunerna under åren 1968 och 1969 i genomsnitt bara hade fått något över 40 procent i statsbidrag till underhåll för dessa gator och trafikleder i stället för de 95 procent som de egentligen skulle haft. Av statistiken för Göteborgs kommun framgår t. ex. att man där under nämnda år bara i underhåll har fått lägga ut över 10 miljoner kronor per år i extra kostnader.

Men det har ändå funnits en liten marginal, därför att anslaget har varit ett *förslagsanslag* och alltså har kunnat överskridas. Nu vill emellertid kommunikationsministern ta bort också denna lilla möjlighet att följa statsbidragsbestämmelserna inom den prutade ramen, och han föreslår att anslaget i år skall betecknas som *reservationsanslag*. Det låter ju ganska oskyldigt. Det är bara det att ett sådant anslag inte kan överskridas. Ja, men då sätter man ju huvudprincipen för de nuvarande bestämmelserna ur kraft, säger någon. Javisst gör man det! Kommunikationsministern säger också att han har för avsikt att senare ändra statsbidragskungörelsen. Vi har i det fallet inte begärt någon höjning av beloppet, men vi har motionerat om att detta anslag även i fortsättningen skall få vara ett förslagsanslag. Det bör i alla fall vara någon måtta på pressen på kommunerna!

Fru talman! Det är många trafikpolitiska frågor som jag här inte tar upp, men det beror inte på att jag tycker att de är mindre viktiga. Sålunda kommer jag inte att beröra trafiksäkerhetsfrågorna trots att de har så stor betydelse. Och detta beror på att jag hoppas att trafiksäkerhetsverket skall tillföra debatten nytt material, så att de alternativ som skulle ha lagts fram i oktober förra året nu presenteras under de närmaste månaderna.

Men, fru talman, om nu kommunikationsministern beträffande vägarna vill vidareutveckla den redan mycket ambitiösa kalkylmodell som vägplaneutredningen gjort i syfte att få en från samhällsekonomiska synpunkter mera rättvisande kalkyl, så kan vi konstatera att statens järnvägar fortfarande utgår från rent företagsekonomiska beräkningsmetoder. De kompletteras ju sedan med den kollektivbiljett som vi betalar för icke lönsamma järnvägslinjer. Men själva bedömningen av verksamheten sker utifrån företagsekonomiska grunder. Detta har haft till följd att man från SJ:s sida måste bedriva en hård nedläggningspolitik. Jag kan som ett exempel nämna busstrafiken på Gotland som SJ hotade att helt lägga ned. Den var inte företagsekonomiskt lönsam, och vidare framförde man det egendomliga argumentet, att Gotland ju nu har sammanslagit alla sina kommuner till en kommun, och då är det inte längre en regional utan en kommunal angelägenhet, och därför skulle staten inte ha något ansvar för det. Regeringen har nu den 21 januari beslutat att ingen väsentlig ändring av SJ:s busstrafik på Gotland skall ske mot gottlänningarnas vilja före den 1 juli 1973. Samtidigt fick SJ instruktioner om att tills vidare iaktta återhållsamhet i fråga om begränsning av busstrafik mellan centralorter i olika kommunblock.

Vi har i motion begärt en ny järnvägskostnadsutredning. Från de andra oppositionspartierna föreligger liknande förslag på detta område. Det är nödvändigt, som vi ser det, att de samhällsekonomiska kostnaderna och den samhällsekonomiska nyttan av SJ:s verksamhet i stigande utsträckning får påverka bedömningen av verksamheten. Vi tycker att kommunikationsministern är inne på rätt väg när det gäller besluten i fråga om busslinjerna. Fortsätt nu bara på den! Vi vill upprepa vår synpunkt att i avvaktan på det utredningsarbete som nu pågår inte en meter järnväg läggs ned mot de berörda kommunernas vilja.

Det har, fru talman, på olika sätt framgått att man inom SJ är synnerligen kritisk såväl mot regeringen som mot riksdagen. Man är kritisk mot regeringen, därför att den inte har föreslagit någon ersättning till SJ för de speciella försvarskostnader som man har inom SJ, att regeringen inte har föreslagit någon ersättning för järnvägs- och busstrafiken i Tornedalen och att regeringen inte heller föreslår någon ersättning till SJ för den busstrafik som SJ måste sköta på grund av instruktionerna av den 21 januari. Mot riksdagen är man kritisk därför att majoriteten där enligt uppfattning på SJ-håll skulle hindra rationalisering. Det har t. o. m. talats om att SJ skulle via regeringen begära ersättning från riksdagen för att förslaget om ändring av den regionala organisationen avslogs för ett par månader sedan.

Med anledning av detta måste jag säga några ord i denna fråga. SJ kom med ett organisationsförslag som underkändes av det speciella statliga organ som sysslar med rationaliseringsfrågor, nämligen statskontoret, som sade att en ny regionindelning för SJ:s organisation bör föregås av en närmare utredning som också beaktar de regionalpolitiska synpunkterna. Detta beslöt riksdagens majoritet. Var då riksdagsmajoriteten motståndare till rationalisering inom SJ? Låt oss höra vad riksdagsmajoriteten sade, och jag citerar ur utskottsbetänkandet:

”Från flera remissinstansers sida har framhållits att redan inom den

nuvarande organisationens ram en betydande rationalisering och personalminskning bör kunna ske. Enligt vad utskottet erfarit har dock en inte oväsentlig rationalisering ägt rum på det lokala och regionala planet. Utskottet har vidare bibringats uppfattningen att en ytterligare sådan kan genomföras och vill jämväl erinra om det omfattande utrednings- och undersökningsarbete i detta syfte som sedan någon tid pågått beträffande centralförvaltningen. För sin del vill utskottet understryka vikten av att detta arbete bedrivs med kraft och – i den mån så inte redan skett – utsträcks att omfatta alla nivåer inom såväl centralförvaltningen som de regionala och lokala förvaltningarna. Härav föranledda åtgärder torde i stor utsträckning kunna vidtas inom ramen för verksledningens egna befogenheter.”

Det framgår klart av utskottsbetänkandet att vad utskottsmajoriteten motsatte sig var en speciell form av organisationsförändring på ett speciellt område, att man underströk vikten av att en rationalisering kommer till stånd och att man begärde att en ny utredning om den regionala verksamheten skulle bedrivas skyndsamt och ett nytt förslag föreläggas riksdagen. Jag vill understryka att utskottet sade att av rationaliseringen föranledda åtgärder ”torde i stor utsträckning kunna vidtas inom ramen för verksledningens egna befogenheter”.

Här har talats om rationaliseringen av maskin- och förrådstjänsten, som SJ beräknat skulle ge 15 miljoner på litet längre sikt – man åstadkommer ju inte besparingarna på en gång.

Vi var inom utskottsmajoriteten mycket intresserade av detta förslag – det var bara SJ:s generaldirektörs deklARATION inför utskottet att det inte gick att dela på de här två sakerna som fick oss att avstå från att göra så. Skulle det nu vara så att man inom SJ funnit att det går att dela på de här sakerna och att en rationalisering av maskin- och förrådstjänsten kan ske inom ramen för verksledningens egna befogenheter är det i full konsekvens med riksdagens beslut att så sker.

Utskottet sade alltså att utredningen om den regionala verksamheten bör bedrivas med skyndsamhet och att ett nytt förslag föreläggs riksdagen. Enligt vad jag erfarit har man inom SJ inte ens påbörjat någon sådan ny utredning. Det förvånar mig. I stället för att som ett bortskämt barn sitta och tjura i ett hörn därför att man på en punkt inte får precis som man vill borde man i det nya läget kunna forcera arbetet på den nya utredningen.

Det bedrivs, fru talman, ett utmärkt arbete inom SJ. Jag har stor respekt för SJ-ledningens förmåga och vilja, och mycket av den kritik som riktas mot SJ är obefogad. Men på den här punkten tycker jag att det finns anledning att säga att SJ med anledning av riksdagens beslut och i samråd med Kungl. Maj:t snarast bör komma fram med ett nytt organisationsförslag.

Herr PERSSON i Heden (c):

Fru talman! Överkoncentration till storstadsområdena måste från mänskliga och miljömässiga synpunkter motverkas. Den lokaliseringspolitiska målsättning – ett decentraliserat samhälle – som centern anser det vara en nödvändighet att snarast möjligt förverkliga är ett led i skapandet

av en strukturomvandling för att den enskilda människans krav på trivsel och trygghet skall tillgodoses.

Vi har från centern hårt kritiserat regeringens arbetsmarknads- och näringspolitik, som varit inriktad på att stimulera den s. k. geografiska rörligheten, dvs. bortflyttning av arbetskraft från de sysselsättningssvaga områdena, främst till stora tätortsregioner. Denna koncentrationspolitik har fått svårberäknade verkningar. Det är klarlagt att mycket av vad som nu äger rum i samhället – stressjukdomar, en ökad kriminalitet, som gör att enskilda människor lever i ett osäkerhetstillstånd, ungdomsbrottsligheten, familjetragedier etc. – i stor utsträckning beror på koncentrationsutvecklingen med trångboddhet o. d. såsom följd.

Centerns mångåriga kamp för lokaliseringspolitiken med ett decentraliserat samhälle såsom målsättning har vunnit allt större anslutning. Vi är självfallet glada för denna utveckling, men då gäller det att underlätta för de olika regionerna i detta land att på ett ändamålsenligt sätt genomföra denna lokaliseringspolitiska målsättning.

Ett samhälles utveckling är sålunda i hög grad beroende av goda kommunikationer. Målsättningen måste vara att olika delar av vårt land får en tillfredsställande trafikförsörjning. Den kollektiva trafikpolitiken bygger på kommersiell bas. Olika typer av trafikmedel skall konkurrera med varandra i enlighet med 1963 års trafikpolitiska beslut. Med den omfattande folkomflyttning som äger rum har allt större glesbygdsområden skapats, och även de mindre tätorterna har ytterligare uttunnats befolkningsmässigt sett. Detta har i sin tur ytterligare försvagat underlaget för den kollektiva trafiken. Därför måste det allmänna träda in så att även dessa bygder kan få en tillfredsställande trafikförsörjning. Vad som här helt enkelt är nödvändigt är en samordning mellan de olika trafikmedlen. Inget trafikföretag får betraktas såsom ett självändamål. En samordning är helt enkelt ofrånkomlig. Tyvärr har inte denna samordning varit så utmärkande under de år som har gått. Här måste sålunda en ändring komma till stånd.

Det trafikpolitiska beslutet från vårriksdagen 1971, då centern, moderata samlingspartiet och socialdemokraterna stod eniga, har lett till att länsstyrelserna har fått regeringens uppdrag att genomföra en regional trafikplanering. Även en utbyggnad av den trafikpolitiska delegationen är värd att notera i positiv anda. Man kan sålunda förvänta att just den samordning av trafikpolitiken som bl. a. centern gång efter annan har framfört krav om kommer att förverkligas.

En gång i tiden utgjorde järnvägen det dominerande kollektiva trafikmedlet, men under de senaste årtiondena har järnvägsdöden varit utomordentligt framträdande. Från den tiden då järnvägsnätet var som störst, ca 17 000 bankilometer, har antalet bankilometer minskat med bortåt 4 500 till 12 600 den 1 juli 1971. Det har vidare aviserats betydande indragningar i fortsättningen.

Under den förut omnämnda regionala trafikpolitiska utredningens arbete fram till den 1 oktober 1974 har det dock förutskickats att återhållsamhet i fråga om järnvägsnedläggelser skall iakttas. Det är ett tillfredsställande besked som kommunikationsministern har lämnat. Jag vill gärna uttala den förhoppningen att denna regel kommer att vara

tillämplig också i fråga om statens busslinjer. Det har nämligen varit kutym att några större beslut om förändringar inte skall fattas under pågående utredningar. Just dessa utredningar som nu pågår på det regionala planet var en av orsakerna till att riksdagen – och det med ganska stor majoritet – avvisade förslaget om en ny distriktsindelning inom SJ och därmed också följde de linjer som man alltid tidigare i denna riksdag har följt, nämligen att inga större förändringar skall äga rum under pågående utredningar. Därmed är dock inte sagt att inte en fortgående rationalisering inom SJ skall företas. Detta förutsätter också trafikutskottet, som starkt har understrukit betydelsen och nödvändigheten av en fortgående rationalisering.

Det torde vara riktigt att riksdagen efter den omförmälda utredningen får tillfälle att ta ställning till bl. a. det framtida järnvägsnätets utformning. Busstrafikens kostnadsökningar är av sådan storleksordning att samhällsstöd är nödvändigt, men dessa kostnader får inte övervältras på kommunerna. Det finns annars en tendens till detta. SJ, privata bussföretag osv. presenterar ganska stora räkningar för att bussarna över huvud taget skall gå. Jag anser det vara alldeles felaktigt att kommunerna skall stå för detta. Därför är det nödvändigt att det statliga stödet till icke lönsamma busslinjer skrivs upp.

Koncentrationen enligt vägplancutredningen, som bl. a. säger att tätortsbefolkningens andel av landets befolkning skall uppgå till 80 – 85 procent under 1980-talet, är ganska bekymmersam. Enligt förslag till regionplan skall Stockholm fram till år 2000 öka sitt invånarantal med 1 miljon till över 2,5 miljoner människor. Det är en skrämmande utveckling och en koncentration som alla, och – är jag övertygad om – inte minst storstadsbefolkningen själv, vill bli förskonade från.

Om vägplaneutredningen följs, kommer vägar ute i de olika länen, i synnerhet de mindre, allmänna vägarna och de enskilda vägarna, som är matarleder ut till de stora länsvägarna och riksvägarna, att ytterligare eftersättas i fråga om såväl förbättringar som underhåll. Det är en synnerligen dyster bild av den regionalpolitiska utvecklingen.

Talar man med vägmyndigheterna ute i länen, så får man besked härom. Det räcker faktiskt med att tala med myndigheterna i Älvsborgs län, som kan ge besked om att bristande medelsanvisning förhindrar en välbehövlig vägupprustning. Vi har därför från centerns sida begärt ökade anslag på tilläggsbudget till vägupprustningar under innevarande budgetår.

Jag vill gärna ge statsrådet Norling ett erkännande för att han i statsverkspropositionen bl. a. säger: "Det föreligger här ett behov av att man i det fortsatta mera långsiktiga utvecklingsarbetet eftersträvar att väga in olika samhällsekonomiska effekter, vilka inte ryms inom den nuvarande modellen. Behovet härav ökar med de vidgade regional- och näringspolitiska aspekter, som läggs på samhällets investeringar i olika hänseenden." Med detta vill man hoppas att statsrådets uttalande kommer att återspeglas i praktisk politik. Statsrådet har, om jag kan tolka skrivningen rätt, sålunda tagit avstånd från den koncentrationspolitik som har framförts i vägplanen.

Vägpolitiken och regionalpolitiken måste i sin helhet sammanfalla. En

sådan målsättning måste bli förhärskande i det politiska handlandet om regionalpolitiken på ett vettigt sätt skall kunna genomföras, syftande till en positiv befolknings- och näringsutveckling i landets olika delar.

Till sist, fru talman, vill jag gärna framhålla att det från trafiksäkerhetssynpunkt är nödvändigt att höja vägstandarden, i synnerhet att genomföra förbättringar av trafikfarliga vägdelar som ger upphov till trafikolyckor. Det hjälper inte om vi sänker hastigheten till 70 eller 90 kilometer i timmen, om vägstandarden är sådan att trafikfällor mångestades uppstår. Inte minst mitt hemlän är illa utsatt för sådana. Jag tror att statsrådet vid sitt besök i Älvsborgs län fick en bild av förhållandena där, och dessa är inte heller unika i jämförelse med landets övriga delar.

Trafikolyckorna är skrämmande. Frånsett mänskliga tragedier, som inte kan mätas med ekonomiska mått, åsamkas samhället enorma kostnader med anledning av de dagligen förekommande trafikolyckorna. En väl planerad trafikpolitik är sålunda självfallet en första förutsättning för att hindra överkoncentration. Den ger möjlighet till ett decentraliserat samhälle, där den enskilda människans legitima krav på trivsel och trygghet kan bli tillgodosedda.

Fru THUNVALL (s):

Fru talman! Den uppdelning i olika ämnesområden som tyvärr numera sker gör det nästan omöjligt att ta upp andra frågor i denna som jag knappast kan kalla allmänpolitiska debatt än dem som rubriken anger. Jag beklagar detta. Nog så viktiga ämnesområden kommer också så långt ner på talarlistan att intresset för debatten har sjunkit undan. Jag kan här nämna det ämne vi nu håller på med samt familje- och socialpolitiken. Jag känner i varje fall på detta sätt.

En anledning till att jag ändå beslöt mig för att delta i denna debatt var min önskan att få ta upp en del trafiksäkerhetsfrågor. Att motionera i frågor som redan ligger under utredning och behandling vill jag undvika, men jag hoppas att departement och berörda utredningar och verk ändå skall ta del av de synpunkter som förs fram på detta sätt.

Jag vill börja med den pågående bilbälteskampanjen. Hittills har den varit inriktad på operation övertalning, information till mindre grupper och gott föredöme. Nu går den in i ett mera utåtriktat skede med en upptrappning i kampanjvecka den 23–29 april. Jag hoppas att man på den vägen skall lyckas med syftet att få bilister i större utsträckning än som nu sker att inse vikten och nödvändigheten av att använda bilbältet.

Ändå är jag tveksam om resultatet av kampanjen, så länge det finns så många och så krångliga typer av bälten. Häromdagen läste jag emellertid att en grupp inom trafiksäkerhetsverket lagt fram ett förslag om obligatoriskt rullbälte. Jag hoppas verkligen att ett regeringsförslag med bl. a. påbud att bära rullbälten – kanske med någon dispens – kommer så snart att det kan träda i kraft 1974 såsom det var tänkt i det framlagda förslaget.

Vid en information för personalgrupper vid ett sjukhus häromdagen kunde inte ambulansförarna vara närvarande, men man trodde inte att de heller använde bilbälten. Trots deras körskicklighet inträffar olyckor även med ambulanser. De är ju inte heller ensamma på vägen.

Bland alla taxiförare som jag mött under åren åkte jag för en tid sedan med den förste som hade bilbälte. Något måste ske snart på detta område.

De långa transporttågen på våra vägar skapar problem för omkörande och inte minst för mötande trafikanter.

Jag skall inte återigen tala om de 24 metrarna nu, men de finns med i bilden när jag nämner olyckor som har inträffat t. ex. då en lastbil med släp kommit från en skogsbilväg och velat köra ut med en vänstersväng. I ett exempel som jag vill nämna bland flera blev släpvagnen stående tvärsöver vägen. En mötande bilist trodde sig givetvis möta en enkel lastbil, då ingen annan belysning eller markering fanns. Han bländade av och körde rakt på, och två människor dödades. Två bilar till hann bli inblandade med personsador som följd.

Här måste skyddsförordningar följas upp och skärpas med krav på sidoblinkers och liknande efter hela fordonet.

Fordon med för bred last har en belyst skylt ovanför förarhytten som rapporterar detta. Även om 24 meter är en laglig längd, skulle, som jag ser det, en effektiv varning uppnås med en skylt av liknande slag med beteckningen "långt fordon". Det är en viktigare upplysning för mötande trafikanter än firmanamnet, som nu finns där.

Kravet på trafik kort för förande av lastfordon och liknande borde enligt min uppfattning skärpas att gälla också ganska små firmabilar. Om jag är riktigt underrättad pågår en utredning, men förslaget tycks dröja.

Problemet med saltning och/eller dubbade däck uppehöll jag mig vid under en debatt föregående år. I dag hänvisar jag till en motion i ämnet med Otto Stadling som första namn. Saltningen är ett stort problem för bilisterna vintertid, i varje fall i vår del av landet. Häromdagen meddelade kommunikationsministern – i ett svar i riksdagen – att saltningen skall fortsätta. Jag hoppas verkligen att detta inte kommer att medföra förbud mot dubbade däck i en framtid. Man har satt de två sakerna mot varandra, men som jag ser det är de dubbade däcken nödvändiga. Saltningen däremot hoppas jag blir föremål för omprövning.

I den allt angelägnare debatten om vår miljö intar frågan om bilavgaserna en viktig plats. Det är sant att kraven skärps även där. Vi har nyligen fått läsa om en typ av avgasrenare som man uppfunnit i Danmark, tror jag det var. Den verkar emellertid skrymmande och är måhända inte vad vi har väntat på. Ett förslag jag skulle vilja ha mera allmänt prövat är en avledning av dessa gaser på så sätt att avgasrören förlängs och böjs uppåt. En liknelse med en skorsten kanske kan göras. Vad vinner man då? Avgaserna strömmar ju ut litet längre upp. Jo, de som i första hand räddas från inandningen är barnen, och med tanke inte minst på alla skolskjutsarna i detta land är barnen en synnerligen stor och viktig grupp att värna om. Jag vill allvarligt be kommunikationsministern och de myndigheter som kan beröras härav att ta detta förslag till prövning.

Fru talman! Låt mig utöver detta ta några minuter i anspråk för att litet beröra det trafikpolitiska området. Såsom herr Gustafson i Göteborg anmärkte bör vi inte vid det här tillfället ta upp de särskilda frågor som de föregående talarna har utvecklat. Det skulle i en del fall föregripa

utskottsdebatten, och vi får också här i kammaren möjlighet att senare återkomma i de speciella fallen.

När jag läser propositionen finner också jag några områden där jag kunde önska ökade resurser, som emellertid det ekonomiska läget nu inte ger utrymme för. Men på trafikpolitikens område finns ändå en hel del som man kan se positivt på. Det gäller t. ex. det förhållandet – som också herr Persson i Heden omnämnde – att vid förra vårsessionen enighet nåddes, åtminstone bland ett flertal, om trafikpolitiken. Detta innebar bl. a. att man kunde ansluta sig till de grundläggande värderingar som trafikpolitiken bygger på. Jag tänker exempelvis på målet att ge trafikapparaten en samhällsekonomiskt riktig utformning eller, med andra ord, att få den erforderliga trafikservicen till lägsta möjliga kostnader för samhället. Det gäller målet att olika trafikgrenar skall lämna sina bidrag i transportarbetet efter sina naturliga förutsättningar; det gäller strävan att låta trafikpolitiken samspela med närings- och regionalpolitiken osv. Man var också enig om att följa tillämpningen av trafikpolitiken mycket noga, så att den verkade i rätt riktning.

I det sammanhanget fick trafikpolitiska delegationen en viktig uppgift, nämligen att med förstärkt parlamentariskt inslag följa utvecklingen på transportmarknaden och verksamheten inom olika trafikpolitiskt betydelsefulla utredningar. Delegationen fick vidare i uppgift att efter hand bedöma behovet av ytterligare utvecklingsinsatser och i förekommande fall föreslå åtgärder som kan visa sig lämpliga.

Något annat som jag tycker att man kan notera med tillfredsställelse är den regionala trafikplanering som nu har satts i gång. Jag förstår att det här är fråga om en mycket krävande uppgift. Den är emellertid – som jag ser det – mycket angelägen. Man måste på det sättet i olika delar av landet få en bättre överblick över transportbehov och transportresurser, och man måste också få bättre möjligheter att bedöma hur angelägna transportbehov bäst skall tillgodoses.

Sedan tror jag att regeringen handlat klokt då den förklarat att den kommer att iaktta återhållsamhet med järnvägsnedläggningar under den tid planeringen pågår. Det innebär inte konflikt med trafikpolitiken, men det innebär att man tar en andhämtningspaus i avvaktan på att få fram ett förbättrat underlag för det fortsatta trafikpolitiska handlandet.

Herr WIJKMAN (m):

Fru talman! Alltsedan det s. k. PUKAS-systemet genomfördes i vårt land har kritiken varit hård. Det har i första hand varit studenterna och lärarna vid universiteten som har klagat, dvs. de som har varit utsatta för utbildningsteoretikernas skrivbordskonstruktioner. Sedan förra våren har kritiken varit skarp även här i riksdagen, och denna kritik har resulterat i flera motioner till årets riksdag, som alla kräver förändringar i PUKAS-systemet.

Från moderata samlingspartiet föreligger en motion med krav om genomgripande förändringar. Vad vi i första hand kritiserar är avstängningsbestämmelserna. Den s. k. utspärningen har inte fyllt någon vettig funktion under de snart tre år som systemet har funnits. Inte ens 100 studenter har berörts av avstängningsbeslut, och på flera håll – i

Stockholm exempelvis -- har inte en enda student spärrats ut. Beror det nu på att genomströmningen -- dvs. studieresultaten - har blivit bättre än väntat? Svaret, fru talman, är tyvärr nej. Studieresultaten har i själva verket varit mycket dåliga, långt sämre än de generella målsättningar som sattes upp vid införandet av reformen år 1969. Varför har vi då kvar avstängningsbestämmelserna? Det är tusentals studenter, lärare och andra intresserade som ställer sig den frågan. Avstängningsbyråkratin kostar avsevärda pengar varje år och innebär dessutom att studievägledarna tvingas syssla en stor del av sin tid med avstängningskontroll i stället för att bedriva en effektiv uppsökande studievägledning.

Kritiken mot utspärrningen är entydig. Den kommer från praktiskt taget alla som på något sätt är inblandade i universitetsutbildningen. Typiskt är att samtliga rektorsämbeten vid uppföljningen av två års erfarenheter av systemet var negativa till avstängningen. Det är bara regeringen och det närmast ansvariga statsrådet, herr Moberg, som inte har reagerat. Herr Moberg har gång på gång fått frågan vilken funktion avstängningen fyller, men svaret har åtminstone jag inte blivit klokare av. Det verkar närmast som om argumentet för utspärrningen i dag skulle vara, att själva förekomsten avskräcker en del studenter från att börja på universitet. Jag trodde annars att det var socialdemokraternas mening att på alla sätt stimulera folk att gå till högre studier, men här finns tydligen plats för flera tolkningar.

En annan fråga som vi kritiserar är konstruktionen med de fasta utbildningslinjerna. Vi finner systemet felaktigt. De flesta av de fasta linjerna leder till lärarbanan, men av dem som utbildar sig är det ytterligt få som kan få jobb som lärare. Vi anser att det är fel att konstruera fasta linjer, som inte ger verklig valmöjlighet, dvs. erbjuder flera alternativ för arbeten på den breda arbetsmarknaden. Vi anser vidare att det är galet att linjerna är fasta, när inte ens hälften av dem som utbildas i systemet kommer att kunna få jobb som svarar mot deras utbildningskombination. Därför vill vi -- och det har vi också krävt i motion -- att de utbildningslinjer som finns skall bli rekommenderande.

En tredje fråga, som man måste ta upp i detta sammanhang och som hänger intimt samman med linjesystemet, är kontakterna mellan universitetet och avnämarna. De är alltför bristfälliga i dag. Näringslivet och myndigheterna, som i framtiden skall använda sig av de akademiker som utbildas, måste närmas till utbildningen. Nya och mera arbetsmarknadsanpassade utbildningsvägar måste byggas upp. Annars är det stor risk för att de begynnande problem att få arbeten, som har drabbat de senaste årens akademiker, kommer att kraftigt förvärras. Det vore att grovt misshushålla med samhällets resurser, och det skulle vara en vansinnig politik gentemot alla dem som offerar kanske 15-16 år av sitt liv till utbildning.

Ytterligare ett problem gäller utbildningens kvalitet. När nu studietakten har visat sig vara betydligt långsammare än vad som förväntades, är det uppenbart att ansvariga politiker och myndigheter tänker försöka rätta till detta genom att ändra på kursplaner och sänka fordringarna. Det är en politik som vi inte kan acceptera. Målet bör hela tiden vara att förbättra utbildningens kvalitet, dvs. ge studenterna mera och fylligare

kunskaper. Undersökningar som har gjorts visar att utvecklingen håller på att gå i motsatt riktning. Kunskapsnivån hos dagens akademiker tenderar att sjunka, och det är en allvarlig utveckling. Vi kräver nu en översyn av utbildningslinjer och utbildningens organisation med syftet att förbättra undervisningen för att kunna uppfylla kvalitetskravet.

Hur har då statsrådet Moberg reagerat på de krav som ställts om en förändring av PUKAS-systemet? Ja, inte precis i en anda av att söka lösa problemen i samverkan — flera tidningsintervjuer ger tyvärr det felaktiga intrycket. Herr Moberg har aviserat en skärpning av systemet i vad gäller både avstängningen och linjeuppbyggnaden. Statsrådet har antytt att det kanske blir nödvändigt att gå över till en ordning som liknar det ursprungliga s. k. UKAS-förslaget, där styrningen från samhället var ännu hårdare.

Det är märkligt, fru talman, att statsrådet Moberg inte har tagit något som helst intryck av de gångna drygt 2,5 årens debatt i frågan. Statsrådet finner tydligen studenternas synpunkter ointressanta. Han finner dessutom lärarnas och utbildningsnämndernas kritik obefogad, och han har tydligen ingen som helst tilltro till andra partiers och politikers förmåga att bedöma och analysera dessa frågor. Man frågar sig hur dåliga resultaten måste bli för att statsrådet Moberg skall reagera och inse att PUKAS-systemet inte är lyckat. Mycket sämre än resultaten i sammanställningen av två års erfarenheter med den nya ordningen kan det knappast bli, så vi får tydligen vänta förgäves på en svängning i åtminstone herr Mobergs attityd. Det är politiskt oklokt enligt mitt sätt att se, eftersom risken för ett direkt nederlag här i kammaren senare i vår tycks uppenbar. Men det ankommer naturligtvis inte på mig att ge statsrådet råd om vad som är politiskt vettigt eller inte.

Fru talman! Låt mig så slutligen ta upp ytterligare en fråga som också berör herr Mobergs fögderi, nämligen studiemedelssystemet. Jag har under det föregående året kontinuerligt sökt belysa hur orimligt det nuvarande systemet fungerar. Framför allt har jag berört reglerna för återbetalning. Det s. k. indexlånesystemet är nämligen, enligt mitt sätt att se, klart oförmånligt för låntagarna, och det tjänar sedan föga att man från ansvarigt håll söker förgylla systemets övriga beståndsdelar.

Systemet med indexlån har vi haft sedan 1964. I dagarna erhåller alla låntagare sina saldobesked om hur skulden har utvecklats. Det visar sig då att skuldbeloppen har räknats upp med inte mindre än 10,9 procent beroende på föregående års inflation och momshöjning. Detta innebär helt naturligt våldsamma ökning av återbetalningarna för studenterna. Den spärregel som finns i systemet som en sorts garanti mot kraftig inflation innebär ingen hjälp mot återbetalningshöjningarna. Det är först i slutet av återbetalningsperioden, dvs. om ca 20—25 år för flertalet studenter, som spärregeln sätts in, och då har låntagarna under en följd av år gjort för stora inbetalningar utan att få kompensation därför. Bara i år kommer återbetalningarna att stiga 7 procentenheter mera än vad som egentligen är acceptabelt även enligt spärregeln. Varje år som inflationen är större än 4 procent kommer skuldbeloppet att höjas mer än vad som ursprungligen var tänkt. Detta, fru talman, är ett orimligt system.

När systemet infördes sade dåvarande ministern Edenman att ett av

motiven för det nya systemet var att skapa studielån som skulle vara förmånliga för låntagarna. Framför allt skulle strävan vara att skuldbördan inte skulle upplevas som för svår. Jag undrar, fru talman, hur dagens låntagare och studenter verkligen uppfattar systemet? I själva verket måste skuldbördan anses tyngre än vid marknadsmässiga kreditlån, åtminstone i dagsläget, och det är ingen som kan säga hur situationen kommer att utveckla sig. Just osäkerheten om hur skulden kommer att stiga från år till år innebär naturligtvis avsevärda problem. Det är dags att avskaffa indexlånen. Låneformen är unik inte bara i vårt land och innebär allvarliga nackdelar för låntagarna. Den enda som i dag tjänar på systemet är staten, och det var väl knappast meningen från början med hela studiefinansieringssystemet.

Herr LARSSON i Staffanstorp (c):

Fru talman! Jag hade inte precis tänkt uppehålla mig vid PUKAS-systemet därför att vi har ju, som den föregående talaren påpekade, från olika håll avgivit motioner i detta ärende. Jag vill erinra om att vi från mittenpartierna väckt en motion vari vi begär en reformering av PUKAS och då främst av avstängningsparagrafen. Vi har också vänt oss mot den alltför knappa medelstildelningen till studievägledning och studierådgivning. Jag tror att vi där gjort ett stort fel hittills, herr statsråd. Det är inte tillräckligt satsat på en aktiv studievägledning. Mycket av felet ligger säkert där.

Fru talman! Jag vill anföra några allmänna synpunkter på utbildningsväsendet. Innan jag gör detta skall jag dock ta upp ett speciellt detaljproblem i skolan, ett skrämmande problem. Det är *mobbingen*. Jag anför inte detta därför att jag själv tillhör SIA-utredningen, som bl. a. har problemet omnämnt i sina direktiv och som bäst håller på med sitt arbete. Jag gör det mest därför att det vid sidan av utredningens omfattande uppgifter behövs en offentlig debatt som möjligen skulle kunna ge en reaktion och opinion mot mobbingens avskyvärdheter. De skolstyrelseledamöter, lärare och alla andra som fått insyn i mobbingmentaliteten kan säkert i likhet med mig försäkra att det utvecklas en ruskig tortyr psykiskt och fysiskt mot dessa förföljda skolelever. Situationen blir mer eller mindre olidlig även för de föräldrar som maktlösa dag för dag ser sitt barn lida under gängets sadistiska påhitt.

Vi har avskaffat *skolagan*, men vi har fått *gängagan* i stället, tiofalt värre för dem som mer eller mindre blir infogade under gängets kommando.

Många fall skulle kunna anges som exempel på detta lidande. Jag skall ta ett par. Vi har den lille, särskilt i matematik begåvade 14-åringen, som ständigt fick stryk för att han var något avvikande från gänget och för att han var för duktig i skolan. Det gick en och en halv termin, då försökte pojken begå självmord för att bli kvitt sina plågoandar. Vi har också den lille, på främmande språk brytande eleven, som rönste ungefär samma öde. Vi har flickan som pryglades med cykelkedjor av sina skolkamrater för att hon vågade opponera sig mot dem.

Det sagda får vara exempel nog. Jag har med detta velat peka på nödvändigheten av att en allmän opinion, bland både ungdom och äldre,

skapas mot detta elände, mot att det mitt i bland oss utövas tortyr mot människor, vilka har lika stor rätt till samhällets skydd som alla andra. Här måste alla goda krafter hjälpas åt – det gäller skolstyrelser som ansvariga för ordningen i skolan, föräldrarföreningar och först och sist elevernas egna föreningar, på både central och lokal nivå – för att åstadkomma en allmän reaktion emot mobbing.

Fru talman! Debatten kring vårt utbildningsväsende är och tenderar att bli mer och mer kritisk mot läroplaner, studiegång och studieresultat. Det är en värdefull debatt. Vi kan från centerns sida till en del instämna i kritiken. Det innebär inte att vi har invändningar mot den grundläggande målsättningen att de unga skall få den utbildning som de har håg och fallenhet för: ekonomiska, geografiska, sociala och andra hinder för detta måste avlägsnas. Reformerna på utbildningens område utgör ett väsentligt framsteg på vägen mot jämlikhet människor emellan.

Ibland har det sagts att vi får kanske pruta av på breddningen av undervisningen för att kunna nå längre inom specialområdena. Vi är motståndare till en sådan utveckling. Vi förmenar att breddningen av grundkunskaperna för alla inte behöver utesluta specialkunskaper för dem som har håg och fallenhet därför. Det är breddningen av kunskaperna som ger ökade demokratiska betingelser och möjlighet till ett rikare liv för den enskilda människan.

Detta utesluter inte konstaterandet att vårt skolreformerande, pådrivet av väl ambitiösa "teorientusiaster", håller på att åstadkomma en obalans mellan praktiska och teoretiska studier. En alltför dominant uppfattning av de senares värde har gett oss en snedrekrytering till den arbetsmarknad som vi alla är beroende av. Vi har från centerns sida ofta framhållit nödvändigheten av att de praktiska utbildningsgångarna jämföras med de teoretiska. Ja, det bör säkerligen framgångsrikt även vara med i bilden vid fortsatta eventuellt högre studier.

En kort motivering. För dem som löser de teoretiska formlerna och beräkningarna måste det vara en fördel att veta hur de olika delarna och elementen praktiskt hanteras på jobbet. Det räcker inte för läkaren att konstatera att den kemiska sammansättningen i ett aktuellt fall är skadlig för patienten, det är en fördel att veta hur en arbetsplats i fabriken fungerar för att få underlag för förebyggande åtgärder.

Ja, över huvud taget gäller det på alla områden att veta det praktiska utfallet, vilket som regel har konsekvenser för vår miljö och praktiska tillvaro och i de stora ekologiska sammanhangen. Detta sagt som en motivering för att även de som kommer att gå vidare till akademikerutbildningen kan behöva ha en något mera praktisk kontakt med vardagslivet än vad några flyktiga pryveckor i grundskolan ger.

Jag tänker på den bristande studiemotivation som många elever känner i den nuvarande studiegången, vilken säkerligen också resulterar i skolkning och negativa beteenden. Det är säkerligen nödvändigt att dessa även får utföra saker och ting inriktade på praktiskt kunnande och arbeten i anslutning till deras intressen.

Sysselsättningen i verkstäder, distribution, handel, jordbruk m. fl. likartade områden är dock ännu den del av produktion och försörjning som kan sägas utgöra basen för existens och ekonomi. Det finns all

anledning att både utkomstmässigt och trivselmässigt hävda dessa basyrkens lika värde gentemot det alltför överbetonade statusresonmang som förs om de teoretiska utbildningsvägarnas yrken.

Konsekvensen av detta måste vara en uppvärdering av sysselsättningen inom de praktiska yrkena. Det måste ingå i skolans målsättning att beakta ännu mer behovet av en praktiserande utbildningsgång i enlighet med det samhälle vi skall leva i.

Det har på senare tid hävdats att vi måste ha en paus i skolreformarbetet. Jag delar den uppfattningen, men det innebär inte att skolan kräver minskad uppmärksamhet. Jag har i det föregående antytt några av dess brister. Vi måste värdera resultatet av de reformer vi har genomfört och vidta de förändringar som krävs för att skolan skall fungera som vi tänkt oss.

Fru RYDING (vpk):

Fru talman! På talarlistans ämnesuppdelning har jag inplacerats under rubriken utbildningsfrågor. Utan att anmärka vill jag genast säga ifrån, eftersom jag avser att i huvudsak tala om kultur, att utbildning och kultur enligt mitt sätt att se inte är samma sak. Men givetvis behöver inte heller dessa begrepp stå i motsatsförhållande till varandra.

Det kan vara svårt att entydigt ge ett svar på frågan: Vad är kultur? I en trebetygsuppsats vid Stockholms universitet har man redovisat en enkät bland skolbarn i olika åldrar. Intressanta svar har lämnats. Bl. a. säger en 14-15-åring följande: "Kultur är sådant som samhället skall vara." En annan säger: "Kultur är människor, saker och ting som är och har ett riktigt sätt." Om man sedan slår upp Svenska akademiens ordlista 1969 läser man där att kultur är odling, renodling, förfining, förädling, bildning och hyfsning.

Det finns alltså många olika definitioner och sätt att se på kultur i vårt samhälle. Men genomgående är att begreppet är alltför snävt tolkat. Man drar i allmänhet en skiljelinje mellan kultur och det liv som folket lever i sitt arbete och på sin fritid. Dessutom bortser ännu de flesta ifrån att kulturen i vårt samhälle är klassbunden till sin karaktär.

Det kapitalistiska samhället förvrider kulturen. Också konst och kultur har av detta samhälle förvandlats till en vara. Mäktiga kapitalintressen och stora monopol behärskar viktiga delar av kulturlivet och omstöper det övervägande kulturella utbudet till kultursurrogat, som översvämmar marknaden. Man söker med detta surrogat forma folkets synsätt och livsstil, söker passivisera och likrikta människorna och hålla tillbaka deras skapande aktivitet.

Kapitalisternas profitintresse har brutit ned delar av kulturen genom att i kommersiellt syfte utsätta den för förvanskning och plundring. Och de har intresse av att folket invaggas i något slags verklighetsflykt i stället för att folket självt med skapande aktivitet uttrycker och kommer till insikt om den situation kapitalismen försätter dem i.

Den statliga kulturpolitiken har försökt att skapa en viss motvikt till den kommersialiserade antikulturen. Man har sökt förbättra distributionen av etablerade kulturformer och genom en, om än knapphändig, upplysningsverksamhet har man försökt öka mottagningsförmågan. Man

har också bl. a. subventionerat biljettpriiser vid teatrar och konsertlokaler, lämnat stöd till frivilliga bildningsorganisationer och organiserat vissa byråkratiska distributionsapparater. Man har också genomfört vissa förbättringar i kulturskaparnas villkor; men i detta fall har det avgörande varit kulturarbetarnas egen fackliga kamp.

Det är främst de etablerade och institutionaliserade konstformerna och konstskaparna som har fått myndigheternas stöd. De försök som har gjorts att skapa den motvikt jag talade om, förslår emellertid litet mot de starka kapitalintressen som ligger bakom de kommersialiserade kultursurrogaten.

Inom kulturlivets område har också på senare år inträffat åtskilligt som rubbat cirkelarna för den gängse kulturpolitiken. Fria grupper har uppstått inom olika konstområden. För att förbättra sin sociala situation och förmedla ett kvalitativt icke-kommersiellt utbud har kulturarbetarna själva skapat sina egna distributionsorgan. Jag avser de s. k. centrumbildningarna. Myndigheterna har givit knapphändigt ekonomiskt stöd till delar av dessa, men på grund av att dessa kulturyttringar ofta är samhällskritiska, har inte bara reaktionära grupper i vårt samhälle utan även representanter för statsmakterna och ledningarna för stora etablerade organisationer bekämpat dem. Det har skett genom avslag på anslagsyrkanden, genom förhandsgranskningar och även med censur.

Stora delar av kulturen under kapitalismen kommer alltid att hämmas och kommer alltid att styras av profitjakt. Också själva kulturbegreppet snöps under detta samhällsskick. Det gäller här inte frågan om något slags fritidssysselsättning. För en avgörande majoritet av vårt folk existerar ingen kultur under arbetstid. Främlingskapet från vad man i sitt dagliga arbete sysslar med blir allt större till följd av ökad specialisering, ökad hets, ökad stress, ökad mekanisering och sterilitet i miljön. Därigenom skiljs också alltmer kulturen från övrig produktion.

Kulturen måste därför återerövas. Den skall inte bara vara fritidsterapi och passivt åskådande. Kultur är människors inbördes kommunikation, deras möjlighet att uttrycka sig och sin samhälleliga situation och inte minst – deras aktiva deltagande i att forma sin tillvaro och miljö.

Kulturell och annan produktion måste därför återförenas, vilket inte kan ske om inte människornas ställning i själva arbetsprocessen totalt förändras. Detta i sin tur förutsätter att de materiella grundvalarna, som förvrider det kulturella livet – det kapitalistiska produktionsättet – ersätts med ett socialistiskt samhällssystem, där folkflertalet erövrar makten på samhällslivets alla områden.

Men, fru talman, denna vår principiella inställning får inte tolkas så, att vi skulle anse det vara utan betydelse att ställa kulturpolitiska krav också under det rådande samhällssystemet. Man kan motverka den kommersialiserade antikulturen. Åtgärder kan vidtas för att stimulera de breda skikten att delta i kulturellt skapande och kommunikation. Samtidigt kan de kulturellt yrkesverksamma ges en social och ekonomisk trygghet och tillförsäkras rimlig ersättning för sina verk.

Vänsterpartiet kommunisterna har också i år i flera motioner fört fram konkreta krav för att förbättra kulturarbetarnas villkor.

Jag vill nämna bara några av dessa.

De centrumbildningar jag talar om, som skapats av kulturarbetarna, måste från samhället få bättre ekonomiskt stöd. Vi yrkar ett minimibelopp av 125 000 kr för vardera av dessa fyra centrumbildningar.

Vi återkommer med vår motion om bättre biblioteksersättning till författarna. Den av vårt parti under flera år begärda 25-öringen måste nu höjas till 30 öre i enlighet med vad Sveriges författarförening anför.

Vi vill också att bokillustratörerna får ersättning för bibliotekslån och begär en utredning i detta syfte.

Bildkonstnärernas mervärdeskatt vid förstagångsförsäljning av konstverk måste äntligen avskaffas. Statsbidrag måste lämnas för det arbete som dessa nu gratis ställer till förfogande i form av utställningar och som är en kulturell service. Statsbidrag måste också införas för att stimulera kommunerna till anordnande av kommunala konstsalonger.

Inom teatersektorn vill vi lämna ökat ekonomiskt stöd till teater- och musikerådet för fördelning på olika teaterändamål och då särskilt till de fria teatergrupperna.

Till slut, fru talman, det som har hämmat kulturen och det som också har uppammat reaktioner från "moralanter" av båda könen till gnäll och till angrepp på centrumbildningarna, på de fria teatergrupperna och på vissa TV-program, är det borgerliga tänkande som samhället försökt uppfostra folk till att se som det enda acceptabla och det enda riktiga. Och bättre än jag någonsin skulle kunna formulera detta har Per Olov Enquist gjort det i sin bok *Sekonden*, ur vilken jag därför vill citera följande: "Jag hade det senaste halvåret börjat förstå att det unika, trygga och fördelaktiga med en borgerlig ideologi var att med den följde ett borgerligt själsliv: uppstod en spricka i marken framför en så föll man inte, man var inte ansvarig för någonting, det uppstod ingen kris utan man hade fått ett konversationsobjekt för kvällen. Detta, att man kände sig ansvarig för sin ideologis alla besynnerliga utlöpare var något som inte ingick i det borgerliga *tänkandet*, vilket jag avundsjukt måste beteckna som en enorm styrka."

Fru talman! Det är när yttringarna i kulturlivet slår håll på de borgerliga myterna som man omedelbart kräver censuringripande, indragning av anslag och alla andra åtgärder mot kulturlivets frihet. Det är mot hela detta reaktionära angrepp vi vänder oss med skärpa.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Fru talman! Precis som de flesta andra huvudtitlar har också utbildningshuvudtiteln tillkommit under knapphetens stjärna kall och Sträng. De ökningarna som redovisas är till allra största delen automatiska. Några nya grepp eller stora reformer aviseras inte. En framstående ämbetsman karaktäriserade huvudtiteln så: "Jag tolkar detta som en andhämtningspaus. Vore det början till en ny syn på utbildningssektorn, vore det katastrofalt."

I den mycket magra budgeten är det några områden som blivit särskilt styvmoderligt behandlade. Mest uppseendeväckande är den totala frånvaron av förslag till åtgärder för invandrarundervisningen. SÖ underströk i sina petita att åtgärder här var viktiga och oundgängligen nödvändiga. Men utbildningsministern skjuter bara frågorna framför sig, överlämnar

bekymren åt kommuner och skolledare och räknar tydligen med att invandrarbarnen är en ointressant kategori. Tyvärr finns det fler exempel på att regeringen just i år nonchalerar invandrarfrågorna. De är tydligen inte inne.

I dagens budgetläge kan det annars finnas anledning att reflektera över skolpolitiken som den utformats under 1960-talet och som den ter sig inför återstoden av 1970-talet. Man kan karakterisera 1960-talet som de glada – för att inte säga glättiga – reformernas tid. Det togs stora grepp, och det talades i stora ord om den nya skolan. Men tillräckliga resurser ställdes aldrig till förfogande. En mängd administrativa misstag begicks, och åtskilliga inslag i reformerna visade sig knappast fåla mötet med verkligheten. Ju längre decenniet framskred, dess kortare blev intervallen mellan beslut om nya reformer och tidpunkten för deras genomförande. Läroboksförfattare och skolboksförlag, skolledare och lärare ställdes inför övermänskliga uppgifter när det gällde att snabbt anpassa sig till nya läroplaner och ny organisation. Det är inte att undra på att reformerna dragit med sig så många problem.

I en andhämtningspaus som den årets budget bereder skolfolk och skolpolitiker kan det finnas anledning ställa frågan: ”Vart är Carlssons skola på väg?” (Jag noterar f. ö. att utbildningsministern inte är närvarande här i kammaren.) Ett svar ges av de eviga olycksprofeterna, som alltid betraktat skolans utveckling som en ständigt fortgående försämring och för vilka problemen är de definitiva tecknen på att det är i utförsbacken man befinner sig. Möjligen har deras antal ökat på sistone, samtidigt som man kan notera att på den andra kanten den grupp har minskat i antal som man skulle kunna kalla de professionella optimisterna, de som hävdade att varje förändring i skolan automatiskt har inneburit en förbättring och därtill sagt att det varit skolans uppgift att lösa praktiskt taget alla de sociala, ekonomiska och politiska problem som aktualiserats i samhällsdebatten. Bara för några år sedan fanns det tjoqvis med dogmatiska skolsocialister, som hade löst alla tillvarons gåtor och för vilka skolproblemen inte hade någon annan dimension än att det gällde att vänta ut de äldre generationerna av lärare, för att allt skulle bli bra. Sådana tongångar ventilerades ända in i statsrådsretsen.

I dag möter man mindre av tvärsäkerhet och trovisshet i både skolöverstyrelse och departement. De hurtfriska departementsråden och undervisningsråden har blivit riktigt eftertänksamma, och utbildningsministern själv återfaller endast då och då i svepande formuleringar, som förmodligen är ett minne från SSU-tiden och som knappast tålt konfrontationen med verkligheten.

Ett tecken på tillnyktringen på högsta ort fick vi förra året, när regeringen gick till mötes folkpartiets krav på en utvärdering av skolreformerna genom att föreslå inrättandet av en pedagogisk nämnd inom skolöverstyrelsen med uppgift att delta i utformningen av det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet på skolans område. Det är inte möjligt att efter det halvår som förflutit sedan nämnden tillsattes uttala sig om den verkligen kan komma att medverka till att vi får den obundna utvärdering av de hittills genomförda reformerna som behövs som underlag för det fortsatta arbetet. Även om man kan peka på

uppenbara svagheter i nämndens konstruktion, är det rimligt att vänta och se vilka resultat den kan åstadkomma. Av avgörande betydelse för dess arbete är att tillräckliga resurser ställs till förfogande. Snålheten när det gäller anslagen till pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolöverstyrelsen inger vissa farhågor. Även om reformtaktan inte varit lika hög på universitetsområdet, finns det starka skäl att redan nu överväga att till universitetskanslersämbetet knyta en motsvarande institution.

Det är ett hälsotecken att medvetenheten nu blivit allmän om att de organisatoriska reformerna bara innebär att man lagt grundstenarna, att huvudparten av bygget återstår och att insatserna där främst ankommer på lärare och skolledare på det lokala planet. Det är också bra att man sent omsider börjat fundera allvarligt över rollfördelning och maktspel inom den svenska skolan. I en rad utredningar diskuteras nu kompetensgränser och kostnadsfördelningar. Jag tänker på statsbidragsutredningen, länskolnämndsutredningen, SIA och den utredning som aviserats i statsverkspropositionen om skolöverstyrelsens egen organisation.

Det är förvisso alldeles för tidigt att uttala sig om på vilket sätt en ny maktfördelning skulle kunna ske. Men jag vill bestämt varna för varje tanke på att reducera skolöverstyrelsens ställning och inflytande i syfte att utöka departementets. Det har på sistone funnits tecken på att det på sina håll har varit ett önskemål, och det finns inte så få formuleringar i statsverkspropositionen som inte bara antyder motsättningar i sak mellan SÖ och departement utan nästan låter som varningssignaler.

Det ligger däremot mycket i det fältrop som utbildningsdepartementet på sistone har uppstämt: Mera makt åt kommunerna! Jag tänker därvid särskilt på möjligheterna till ett friare utnyttjande av statsbidraget, så att rationaliseringsvinster lättare kan göras och större hänsyn tas till de lokala förhållandena. Om det är någonstans man kan skära i skolbyråkratin, så torde det vara på denna administrativa sektor. Betydligt svårare är avvägningen beträffande ansvaret för skolans inre arbete. För både lärare och elever är det viktigt att samma standard kan garanteras över hela riket, men att det samtidigt ges större utrymme för lokala variationer och pedagogiska experiment.

På några andra områden avtecknar sig också stora problem framöver. Jag tänker på de skilda direktiv som under de senaste tio åren har getts i fråga om skolenheternas storlek. Fortfarande planerar många kommuner utomordentligt omfattande enheter på grundval av rekommendationer från centrala myndigheter. Samtidigt upplever fler och fler skolledare och lärare – för att inte tala om elever och föräldrar -- behovet av mindre enheter. Planeringsmisstag nu kan få vådliga konsekvenser för många decennier framöver. Det är verkligen angeläget att regeringen mycket snabbt tar itu med frågan om andra direktiv kan ges på denna sektor.

Häpnadsväckande är den administrativa ryckighet som karakteriserat regeringens och skolöverstyrelsens handläggning av betygsfrågorna. Genom administrativa beslut har man glesat ut betygsgivningen. Skilda system har prövats och diskuterats på ett sådant sätt att man lyckats åstadkomma en total förvirring. Hur många miljoner som slösats bort i onödan bara på denna punkt vågar man knappast tänka på. Här har *ett* exempel getts på att tesen om att varje förändring är en förbättring

verkligen inte håller streck.

Ett annat område där departement och skolöverstyrelse inte tillnärmelsevis kunnat styra utvecklingen gäller elevfrånvaron i skolan. Alla är överens om vilken olägenhet den har för undervisningen. Det är svårt för lärarna att planera, när man inte säkert vet vilka elever eller hur stora grupper man kan räkna med vid olika tillfällen. Bristen på former för registrering och kontroll och frånvaron av bestämda synpunkter när det gäller samhällets krav på att eleverna skall vara närvarande i skolan har bidragit till denna olycksaliga utveckling.

Satsningen på vuxenutbildningen har varit omfattande. Också här tenderar dock problemen att växa de ansvariga över huvudet.

En fast tjänsteorganisation för lärarna saknas. De prioriteringar som gjorts har ofta skapat irritation och inte fått de resultat man räknat med.

Och man skulle kunna gå över till det eftergymnasiala området, där också rader av problem hopar sig. Även om vi väl får en PUKAS-debatt senare, vill jag gärna nämna att i en gemensam motion till årets riksdag har folkpartiet och centerpartiet speciellt skärskådat utfallet av 1969 års studieordning. Som vi utförligt redovisar i motionen har inget av de eftersträlvade målen – ökad yrkesinriktning, snabbare genomströmningstakt, mindre studieavbrott – uppnåtts i någon större utsträckning. Och felet ligger naturligtvis till stor del i utgångspunkterna för den nya studieordningen. Det går inte att genom enbart organisatoriska förändringar skapa en bättre studiesituation vid de filosofiska fakulteterna. Kvar av den nya studieordningen finns bara en gigantisk administrativ överbyggnad. Att PUKAS därför måste förändras tycks det också råda enighet om även om det finns skillnader mellan oss och statsrådet Moberg när det gäller i vilken riktning förändringarna skall gå!

Man skulle kunna fortsätta uppräknningen av områden i skolan där stora och mångförgrenade problem möter. Ändå är ju de kritiska synpunkter som jag anlägger en mild västanfläkt i jämförelse med de stormilar som drar genom skoldebatten när t. ex. professorn i internationell pedagogik i Stockholm uttalar sig och säger: "Skolan är inne i en kris. Den har blivit ett institutionaliserat fängelse, som misslyckats med att ge eleverna en utbildning som de kan använda i samhälls- och arbetsliv."

En sådan reflexion gör sig säkert bra i en debatt men är ett alltför svepande konstaterande för att verkligen kunna stimulera till konstruktivt tänkande. Men i den mån det kan bidra till att skapa en känsla för att varje form av dogmatism är misslyckad i skoldebatten, är det ändå ett välkommet inlägg. Det behövs verkligen experiment och försöksverksamhet i så många riktningar som möjligt, mer av fördomsfrihet och mindre av fastlåsthet vid byråkratiska mönster.

Samtidigt som man efterlyser detta, kan det också vara nödvändigt att påminna om att den samhällsekonomiska satsningen på utbildning nu har sådana dimensioner att det är rimligt att man från samhällets sida ställer större krav på eleverna än man hittills gjort, både när det gäller närvaro i skolan och när det gäller engagemang i arbetet. Krav av den innebörden verkar inte hämmande utan stimulerande.

Men det betyder också mycket för en sund atmosfär i skolan att

lärarna kan få en känsla av att skolmyndigheter och skolpolitiker har förtroende för deras arbetsinsatser och för deras villighet att följa uppdragna riktlinjer. Det ständiga gnället mot lärarna måste verka djupt irriterande, och benägenheten att överflytta ansvaret för alla misslyckanden i samhället på skolan och på lärarna ter sig alltmer orimlig. Det har länge varit ett stående tema inom vår nuvarande regering att tillskriva sig själv äran av alla förbättringar på skolans område och förklara alla misslyckanden med lärarnas bristande vilja och anpassning.

Det är dags att de som fattat beslut om skolreformerna också tar ansvaret för dem. När det står klart att man på någon punkt har misslyckats, finns det anledning att erkänna detta och bidra till att korrigerande sker. Det får inte gå prestige i skolpolitiken. Det är faktiskt viktigare att skolan fungerar bra och att elever och lärare trivs än att regeringen skall kunna hävda att den också på detta område är lika ofelbar som någonsin påven. Carlssons skola – och Mobergs – är faktiskt inte bättre än att den tål att förbättras på de flesta områden!

Herr NORDSTRANDH (m):

Fru talman! Innan jag går in på den problematik som uppkallat mig att anteckna mig på talarlistan kan jag inte låta bli att ge en liten kommentar till fru Rydings intressanta kulturpolitiska programförklaring.

Fru Ryding sade, som jag uppfattande det, att kapitalismen undertrycker kulturen och kulturskaparna. Det var onekligen frankt sagt med tanke på vad som sker exempelvis i Sovjet, som väl inte brukar betecknas precis som en kapitalistisk stat. Det torde inte vara svårt att peka på åtskilligt kulturundertryckande i detta och andra kommunistiska länder. Av illa behandlade kulturskapare räcker det med att erinra om Solsjenitsyn.

Men så till mitt ämne!

I sitt huvudanförande i inledningen till denna remissdebatt vandrade statsminister Palme åter, som han gjort tidigare, tillbaka till förhållandena på 1930-talet för att illustrera vad socialdemokraterna åstadkommit under det 40-åriga regeringsinnehavet också på utbildningsområdet. På den tiden gick endast 3 procent av en årskull till högre utbildning, och någon egentlig yrkesutbildning fanns inte. Nu är det helt annorlunda, vilket ingen bestritt, och det är uteslutande socialdemokraternas förtjänst – allt enligt herr Palme.

Mig veterligt – och det är väl den historiska sanningen – har vi nått dit vi nått med gemensamma ansträngningar, också från moderat håll och annat oppositionshåll. Viss oenighet har rått om vägarna till målet, men om själva målet har vi alla varit ense: bästa möjliga utbildning åt största möjliga antal medborgare.

I dag reses emellertid stopptecken av samma, litet väl självberömmande socialdemokrater. Begränsningen av utgiftsökningarna i årets statsbudget är vad det gäller utbildnings- och kulturområdena nästan järnhård. Visserligen stiger utgifterna med över en miljard kronor, men det är praktiskt taget bara följden av dels genomförandet av redan beslutade reformer, dels automatiken i kostnadsökningarna. Föga utrymme har

kunnat ges åt fortsatt reformarbete. Att det hårda statsfinansiella klimatet skulle frysa ner även utbildningsdepartementets budget var väntat och i förväg känt, så någon överraskning var det i och för sig inte.

Skolöverstyrelsens chef säger att det här räcker inte för kvalitetshöjningar, och universitetskanslern framhåller att för universitetens och högskolornas del blir nästa budgetår ett bistert år, då det verkligen gäller att utnyttja och vid behov hårdhänt omfördela resurserna från ett ändamål till ett annat. En representant för forskningen menar att helhetsbilden av svensk forskning nu kommer att präglas av stagnation eller tillbakagång.

Ja, så blir det för utbildning, forskning och kultur – viktiga fundament i en statsbyggnad – när ekonomin går på sned. I det läge vi kommit i har man inte något annat att göra än att hålla med finansministern – för det är ju han som i sista hand ligger bakom detta – om att det här måste skäras och stoppas, bara man ständigt håller i minnet att huvudskulden till det hela är finansministerns och regeringens egen.

Man kan ha olika meningar om var i utbildningsdepartementets budget besparingarna speciellt borde ha satts in, men om nödvändigheten av besparingarna som helhet råder knappast nu delade meningar. Dock kan man, för att nämna en enda liten detalj, fråga sig varför det inte går att för nästa budgetår lägga något mindre på den nya TRU-kommittén, som ju knappast hinner göra upp ett arbetsprogram ens för nästa budgetår förrän det budgetåret redan inträtt och kanske t. o. m. börjar lida mot sitt slut.

I perspektivet framåt träder alltså för utbildningens del de ekonomiska problemen i förgrunden. Finansministern tangerade dem redan för ett par månader sedan, före statsverkspropositionens offentliggörande, i sina reflexioner kring .. om man får uttrycka det så – rätt man på rätt plats i utbildningssystemet. Man kan tala om utgiftsexplosion, reformstopp och ekonomisk snålblåst. Skolan och utbildningen över huvud har haft en gynnsam ekonomisk konjunktur under i stort sett två decennier. Framtiden kommer säkerligen inte att erbjuda samma möjligheter. Därtill kommer att stat och kommun inte är ense om kostnadsfördelningen, ett problem som måste lösas snarast. Jag tror inte att jag gör mig skyldig till någon överdrift om jag säger att lärarna, som ute på fältet skall omsätta reformernas intentioner i skolans levande liv, står avvaktande och oroade liksom också målsmän och elever. Det är tyvärr ingen god arbetsmiljö för skolan.

Även om man bortser från bristen på tillräckliga resurser för tiden framöver är vår skola dock ingalunda problemfri. En av de djupare pedagogisk-organisatoriska orsakerna till åtskilliga av problemen i dagens skola är att grundskolans högstadium inte minst efter den senaste läroplansreformen har utarmats på praktiska undervisningsmoment. Samtliga tillvalsalternativ är alltför teoretiska. Eleverna har inte valmöjligheter efter sitt sinne och sina förutsättningar. Det varnades för följderna av detta från många håll. Skolöverstyrelsen och utbildningsdepartementet lyssnade emellertid inte. Teoretiseringsivrarna vann riksdagens gehör. Utformningen av högstadiet bör enligt min mening – och det är troligen

många som delar den – ses över på denna punkt, ju förr dess bättre.

Många skolledare, lärare och kommunalmän frågar sig oroligt hur det skall bli till hösten, när de första eleverna börjar i den nya typen av årskurs 9, där teoretiseringen av undervisningen blir ännu större. Då skall s. k. jämkad studiegång kunna sättas in. Elev kan slippa engelska tre veckotimmar, få specialundervisning sju veckotimmar och fritt valt arbete en gång till i veckan, för att här bara nämna något – dock endast som individ, inte i grupp. Redan förekomsten av jämkad studiegång som ett slags nödankare när undervisningsskutan kränger vittnar om bristande tilltro till hållbarheten i högstadiets konstruktion. Och skulle den jämkade studiegången, som man har viss anledning att frukta, inte klara av problemet med de elever som inte vill ägna sig åt teoretiska studier utan önskar praktiskt, för dem meningsfyllt skolarbete – ja, då blir nog villervallan stor.

Det som kallas fritt valt arbete – om jag inte missminner mig en uppfinning av herr Palme som utbildningsminister – har för övrigt så långt erfarenheterna tills vidare sträcker sig inte fått en i allo lyckad utformning. Det har stundtals snarare blivit hobby och lek – eller t. o. m. sysselsättningsterapi – än praktiska komplement av arbetskaraktär. Dyrbart är det också. En översyn av vad som skulle kunna rubriceras som och fungera i egenskap av fritt valt arbete torde också behöva företas.

Trots att den s. k. gymnasieskolan inte har varit i gång mer än en termin kan vi tyvärr inom denna skolas tvååriga yrkestekniska linjer skönja samma teoretiseringsmönster som i grundskolan. Inte ens läskunigheten är tillfredsställande. Givetvis är det för tidigt att säga något med bestämdhet än så länge, men mycket tyder på felkonstruktion också här med olust och skolk som elevreaktioner. Jag kan inte se annat än att skolöverstyrelsen och utbildningsdepartementet måste följa utvecklingen ytterst noga och inte tveka att ingripa med åtgärder, om en förutsättningslös och från politisk ideologi befriad utvärdering ger vid handen att vi går mot samma situation som på grundskolans högstadium. Det vore verkligen bedrövligt om yrkesskolans infogande i gymnasiet skulle få negativa effekter och man av ideologiska skäl inte skulle vilja avhjälpa dem.

Den nya integrerade gymnasieskolan tycks aktualisera ännu ett problem, ett gammalt sådant, nämligen spørsmålet om en skolenhets optimala storlek. Ganska tydligt torde vara – även om inga doktorsavhandlingar, vilket värde de nu kan ha, än så länge styrker det – att det råder ett samband mellan å ena sidan skolornas storlek och å andra sidan trivsel, ordning och effektivitet. De s. k. mastodontskolorna tycks otvivelaktigt ge mer negativ än positiv skolmiljö också när det gäller gymnasieskolan, som dock kan tolerera större enheter än grundskolan. Så ser under alla förhållanden lärare och skolledare på saken. Skolenheter på mer än 1 500 elever har hittills knappast ansetts tolerabla.

Nu syftar man på sina håll – Luleå är just nu aktuellt – till enheter på bortåt 3 000 elever. Det förefaller mig helt orimligt, och i agitationen för dessa svindlande elevanhopningar i något slags undervisningsfabrik åberopar man – ordet kan användas till mycket – begreppet integrering, som om integrering skulle betyda framför allt gemensamt tak över alla

elever. Tvärtom skall man i de stora gymnasieorterna av organisatoriska, pedagogiska och miljömässiga skäl givetvis kunna dela den fullständiga gymnasieskolan på flera enheter. Det väsentliga är – det följer av integreringsprincipen och det vill jag understryka – att man inte delar efter de gamla skolformerna gymnasium, fackskola och yrkesskola, utan efter utbildningssektorer, något som för övrigt står i överensstämmelse med de tankar som 1968 års utbildningsutredning, U 68, hade för såväl högskoleutbildningens del som det framtida gymnasiet.

Det vore efter vad jag kan förstå en olycka, om vi finge mastodontskolor på bortåt 3 000 elever eller mer, en på sikt säkerligen mycket dyrbar felsatsning. Utredningen om skolans inre arbete, SIA, skall ta ställning också till skolstorleken. Låt oss, om inte den utredningen skulle komma till revolutionerande forskningsresultat, fota vår bedömning på hittills beprövad erfarenhet, vilket bör innebära stopp för planering och byggande av mastodontskolor. Skolöverstyrelsen svävar som vanligt på målet, mumlande om den kommunala självbestämmanderätten. Utbildningsdepartementet bör rimligen ha en mening. Saken kommer upp senare vid årets riksdag.

Raka motsatsen till mastodontskolorna med dessas olägenheter är de enskilda skolorna eller privatskolorna, vilkas existens förefaller hotas mer och mer, alltsedan herr Palme var utbildningsminister efterlämnande som arv dels detta, dels det ganska misslyckade PUKAS. Den nuvarande utbildningsministern följer mästaren. Typisk är den iver, manifesterad i statsverkspropositionen, som utbildningsministern lägger i dagen för att avveckla de enskilda yrkesskolorna, missnöjd med skolöverstyrelsens tidsschema och missunnande de nedläggningshotade skolorna tillbörlig respekt.

Påfallande är också utbildningsdepartementets negativism mot Marianelundsskolan, Restenässkolan, Högländsskolan och Solbacka läroverk. Samtidigt attackerar utbildningsministerns partivänner i Stockholm denna stads enskilda skolor i vad det gäller det kommunala stödet. UNESCO-konventionen om undervisningen, godtagen av riksdagen, måste tydligen nu aktualiseras på allvar. Konventionen fastslår den formella rätten att välja skola utanför det allmänna skolväsendet. Men skall en sådan rätt ha någon mening måste den också vara reell, dvs. ges ett sådant stöd från det allmännas sida som garanterar att enskilda skolor kan existera under sådana betingelser att elever och föräldrar utan att ekonomiska besvärligheter lägger hinder i vägen kan träffa ett fritt val. De enskilda skolorna måste ges arbetsvillkor likartade dem som gäller för det allmänna skolväsendet. Statsbidraget bör göras oberoende av huvudmannskapet och kommuns skyldighet att bidra till skolväsendet utsträckas till att gälla alla skolor som uppfyller kraven på statsbidrag. Även den här saken – ur principiell synpunkt av utomordentlig betydelse – kommer upp vid årets riksdag senare. Här gäller det frågan om diskriminering eller ej inom undervisningen.

Slutligen, det är märkligt detta med undervisning och utbildning, skola och högskola. När man lägger det under en tidsperspektivets granskande lupp, blir det tydligt, som det är sagt i aforismens form, att skola och utbildning över huvud liksom livet oftast endast kan förstås i efterskott men måste levas i förskott, och det gör sannerligen inte debatten lättare.

Fru RYDING (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Med anledning av vad herr Nordstrandh sade efter mitt anförande vill jag deklarerat att vi är emot inkräkthet och förmyndaraktighet mot det kulturella skapandet, varhelst det förekommer. Men under kapitalismen är kommersialiseringen och utarmningen av kulturen något som följer av själva systemet, då detta system bygger på att man skall försöka slå mynt av och skaffa profit på alla områden, också det kulturella. När kulturpolitisk inkräkthet och likriktning visas i de socialistiska länderna är det till följd av en felaktig politik; det är ingenting som med nödvändighet följer av socialismens ekonomiska system, men det måste, när det förekommer, inte desto mindre bekämpas. Idéer som framförs kan bara bemötas med ideologiska medel. Här i riksdagen i dag är det den nuvarande situationen i Sverige som vi debatterar och som vi möjligen skulle kunna påverka.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c):

Fru talman! En stor del av debatten i går rörde sig på det ideologiska planet. Det ord som kom att stå i centrum var frihet – individens verkliga frihet. Detta med individens frihet är en mycket intressant frågeställning med tanke på utvecklingen i vårt samhälle. Men debatten om individens frihet måste föras i ett vidare perspektiv än vad som skedde i går. Man kan väl påstå att det är en av statsrådets och även partiledarnas svagheter att de år efter år i remissdebatten undviker att beröra en del mycket stora samhällsproblem.

En diktare säger: "Frihet är det bästa ting som sökas kan all världen kring." En annan diktare säger: "Jag har den frihet som jag eftertraktat men saknar den jag en gång ägt." Detta kanske är en aspekt att ta med i den fortsatta ideologiska debatten om individens frihet.

Jag skall inte gå in på de olika samhällsproblem som jag hade tänkt att ta upp. Låt mig bara säga att många av dessa problem, som man förbigår i remissdebattens början, på ett alldeles särskilt sätt berör skolan. Alkohol- och narkotikabruk, brottslighet osv. är sådant som skolan får kännas vid på ett alldeles särskilt sätt.

Vi har i våra motioner tagit upp många skolfrågor. Jag skall begränsa mig till att nämna några – det kanske blir något av ideologiska funderingar.

Vi har i vårt land anledning att vara tacksamma över de positiva möjligheter till utbildning som skapats genom de stora skolreformerna, som rönt bred uppslutning från de politiska beslutsfattarna. Skolan har uppfattats som ett instrument för att vidareutveckla och befästa ett demokratiskt samhälle och demokratins livsformer, och stora förhoppningar fästs i det hänseendet vid skolans uppgift. Hemmet ser på skolan som ett komplement. De föräldrar som vill ge sina barn det bästa för livet – och jag tror att det gäller de flesta föräldrar – förväntar att skolan skall komplettera hemmets fostran och hjälpa eleverna i deras utveckling och utbildning. Härvidlag är det mycket viktigt att lärarna får mer tid för eleverna.

Demokratins samhällsform och livsform ger den största friheten, ställer de största kraven och lägger det största ansvaret på individerna.

Demokratien är ingen fullkomlig samhällsform; den behöver utvecklas men också skyddas eftersom den har många fiender. Demokratien står och faller med karaktären hos de individer som bär upp den. Det förblir därför en av skolans mest avgörande uppgifter att utveckla och förstärka de egenskaper som bygger upp demokratien. Härvid torde följande synpunkter särskilt beaktas.

Självva ordet fostran är borttaget ur den senaste läroplanen för grundskolan. Det uttrycks med formuleringar som "personlighetsutveckling". Men personlighetsutveckling förutsätter fostran. Med fostran menar vi inte något som hindrar eleverna i deras utveckling utan något som hjälper och vägleder dem. Är orsaken till att fostran är borta, att vi tvekar om rätten och möjligheten att fostra genom skolan, eller vet vi inte vad vi skall fostra till? Har vi inga höga mål att visa ungdomarna mot? Är inte bristen på fostran orsaken till många av de svårigheter som skolan kämpar med?

Begreppet objektivitet i undervisningen sätts ofta liktydigt med neutralitet, att inte ta ställning, att inte stå för en värdering eller uppfattning. Men läroplanen har bestämt uttalade värderingar, som skolan skall stå för. Klart uttrycks den grundläggande värderingen i följande anvisning: "Att väcka respekt för sanning och rätt, för människans egenvärde, för människolivets integritet är en huvuduppgift." En neutral hållning från skolans sida är en omöjlighet. Också den som är neutral påverkar genom sin neutrala hållning och idealiserar med eller mot sin vilja en passiv åskådarmentalitet. Eftersom det inom olika områden av undervisningen råder tveksamhet, behöver det klargöras vilka grundläggande värderingar skolan står för. Sådana värderingar som att man skall inte stjäla, man skall inte röra andras egendom, man skall inte favorisera, man skall inte skolka och ljuga osv. är grundläggande värderingar, som skolan skall delge ungdomarna och som vi säkert kan få en hundra procentig anslutning omkring.

Innebörden av begreppen "sanning" och "rätt" behöver få konturer. I FN:s rättighetsförklaring hävdas att alla människor är utrustade med förnuft och samvete. Detta kan ge anledning till följande reflexioner.

Den mänskliga intelligensen har lett till vetenskapens största landvinningar men också till historiens två blodigaste världskrig och fruktan för ett tredje. Människans karaktär betyder mer, inte mindre, i rymdålderns och automationens tidevarv. Kärnan i människans karaktär är samvetet. Ordet samvete har varit ett stort och allvarligt ord i vårt språk, vilket också gäller sammansättningar med det, såsom samvetsgrann, samvetslös, samvetssak osv. Vi avger ju allttjämt våra deklamationer "på heder och samvete". Jag tänker så här att skall finansministern tro att samvetet skall fungera riktigt den första delen av februari, bör man nog se till att det fungerar riktigt hela året. I demokratien vädjar man ytterst till samvetet – de demokratiska spelreglerna har ingen annan avgörande grundval – medan diktaturen upprätthålls genom tvångsmedel.

Människans samvete måste utvecklas för att reagera. Det är viktigt att de som i dag utformar skolan inte avhänder ungdomen denna väsentliga undervisning. Detta berör inte minst sexual- och samlevnadsundervisningen. Det ingår i analysen av demokratien inom ämnet samhällskunskap.

Torsdagen den
3 februari 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

Det hämtar väsentligt material från Bibeln i religionskunskapsundervisningen. Det gäller skolans grundläggande hållning och behandling av eleverna. Man kan inte -- det är jag medveten om -- genom lagstiftning forma karaktärer, men man kan genom undervisningens innehåll och personligt föredöme främja de ungas karaktärsutveckling.

Kraven på att dessa synpunkter mer får göra sig gällande i undervisningen i skolan, i skolans miljö, i läromedel och i lärarutbildning omfattas av det stora flertalet föräldrar, och därför får inte utskott och riksdag nonchalera dessa när skolfrågorna behandlas. Skall vi få en hela folkets skola, måste vi ta hänsyn till dessa synpunkter, annars kommer kravet på en alternativ skola att bli allt starkare och mera berättigat.

Herr statsrådet MOBERG:

Fru talman! Låt mig först lämna den uppgiften, att min kollega Ingvar Carlsson inte kan vara här i kammaren i dag på grund av att han är på ett officiellt besök i Österrike.

Ett par små påpekanden med anledning av vad som har sagts!

Herr Wikström ironiserade något över svepande formuleringar hos andra, men jag tyckte att några av Era egna formuleringar var minst sagt svepande och litet för allmänna. Jag ser inte den skillnad Ni påpekade i fråga om inställningen till skolreformsarbetet mellan tidigare och nuvarande ansvariga statsråd i regeringen.

Vidare var jag något överraskad över den svepande formuleringen om hanterandet av betygsfrågan. Ni talade om "hjäpnadsväckande ryckighet". Jag blev inte riktigt på det klara med vad Ni åsyftade, men jag tror att det kan ha gällt det sätt varpå skolöverstyrelsen behandlar det uppdrag som styrelsen har fått sig ålagt av regeringen att utforma ett alternativt betygssystem till det relativa. Det förhållandet, att skolöverstyrelsen förlängde tiden för remissbehandlingen av sin arbetsgrupps betänkande bedömde vi som en mycket klok åtgärd av det enkla skälet att vi igenom publicerandet av det betänkandet äntligen -- *äntligen* säger jag -- ute i skolorna fick i gång den debatt om alternativa betygssystem som vi så länge efterlyst. Det är nämligen oerhört viktigt vid eventuella ändringar av betygsmetodiken att man sätter sig in i de alternativa möjligheterna. Det finns ju inget absolut giltigt och riktigt betygssystem -- det är vi alla på det klara med -- utan det gäller att hitta ett betygssystem som för generationen i fråga ter sig så rättvist som rimligt är, och då är det viktigt att debattera det.

Om det var detta som herr Wikström åsyftade med talet om hjäpnadsväckande ryckighet, tycker jag att omdömet inte var helt befogat.

Herr Nordstrandh, två saker förvånade mig i Era påpekanden. Den första var Er uppfattning att försöket med fritt valt arbete skulle vara så negativt bedömt. Den erfarenhet vi har fått genom olika rapporter tyder på motsatsen, dvs. att fritt valt arbete har uppskattats utomordentligt väl av eleverna. Inte minst de elever som haft bekymmer med sin skolgång har i många fall genom det fritt valda arbetet fått en stimulans som varit välgörande även för andra ämnens del. Nu hoppas vi på en ordentlig utvärdering av detta experiment. Bl. a. borde väl SIA-utredningen ha

intresse av att utifrån sina utgångspunkter studera konsekvenserna av det okonventionella moment vi förde in i högstadiet.

Den andra sak som något överraskade mig var den tolkning som Ni ville ge UNESCO-konventionen för ett enskilt lands vidkommande. Jag kan inte se att något land som skrivit under den konventionen skulle kunna ge paragraferna en sådan innebörd som Ni antydde i Ert yttrande.

Fru talman! Vad jag kanske i första hand har anledning att säga några ord om i anslutning till diskussionen här och vad som i övrigt förevarit är läget för studieordning 69. Såsom herr Wijkman påpekade råder därvidlag den situationen att det föreligger samstämmiga yrkanden från alla oppositionspartier. Dels vill man ta bort linjeindelningen, dels vill man upphäva den s. k. avstängningsparagrafen. Detta är anmärkningsvärt av flera skäl.

För det första är det rent politiskt anmärkningsvärt att kommunister och borgerlighet går samman i en gemensam attack mot en viss ordning – vi har sett sådant tidigare men varje gång det upprepas är vi litet överraskade över att ni kan finna en gemensam plattform för ert agerande.

För det andra är det anmärkningsvärt inte minst med hänsyn till vad som diskuterades i fjol att mittenpartierna, som var med om den här reformen från början, om än motvilligt, i år går in för att riva upp beslutet om denna i en situation som den nuvarande, där ännu ingen enda elev passerat igenom systemet. Det har alltså ännu inte haft en reell möjlighet att visa hur det fungerar.

För det tredje är det anmärkningsvärt att mittenpartierna ställer sig bakom detta krav med tanke på att ni genom er representation i U 68:s referensgrupp är väl informerade om att man där i sitt övergripande arbete har anledning att ta upp systemet i dess helhet till prövning i ett större sammanhang. Sammanhanget gäller då om vi skall eller inte skall styra det högre utbildningssystemet hårdare än som sker i dag. Vid TCO:s utbildningsdagar har diskussionerna pekat fram mot en hårdare styrning av systemet. Det är så mycket mera anmärkningsvärt att ni stöder motionernas krav som ni säkerligen lika väl som jag vet hur det ansvariga ämbetsverket ställt sig i den här frågan. I den tryckta rapporten från kanslersämbetet UKÄ Aktuellt nr 13, årgång 2, har, t. o. m. med spärrad stil, klart angivits att eftersom U 68 väntas framlägga sina förslag under 1972, är det inte aktuellt att nu diskutera mera genomgripande förändringar av 1969 års studieordning. Bakom detta uttalande står en enig styrelse med ganska tongivande representanter för bl. a. Organisationssverige och Utbildningssverige.

Mot detta yttrande vänder sig en person, studentrepresentanten. Han har i sin reservation klämmas, som överensstämmer med det krav ni nu ställer er bakom.

Jag tycker som sagt att det är litet anmärkningsvärt att de två partier som stödde regeringen i den här frågan nu i den utredningssituation och debattsituation som råder kräver en ändring, som innebär att systemet rivs upp, med allt vad det för med sig i fråga om justeringar, som självklart inte kan genomföras på en gång utan vilka, om de skulle genomföras, kräver en ganska lång planläggning.

Det är mindre anmärkningsvärt från regeringens synpunkter att moderater och kommunister går samman om ett upprivande av reformen, eftersom dessa två partier i själ och hjärta aldrig ställt sig bakom den. Kommunisterna voterade mot och moderata samlingspartiet begärde uppskov med reformens genomförande. Vad som är anmärkningsvärt, ja kanske något pikant, är de motiveringar som dessa två partier anför i sina motioner för att riva upp systemet. De stämmer inte helt överens.

Moderata samlingspartiet framhåller att eftersom systemet med de sjuutton linjerna har den utformning det har, leder till att alltför många av de unga studerandena slussas in på banor som pekar mot tjänst i offentlig verksamhet. Med hänsyn till den stora volymen studerande och den offentliga sektorns framtida omfattning är det inte rimligt med ett sådant system. Alltså vill moderata samlingspartiet ta bort systemet. Vad man önskar sätta i stället är inte alldeles klart.

Vänsterpartiet kommunisternas argumentering är den rakt motsatta. Just därför att dessa sjuutton utbildningslinjer är utformade för att tjäna det kapitalistiska samhället så önskar kommunisterna, som vill avskaffa det kapitalistiska samhället, ta bort de sjuutton utbildningslinjerna.

Jag måste erkänna att utan tvekan är det större logik i kommunisternas resonemang än i moderata samlingspartiets, även om jag inte delar värderingarna på någondera håll.

Det är nu utbildningsutskottets sak att pröva detta på sedvanligt sätt. Låt mig dock innan den prövningen börjar påpeka att det inte är vanliga budgetförslag som föreligger i motionerna. Det finns visserligen några sådana också, men de anknyter till kanslersämbetets krav på studievägledare. Vad man för övrigt begär är inte korrigeringar av statsverkspropositionen, utan man vill riva upp ett existerande system.

Såvitt jag ser bör detta föranleda den behandlingen, att innan utskottet tar sin ståndpunkt, man åtminstone hör de myndigheter som har ansvar för detta systems praktiska handhavande.

Herr WIKSTRÖM (fp) kort genmäle:

Fru talman! Statsrådet Moberg sade att jag hade svepande formuleringar när det gällde betygsfrågornas handläggning. Är detta den enda invändningen mot mitt anförande, ber jag att få tacka för ett mycket gott betyg.

Herr Moberg sade också att han inte kunde se någon större skillnad mellan den tidigare utbildningsministern och dem som nu bär ansvaret för utbildningspolitiken. Jag har inte begärt att herr Moberg skall desavuera dåvarande utbildningsministern Palme. Om man skall ge en kort karakteristik kan man säga att Palme definitivt var bättre i ord än i handling. Om de nuvarande statsråden gäller i varje fall att det finns paritet mellan ord och handling – då har jag inte uttalat mig alls om nivån i någotdera fallet.

Sedan ägnade sig herr Moberg åt att i sak ta upp PUKAS-frågan. Jag skall inte göra det. Mina korta sekunder för den här repliken räcker inte, och vi har inte i utskottet börjat sakbehandla frågan och jag har inte själv ens hunnit läsa vare sig moderaternas motion eller vänsterpartiet kommunisternas. Men nog är det litet märkligt att statsrådet Moberg

försöker ge utbildningsutskottet en lektion i hur vi skall behandla dessa motioner. Jag vet inte hur vår värderade ordförande skulle ha reagerat inför statsrådets direktiv, men en liten lektion i deorum kan väl ändå vara på sin plats. Jag tror att herr Alemyr och de övriga socialdemokraterna, liksom de andra partiernas företrädare, är fullt kompetenta att bedöma hur dessa motioner skall handläggas i utskottet.

Till sakfrågan får vi alltså återkomma. Får jag bara säga att jag faktiskt trodde att bokstaven P i PUKAS stod för Palme och inte för prestige!

Herr NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Fru talman! Statsrådet Moberg var förvånad över mitt uttalande om fritt valt arbete. Jag såg efter i mitt manuskript vad jag hade sagt, och jag vill understryka att jag ingalunda har utdömt fritt valt arbete som sådant; jag har sagt att det inte på alla håll har fått en i allo lycklig utformning. Jag exemplifierade det uttalandet med att det hade blivit hobby, lek och sysselsättningsterapi och inte ett praktiskt komplement av arbetskaraktär, och jag slutade med att säga att vi får väl titta på hur det hela har utfallit och på vad som bör rubriceras som fritt valt arbete. Jag är alltså angelägen om att understryka att det inte har fungerat riktigt bra på alla ställen.

När det gäller sådana internationella konventioner som UNESCO-konventionen uppstår alltid – vilket herr Moberg vet lika bra som jag – tolkningsfrågor. Konventionerna är inte direkt solklara; hade de varit det skulle det inte ha behövts några konventioner. Jag menar att den tolkning som jag i mitt anförande har gett av UNESCO-konventionen håller väl.

Herr Moberg sade att det system som U 68 ämnar föreslå kommer att medföra en hårdare styrning av högskolestudierna än PUKAS. Ja, det kommer det väl på sätt och vis att göra, men det blir en annan typ av styrning än PUKAS ger. Såsom jag har uppfattat U 68 – som jag har vissa beröringspunkter med – skall den studerande nå fram till det mål han syftar till genom ett successivt uppbyggande av studiekurser till större studieenheter, och det skall finnas en stor valfrihet i uppbyggnaden. Så fungerar inte PUKAS!

Herr Moberg har ett par gånger förvånats över vad jag har sagt, och jag är förvånad över en sak som herr Moberg enligt tidningsreferaten har sagt nämligen att han närmast ville skärpa PUKAS-systemet i väntan på att det skall dödförklaras, vilket helt enkelt skall ske genom U 68. Nu har vi alltså ett interregnum, då vi försöker få fyra fem generationer studenter att slippa detsamma. Men är det uttalandet om en skärpning riktigt, och vad innebär den i så fall?

Herr LARSSON i Staffanstorp (c) kort genmäle:

Fru talman! Eftersom frågan om fritt valt arbete kommit upp vill jag säga att man nog inte enbart har positiva erfarenheter av det. Vi inom centern har motionsledes gjort en liten anmärkning i kanten just om detta.

Sedan vill jag gå över till debatten om PUKAS, som statsrådet tydligen ville dra upp, fastän vi närmast tänkt oss att föra en mer genomgripande PUKAS-debatt senare, när våra motioner i ärendet skall behandlas av riksdagen.

Det är riktigt, som statsrådet Moberg säger, att vårt parti var med om tillkomsten av PUKAS. Men det kommer ändå, herr statsråd, ganska negativa rapporter bl. a. från universiteten. Utbildningsutskottets ledamöter har varit nere vid Lunds universitet i år och fick där motta ganska stark kritik och negativa rapporter. Jag är därför mycket förvånad över att statsrådet Moberg inte anser att vi bör ta upp den frågan. Skall vi låta ett sådant här missförhållande få fortsätta utan att försöka ändra på det så snabbt som möjligt?

Det är klart att man kan säga: Det där skall U 68 klara! Ja, U 68 skall tydligen klara allting; men vi har också i viss mån kritiserat uredningen från parlamentarisk synpunkt. Om man skall kunna förbättra något när det gäller PUKAS är jag ganska övertygad om, herr statsråd, att det behövs en parlamentarisk utredning och inte bara en politisk referensgrupp som inte har någon möjlighet att uttala sig i form av reservationer.

Herr statsrådet MOBERG:

Fru talman! Anledningen, herr Wikström, till att jag gjorde det senaste påpekandet beträffande studieordningen 1969 var att den som står som första namn på en av motionerna i det första inlägget i den utbildningspolitiska delen av debatten sade, att det parlamentariska läget nu är sådant att vi redan i vår kommer att få en ändring till stånd av denna studieordning. Ingen av de övriga talarna gjorde någon invändning mot detta uttalande. När den ansvariga myndighetens personal – som följer mycket noga riksdagsdebatterna – finner detta har den anledning att, om ingenting annat sägs, räkna med att det kommer ett sådant beslut. Och den måste i enlighet med sin uppgift redan i februari vidtaga åtgärder för att de studerande som skall börja sina studier till hösten skall kunna komma in i systemet. Vad skall den ha för utgångspunkt för detta arbete?

Det är ju inte här fråga om ett sedvanligt förslag till ändrat anslag, utan om en förändring av ett organisatoriskt system, som är så komplicerat att det kräver ett mycket omfattande förberedelsearbete. Den ansvariga myndigheten måste på ett tidigt stadium komma in i bilden för att inte ungdomarna till hösten skall få en ännu svårare situation än den de redan har. Här är det verkligen inte fråga om prestige utan om omtanke om de ungdomar som skall börja sina högre studier i höst.

Jag skall inte heller gå in i någon realdiskussion här, eftersom frågan i sedvanlig ordning skall förberedas och senare tas upp till en saktisk diskussion. Jag vill bara säga till herr Nordstrandh att man bör läsa inte bara tidningsrubriker utan också vad som står i artiklarna. Alltför ofta händer det att rubriken inte riktigt täcker artikelns innehåll. I den artikel som Ni åsyftar och som även herr Wijkman tog upp i sitt inlägg – jag förbigick den med tystnad, jag tyckte inte det var någonting att tala om – säger jag en ganska banal sanning, som leder till en missvisande rubriksättning, nämligen att jag självfallet inte är intresserad av att göra en ändring i systemet. Men i dagens situation är debattläget sådant – efter TCO-dagarna och inläggen som följde på dem – att om en ändring av politiska skäl kommer till stånd i systemet borde den gå i riktning mot en

skärpning av systemet.

Det var alltså ett hypotetiskt resonemang i artikeln från min sida, och tidningen innehöll dagen därpå en av mig påpekad korrigerings.

Nr 16

Torsdagen den
3 februari 1972

Allmänpolitisk
debatt

Herr WIKSTRÖM (fp) kort genmäle:

Fru talman! Jag kan naturligtvis inte ta något ansvar för vad moderaternas talesman i denna fråga har sagt i sitt inlägg i dag. Jag har också svårt att se hur PUKAS plötsligt skulle kunna bli främst en partipolitisk fråga. Det är väl ändå i första hand en utbildningspolitisk angelägenhet, som inte med nödvändighet behöver göras till en fråga, i vilken partiprestigen skall fälla avgörandet.

Statsrådet Moberg säger, att hans instruktion till utbildningsutskottet om hur PUKAS-motionerna skulle behandlas var dikterad av omtanke om studenterna. Ja, statsrådet, folkpartiets och centerpartiets PUKAS-motion har väckts av omtanke om både studenter och lärare.

Herr NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Fru talman! Jag tolkar vad statsrådet Moberg sade på detta sätt: Om en ändring av PUKAS skall ske innan U 68 lämnar sitt studieordningsförslag, går den i riktning mot skärpning, inte mot mildring. Vad jag skulle vilja se i väntan på U 68:s studieorganisation, vore en mildring av systemet i riktning mot vad U 68 kommer att föreslå, efter vad jag kan förstå med den uppbyggnad av studiekurserna som jag för en stund sedan skisserade.

Herr statsrådet MOBERG:

Fru talman! Jag tycker att det här är en ointressant diskussion eftersom det gällde en tidningsdebatt och det sätt på vilket den var upplagd. Tolkingen, herr Nordstrandh, är inte alldeles korrekt.

Vad jag i dagsläget, som ansvarig minister för det här området, självklart anser är att den typ av justeringar i det nuvarande systemet som vi genomfört sedan systemet sattes i gång, på basis av vunna erfarenheter och förslag från kanslersämbetet men inom systemets ram, fortlöpande skall genomföras om argumenten därför är tillräckliga. Kanslersämbetet har ju t. o. m. i den här skriften jag återopade annonserat en skrivelse till regeringen med förslag till sådana ytterligare småjusteringar som dock inte leder till någon förändring i de grundläggande reglerna. Den skrivelsen väntar vi endera dagen.

Det blir givetvis en delikat uppgift för mig och regeringen att pröva den frågan när det samtidigt här i riksdagen ligger motioner från de fyra oppositionspartierna som föreslår att man, utan angivande av tidpunkt, skall radera systemet i dess helhet. Detta är i ett nötskal innebörden av vad man anser.

Fru andre vice talmannen anmälde att herr Nordstrandh anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

På förslag av fru andre vice talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30.

§ 15 Interpellation nr 41 ang. användningen av bekämpningsmedlet
hormoslyr

Ordet lämnades på begäran till

Herr ANDERSSON i Storfors (s), som yttrade:

Fru talman! Efter giftnämndens beslut den 1 februari 1972 om användning av fenoxisyror, vilket innebär att behandling med hormoslyr m. fl. preparat av kalhyggen åter blir tillåtna i skogen, finner jag anledning att ånyo ta upp frågan om dessa medels användning på ifrågavarande sätt.

Giftnämndens beslut som fattades under stor oenighet har mottagits med undran och oro av en stor allmänhet. Beslutet måste innebära att det nu är fritt fram för flygbesprutning av skogsområden. Trots alla larmrapporter och tveksamheten om giftets verkningar fattar man beslut som kan vålla skador på såväl människor, djur som natur.

Giftnämndens beslut innebär att vid flygbesprutning i kalhyggen med fenoxisyror skogsägarna först måste annonsera i ortspressen och uppsätta skyltar vid stigar och tillfartsvägar med varning att giftspridning pågår.

Så enkelt tar giftnämndens majoritet på denna, enligt min mening, allvarliga fråga. Genom dessa annonser och anslag anser giftnämnden att tredje man skyddas mot att ovetande utsätts för medlen.

Personligen anser jag det vara en kränkning av allemansrätten att på detta sätt genom besprutning från flygplan förgifta och helt avstänga stora skogsområden för allmänheten. Det är enligt min mening oroande att människor, som vistas i skog och mark i sitt arbete eller på fritid söker sig dit för rekreation, bär- och svampplockning m. m., skall hotas att drabbas av förgiftning.

Med hänvisning till vad jag sålunda anfört hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr socialministern få ställa följande fråga:

Avser statsrådet att aktualisera lagstiftningsåtgärder för att förhindra spridning av växtgifter genom besprutning från flygplan på skogsområden som är tillgängliga för allmänheten?

Denna anhållan bordlades.

§ 16 Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts proposition nr 12 med förslag till lag om ändring i kommunallagen (1953:753) m. m.

§ 17 Anmäldes och bordlades följande motioner:

Nr 1469 av herr *Larsson* i Luttra m. fl.

Nr 1470 av herrar *Magnusson* i Borås och *Nordgren*

Nr 1471 av herr *Sjöholm* m. fl.

Nr 1472 av herr *Sjönell* m. fl.

Nr 1473 av herr *Winberg* m. fl.

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 4 med förslag till rättshjälpslag m. m.

§ 18 Meddelande ang. enkla frågor

Nr 16

Torsdagen den
3 februari 1972

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framställdes, nämligen av

Nr 47 Herr *Hallgren* (vpk) till herr inrikesministern om skärpta bestämmelser om varsel vid avskedanden och permitteringar:

Är statsrådet beredd att ta initiativ till skärpta bestämmelser i syfte att stävja kringgåendet av varselbestämmelserna vid avskedanden och permitteringar genom att sådana åtgärder vidtas etappvis mot mindre än fem anställda, varvid iakttagande av sådant varsel icke erfordras, men som sammantaget sätter varselbestämmelserna ur kraft?

Nr 48 Herr *Måbrink* (vpk) till herr jordbruksministern angående användningen av bekämpningsmedlet hormoslyr:

Anser jordbruksministern för sin del tillräckligt godtagbara skäl föreligga för en återgång till användning av fenoxisyror (hormoslyr) inom skogsbruket samt att den starka tveksamheten om medlets användning motiverar en prövning av frågan inom regeringen?

Nr 49 Herr *Larsson* i Borrbj (c) till herr socialministern angående användningen av bekämpningsmedlet hormoslyr:

Anser statsrådet beslutet om upphävande av det temporära förbudet mot användande av hormoslyr vara tillfredsställande?

Nr 50 Herr *Schött* (m) till herr justitieministern angående ändringen av bestämmelserna om olaga vapeninnehav:

Är statsrådet villig ge kammaren en redogörelse för den information som lämnats om de av vårriksdagen 1971 antagna ändringarna i lagstiftningen om olaga vapeninnehav samt för erfarenheterna av den nya lagstiftningen?

§ 19 Kammaren åtskildes kl. 18.09.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/ Solveig Gemert